

د (منور سنج بتره) فرهنگي خبره

Ketabton.com

مینا مسعوده نیکیار

۱۳۹۴ المیرز کال

د کابل پوهنتون
ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو خانګه

د منوهر سنگه - بتره فرهنگي څېړه
(د ماستري، تيزس)

ليکواله:

مینا مسعوده «نېکیار»

كتاب پېژندنه:

- د كتاب نوم: د منوهرسنگه بتره فرهنگي خپره
ليکوال: مينا مسعوده «نېکيار»
خپروندی: د افغانستان ملي تحریک، فرهنگي خانګه
وبپانه: www.melitahrik.com
هېزاینځر: ضياء ساپي
پښتۍ هېزاین: فياض حميد
چاپشمېر: ۱۰۰۰ توکه
چاپکال: م ۲۰۱۵ ل کال / ۱۳۹۴ م
د تحریک د خپرونو لړ: (۷۳)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د كتاب د محتوا مسولیت ليکوال پوري اړه لري.

نیولیک

مخونه	سریک
۱.....	پیلیزه.....
ج.....	لنڈیز.....
۱.....	سریزه.....
۲.....	دموضوع موخه یا هدف دموضوع.....
۴.....	شالید.....
۵.....	دحیبرنی میتود.....
	۱- په معاصرهند کې پیښو
۹.....	په علمي موسسو کې.....
۱۰.....	په مطبو عاتتو کې.....
۱۱.....	۱-۲-۱ نن پرون
۱۲.....	۱-۲-۲ زوند.....
۱۳.....	۱-۲-۳ دنيا.....
۱۴.....	۱-۲-۴ هندلید.....
۱۴.....	۱-۳-۱ په داستاني آثارو کې دپښتو.....
۱۵.....	۱-۳-۱ امرزا صاحبان.....
۱۵.....	۱-۳-۲ هیرانجها.....
۱۲.....	۱-۳-۳-۱ ابدي دوستان.....
۱۲.....	۱-۳-۳-۱ راجه هريش چندر.....
۱۲.....	۱-۳-۳-۱ دپاندو شهزاده گان.....
۱۲.....	۱-۳-۲ پدمنی.....
۱۲.....	۱-۳-۱ طلس می بنار.....
۱۲.....	۱-۳-۱ اووه خویندې.....
۱۲.....	۱-۳-۱ خلورزرین اقوال.....
۱۷.....	۱-۳-۱ اکنچن ملا.....
۱۷.....	۱-۳-۱ دیوی پوتلي.....
۱۷.....	۱-۳-۱ دھو ألامارو.....
۱۷.....	۱-۳-۱ بلنگامه کتها.....

۱۴-۳-۱	اباچا برهم دق او زرینه هوسى.
۱۵-۳-۱	اماھي، چونگابن او کيکري.
۱۶-۳-۱	وزير او کم عقل.
۱۷-۳-۱	ادناوي روپى.
۱۸-۳-۱	د صندل امبيل.
۱۹-۳-۱	شهزاده بهرام او گل اندامه.
۲۰-۳-۱	جمال خان او زيب النسا
۲۱-۳-۱	کابلی والا.
۲۲-۳-۱	منتر.
۲۳-۳-۱	نجومي.
۲- د منوه رسنگه - بتره ڙوند	
۲۵	ازوکره او زده کړه.
۲۶	هخي او دندې.
۲۷	آثار.
۲۸	چاپ شوي آثار.
۲۹	اخان عبد الصمد خان اخکزى.
۳۰	د خان عبد الصمد خان اخکزى د وفات د خلوې بستم.
۳۱	خان عبد الصمد خان اخکزى.
۴۱	پيررو بنان بايزيد انصاري.
۴۹	امير کروپ ويارنه.
۵۵	د اباسين سپيدي.
۷۳	د افغانستان کې کړکچ.
۷۴	بزکشي.
۷۴	له کافرستان خخه تر نورستان پوري.
۷۵	يو يتيم ماشوم.
۷۵	اتش.
۷۵	ناچاپ آثار.
۷۶	د افغانستان په بيا ودانۍ کې د هند برخه.
۷۷	په افغانستان باندي د تره ګرو توره وريخ.
۷۷	د هند يانوا پښتو تر منځ ټينګه دوستي.

۴-۵-۲ په سویلی اسیا کې د افغانستان نوعیت.....	۸۱
۵-۲ د هند په علمي ادارو کې د پښتو تصنیفو نه.....	۸۲
۵-۲ د آل انډیا راډیو پښتو پروګرامونو د شپیتو کلونو سفر.....	۹۱
۵-۲ د هند او افغانستان مناسبات د تاریخ په منځنې دوره کې.....	۹۵
۵-۲ د هند یانوا د پښتو ترمنځ بیووالی.....	۹۹
۵-۲ د فخر افغان خان عبدالغفار خان په یاداو و یار کې.....	۱۰۳
۵-۲ د هند دفن او کلتوريه ارتقا کې د پښتو برخه.....	۱۱۴
۵-۲ د هند او افغانستان ترمنځ لرغونی مناسبات.....	۱۱۹
۵-۲ د شلمې پېړۍ د پښتو عظيم شاعر باغلی ګل پاچا الفت.....	۱۲۴
۵-۲ د هند د آزادۍ په جدا او جهد کې د پښتو او د بلوخانو برخه.....	۱۲۸
۵-۲ د دې پېړۍ مودې راهیسي افغانستان د منځنې.....	۱۳۳
۵-۲ د هند او افغانستان ترمنځ او سني مناسبات.....	۱۴۴
۵-۲ د هند او افغانستان مناسبات په یو یشمې پېړۍ کې.....	۱۴۸
۵-۲ په هند کې د افغانانو تاريخي آثار.....	۱۵۲
۳- دليکوال ګلتوري خبره	
۳- بتره په افغانستان کې.....	۱۵۸
۳- بتره په آل انډیا راډیو کې.....	۱۶۰
۳- بتره، پښتو او پښتنه پایله.....	۱۶۱
۳- مناقشه.....	۱۶۴
۳- تیجه ګيري وړاندیزونه.....	۱۷۹
۳- اخچلیکونه.....	۱۷۲

د تحریک یادښت

د افغانستان ملي تحریک د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کي له خپلو ګرانو هبوا د والو سره ژمنه کړي وه چې د دې کال په بهير کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبی او تولنیز اثار خپلې تولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریک دا ژمنه د یاد کامل د کې پر (۲۸) مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هبوا د والو ته وړاندې کړل. ملي تحریک په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهير کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول تال سل (۱۰۰) عنوانه بېلا بېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعی خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډپر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریک ټینګ هوډ کړي چې خپله دا ژمنه به هم د تپري ژمنې په خبر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدي (سل عنوانونو) ژمنه کړو اشارو له جملې خخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریک هيله لري چې له دې اثر خخه به زموږ هبوا دوال په زړه پوري ګته پورته کړي. ملي تحریک له ټولو هفو ليکوالو، ژبارونکو، سمونچارو، مالي او معنوی مرستندوياني او چاپ چارو خخه چې ددي اشارو د چاپ په دې ټول بهير کې یې یوبل سره مرسته او ملګرتیا کړي او دا فرهنگي بهير یې بریالی کړي، د زړه له کومې منه کوي او کور ودانې ورته وايي.

د هبوا د فرهنگ د بنپرازی په هيله

د افغانستان ملي تحریک فرهنگي خانګه

سرویزه

د «منوهر سنگنه بتره فرهنگي خبره» تر نامه لاندي دا اثر، زما د ماستري تيزس د. دا موضوع په دريو (۳) خپرکو کې بشپړه شوي ده.

ددې اثر په لومړي سرکې پیلیزه ده، چې په کې ددې اثر د لیکلو ټول جريان ليکل شوي دی او له هغه کسانو خخه چې ددې اثر په لیکلو کې يې مرسته راسره کړي ده منهه تري شوي ده. وروسته بیالنډیزدی په دې کې راغلي دي، چې دا کتاب په خه ډول شروع شواو کومې موضوع عگاني په کې ذکردي په همدي ترتیب بیال لیک رائخي، چې د ټولي موضوع سرليکونه په کې ذکر شوي دي.

بيا سريزه ده او سريزې خخه وروسته د موضوع موخه يا هدف دی. چې په کې ددې تيزس هدف، ارزښت او ګته هده، بسودل شوي ده. بل عنوان د موضوع شاليد دی په دې کې هغه کتابونه معرفي شوي دي، چې همدي اثر کې ګته تري اخپستل شوي ده.

له دې وروسته د خپرنې میتوده دې عنوان کې راغلي دي، چې ددې اثر په خپرنه کې له کوم میتود خخه کاراخپستل شوي دي.

بيا لومړي خپرکى پېلېږي، چې سرليک يې (په معاصر هند کې پښتو) دی. په دې خپرکي کې راغلي دي، چې په هند کې په معاصره دوره کې پښتو ادبیاتو خومره پراختیا موندلې، په کوم مقام کې وواو خه بدلوونه په کې پښېدل.

همدارنگه ددې دورې د پراوونو یادآوري هم په کې شوي ده. همدا خپرکى درې برخې لري. لومړي برخه يې دی پارتمونه دی. په دې کې راغلي دي، چې د هند په کومو پوهنتونو کې پښتو شته او خه ډول يې پرمختګ کړي دی.

بله موضوع يې مطبوعات دی. په دې کې راغلي دي، چې پښتو په رسنيو، آثارو او مطبوعاتو کې خه ډول ده؟ شته او کنه؟ درې بيمه برخه يې آثار دي، په دې کې راغلي دي، چې د معاصرې دورې په آثارو کې ايا پښتو موجوده او کنه؟

له دې خخه وروسته دویم خپرکى رائحي (د منو هرسنگههـ بتره ژوند) په دې خپرکى کې د بتره ټول ژوند ذکر شوي، چې نومورپه چېرته زېبیدلی دی ؟ خه کارونه او دندې يې کړي دي آثار يې کوم دي چاپي آثار يې خومره دي او ناچاپ آثار يې خومره دي او تول په کې ذکر شوي دي.

آخری خپرکى يعني درېیم خپرکى چې سرليک يې (د لیکوال کلتوري خېړه) ده اودري برخې لري. یوه برخه يې بتره په افغانستان کې په دې خپرکى کې بیا راغلي دی، چې بتره په افغانستان کې خه کړي دي او بله برخه يې بتره په آل انډيا راهيوکې کومې دندې ترسره کړي دي. بله يې وروستي برخه ده يعني بتره، پښتو او پښتنه او په دې کې مهمه خبره داده، چې پښتون ته يې خه خدمتونه کړي دي او افغانستان لپاره يې کومې دندې ترسره کړي دي، چې دا ټول موضوعات په بشپړه توګه په دې تیزس کې ذکر شوي او په وروستي برخه کې پایله، مناقشه، نتیجه ګيري، وړاندیزونه او مأخذونه رائحي اوله همدي سره دا اثریاټ ته رسیږي.

د موضوع موخته يا هدف:

له ګاونډي هپوا دهندوستان سره د پښتنو او افغانستان اړیکې ډېرلوغونی تاریخ لري. له خوپیرپوراهیسي پښتنه د حینو سیاسي، تاریخي او تولنیزو مسايلوله امله له خپل تاتوبي افغانستان او پښتونستان خخه کو چيدلی دي او دهندوستان په بېلاړې لوسيموکې مېشت شوي دي.

همدارنګه له هندوستان خخه هم زیاتره هندوستانیان افغانستان او پښتونستان ته راغلي او همدلتله مېشت شوي دي. په دې کو چبدلي خلکو او ګډولو کې هم عادي خلک شته او هم لیکوالان، شاعران، سیاستوال، باسواده او بیسواده. خوپه دې خلکو کې زیاتره داسې خلک دي، چې یا يې خپله مورنۍ زبه پښتوده او یا يې زده کړي ده. دې دواړو ډلوبه دې زبه يعني پښتو باندي آثار لیکلې دې نوئکه ددي دواړو هپوا دنواريکې نه جلا کبدونکي دي. ځکه په دواړو کې پښتنه موجوددي او ترنن ورڅي پوري دي همدي زې پراختيابه اند او سوچ کې دې پرته له ژبه خخه په نورو برخو کې لکه: تولنیز، تاریخي، سیاسي او ادبی

برخوکي سره ورته والي لري، نوله همدي كبله ددي مشترکو ئانگونوله امله نشي
كولي، چي سره جلا اوسي.

دهندوستان له نيمى و چي له ويش خخه وروسته بيا همد خپرونكواو
ليکوالانو هخپي روانى دي، چي يومشال يي هندوستان كي دآل انهيا
رايد پښتو خانگي نشرات دي، چي هندوستانى پښتنه او س هم په همدي
هخوکي دي، چي پښتو زبې ته وده په کې ورکړي.

نودي همدي خبر و پښتې بايد تول پښتنه په دې پوهشى، چي پښتنه که په
هندوستان کي دي او که په افغانستان کي خومره کاري پښتو زبې ته کړي دي
او خومره آثارې په پښتو زبې ليکلې دي. نوده مدي خبر و په ارزښت او اهميت داده
دا اثر، چي «دمنو هرسنگه بتره فرنگي خپره» ترnamah لاندې ليکل شوي دي مکمل
شواو دا هم هغه هندوستانى دي، چي پښتو زبې يې زده کړي او زده کړه يې ورباندي
کړي ده او همدي زبې لپاره يې کارهه کړي.

نوددي اثر موخه او اهميت داده، چي پرته له افغانستان خخه په نوره نړۍ کې
هم دا سې کسان او پوهان شته چي پښتو زبې ته يې کار کړي دي، آثارې ليکلې
او جوړ کړي دي.

زماددي اثر دليکلوي وازني هدف دا، چي دا شخص (منوهر سنگه بتره) چي
يو سياسي، فرنگي، ادبى او كلتورى شخصيت دى او ددي لاري يې پښتو زبې
او ادبیاتو ته ډېر خه کړي او کله مې چي دده آثار، مقالې او ليکنې ولیدې
اولوستې نوزما ليوالپتا لا پسې زياته شوه، نو و مې غونبتل چي دغه لور
شخصيت او پوه حتماً نورو ته هم و روپېژنم، تر خوله ده آثارو نه نور هم ګټه و اخلي
نو اصلي موخه ددي اثر داده، چي پرته له افغانانو خخه د نورو ملکونو پوهان هم
شته، چي له پښتو زبې سره مينه لري او خدمت يې ورته کړي دي او په دې زبې يې
آثار ليکلې دي او زبارې يې کړي دي.

دمووضع شالید:

په هندوستان کې د پښتوژې او اديياتوډ بې آثار او كتابونه موجود دي همدارنګه نورې ډېري رسالې او مقالې هم د پښتوژې دودي او پراختیا لپاره ليکل شوي دي په هندوستان کې ډېرليکوالان، خبرونکي او ادييانت موجود دي، چې پښتوژې لپاره يې کارکړي دي. خوخرنګه چې زموږ د اتیزس د منوه رسنګه بتره په زوندا وندوباندې ليکل شوي دي نومورباید هغه آثار را جمع کرو، چې په بتره باندې او یا د هغې په اړه يې یو خله ليکلې وي راواخلو. نواوس د لته هغه آثار معرفي کړو، چې د بتره په اړه معلومات را په ګوته کوي:

۱- په هند کي دېستوژبی اوادبيات و د ايجاد اوودي پړاوونه:

دالرنساغلي استاد سرمحق زلعي هبودمل دسرمحقى علمي رتبى ته دترفع
په موخه پر ۱۳۷۹ ل کال په ۲۲۰ مخونوکي ليکلى او دلومري ئول لپاره پر ۱۳۷۰ ل
کال كي چاپ شوي دى. خولومري چاپ بې قول سوخيدلى او پر ۱۳۷۳ ل کال ددويم
ئول لپاره په ۵۰۰ توکوكى دلاهورپه شركت پرنېنگ پريس كي چاپ شوي دى. په
دى اثركى نسبت نورو آثاروته دمنوه سنگهـ بتره دژوند، ادبى اوژورناليسىتى
كارونوا دنورولىكنوپه برخه كي ھېرمهم معلومات شتە، چې ددى اشر
دلېكلوپرمهال ڈپر گكته ترى اخېستل شوي (۱۹: ۲۰۵- ۲۰۷)

۲ - پہ خارج کی پستو خپروں کی:

دالثيناغلي خدائى بنبلى عبد الرحيم «رحيم» په ۱۳۵۳ لکال کې په ۱۰۰ مخونوکى ليكلى دى. داكتاب دبایزیدروپان دسمینارپه مناسبت د محمد شيرين (سنگري) په مهمتمى په زرو تو كوكى دپښتو قوله له خواچاب شوي دى. داكتاب د محمد صديق رو هي دپښتو قوله ريس په سريزه پيل شوي او په دې اتكى دنرى هغوليكوالانو اوپوهانوبيوگرافى راغلى دى، چې يښتو اوپه نيوژيئتې، کارکرى دى.

همدارنگه په دی اثرکې دمنوهر سنگه بتره ژوندلیک هم په دوو مخونو کې راغلی دی او دده ژوند او زده کړه یې په کې بیان کړي ده، چې ما په دی اثرکې ګټه ترې څښتی ۵۵.

(۱۲-۲۲-۲۵)

۳- داباسین سپیدی (The dawn over Abasin):

دادبنااغلي سليمان لايق هغه اثردي، چي بنااغلي منوهرسنگه بتره له خوازبارل
شوي دي

دا اثرچي ليکوال يې سليمان لايق او مهتمم يې نعمت الله اندردي، په ۱۳۷۲ لکال
کې په ۵۰۰ توکوكې دولتي مطبعي له خواچاپ شوي دي. دا كتاب چي يوهنري
اواديي كتاب دی ۱۲۷ امخه لري او تول په کې په پښتوژبه نشورنه ليکل شوي او دا
كتاب دبنااغلي بترا له خوا دلومري ځل لپاره په ۲۰۱ زکال کې په کارول بغنو
ډيلې کې چاپ شوي دي، چي په آثارو کې مې هم يادونه کړي ده (۱۹)

۴- منوهرسنگه- بترا:

دادبنااغلي زبور هغه مقاله ده، چي دکابل مجلې په ۱۳۵۲ لکال په دويمه ګنه
کې چاپ شوي ده. دا مقاله موږته دا بنېي، چې بتره له افغانانوسره او له
پښتو لکوالانوسره خومره مينه او ليواليتا لري. که خده هم دایوه بنکاره خبره
ده، چې بتره له افغانانوسره ډېره مينه لري (۱۳-۲۹-۷۰)

په دې پورتنيو آثارو کې يوازنې اثرچي په دې تيزس کې ډېر کارتري اخېستل
شوي دي دبنااغلي هپوادمل صېب (په هند کې د پښتوژې اواديياتو دا یجاد او ودې
په اوونه) كتاب دی، چې په دې اثرکې ډېر ګټه تري اخېستل شوي ده
او دا اثريوازياني كتاب دی، چې دبتره په اړه يې پوره اوسم معلومات ورکړي دي.
ددې تيزس د بشپړ ولوپاره ماله څېنې د کمپوزيت له میتود خخه مې ډېر
استفاده کړي ده، هکه ما په خپله له بتره سره تیلفونې او دا مېل له طرقه ورسره
اريکه تینګه کړي ده، له هندوستان خخه مې دده له کوره اوآل انديا را ديو خخه مې
دده آثار را ګونستي دي او خپل اثر مې ورباندي بشپړ کړي دي. دا آثار مې دبنااغلي
استاد هپوادمل او رفيع الله نيازي په مرسته لاسته را او پري دي

د څېنې میتود :

په دې اثرکې په عام ډول له کمپوزيت میتود خخه کار اخېستل شوي دي
او معلومات دا پرتيا او پېښوله مخې په کې ورباندي شوي دي. نو ده مدي خبرې

پراساس ددي اثريا تيزس د بشپرولولپاره له دوه دوله خپرنو خخه کارا خبستل
شوی دی، کتابتونی او ساحوي.

کتابتونی خپرنه کي له منابعوا او مأخذونو خخه گتیه اخبستل شوي ده او ساحوي
برخه کي له مخامنخ خبرو، مرکوا او تيلفوني خبر و خخه کارا خبستل شوي دی يعني
دکره کتنی اصول په کي مراعات شوي دي.

موضوعات د تيزس دنيوليک په اساس خپرل شوي او بر ارشوي دي. هيني
ئا يونه په خپله بنې نه دي پاتې شوي. يعني دژبي په لحاظ لاس په کي وهل شوي
دي.

همدارنگه موضوعات په او سني ليکدود راساً پيل شوي دي. هيخ دول
مقدموا اضافي خبر و ته ئاي نه دي ورکړل شوي. ددي تيزس دليکلوبره مهال په
خپله هېواد مل اور فیع الله نیازی د پره مرسته راسره کپي ده، چې نه هېرې دونکي ده
او زه د پره زیاته مننه ور خخه کوم.

- ۱ -

په معاصر هند کې پښتو

په تاریخ کې د پاچاهانو په بېلا بېللو دورو کې د پر افغانان او پښتنه هندوستان او د نړۍ نورو هبوا دونو ته کډه شوي دي او د مهاجرت ژوند یې پېل کړي دي

دي کډوالو ډېرڅه (کلتوري، ټولنیز، سیاسي او اقتصادي) شتمني له ځان سره وړي دي یا یې پريښي دي او یا یې له ځان سره په هماګه او یا له بدلون سره بېرته را وړي دي

» هغه پښتنه چې د پېړيو په اوږدو کې هندوستان ته تللي دي، نو دوی خپله ژبه هم له ځان سره وړي ده اوتل یې له خپلې کورنۍ، عزيزانو او خپلو نورو هندوستانی پښتنو ورونو سره په پښتو خبرې کولې په دغه تللو پښتنو کې خوک شاعران او لیکوالان وواو ځینو له ځان سره پښتو اشعار او آثارهم پاتې کړي دي. په هندوستان کې یو زمان پښتنو او پښتو داسې مقام هم درلود، چې پښتو ویل به دربارته د قرب یوه وسیله ګنل کېده په هندوستان کې د ځینو تېرو شوو پښتنو پاچاهانو له خولو ځینې پښتو خبرې تاریخونو ثبت کړي دي، چې دا اسناد په خپله په دې دلالت کوي، چې دوی په خپلو منځو کې پښتو ویله او په پښتو پوهبدل.

په هند کې تېر شوي پښتنه پاچاهان نه یوازې دا چې په پښتو پوهبدل، پښتو یې ویله، بلکې پښتو پري ګرانه هم وه. اما له دې سره سره هم د هندوستانی پښتنو اخلافو خپله ژبه ونه ساتله او هند ته زیاترو تلليو پښتنو په درېيم، څلورم پښت کې پښتو له لاسه ورکړي ۵۴-۴۳.)

بالآخره نن ورڅا رسیدله، چې پښتو بالکل هېړه شو. حتی خپل دود او ګلتوري هم له لاسه ورکړ او هماګه د هندوستان په ژبه، دود او دستور باندې ژوند کوي او ځانو نه هندوستانیان بولې

او سرائو اصلې موضوع ته چې د پښتو ادبیاتو معاصره دوره په هند کې له کوم وخته پېلېږي او کوم پرمختګونه په کې شوي دي او پښتنو ته یې خه ګټه رسېدلې ده.

«د هند په ئمکو کې د مېشتتو پښتنو د معاصرو پښتو ادبیاتو دوره په دا سې وخت کې پېل کېږي، چې د بریتانوي استعمار سلطه په ګرده هندوستان خوره او حتی له هندوستان سره پراته مجاور ولسونه هم ددي استعمار له گزند او آلام خخه محفوظ نه وو پاتې شوي.

دروده او بلوچستان په شمول په ګرده هندوستان کې د هند د آزادی او استعمار د سلطې د خاتمي لپاره منظم سياسي تحریکونه شروع شوي وواو د هندوستان د آزادی لپاره مبارزه په زور او شور کې روانه ووه.

د هند په بېلا بېلو برخواو مهمو بناړونو کې چاپ او طباعت د خپل پراختیا او پرمختیا لوړنې پراوونه تبر کړي او مخ په بره روانه ووه.

د هند په بېلا بېلو ژبو کتابونه او آثار چاپ شوي وو او هم د هند په مهمو بناړونو کې د ورځيانو، جريدوا او مجلو د چاپ بازار تود و او په هند کې د مېشتتو زياترو اولسونو په ژبو اخبارونه او مجلې جاري شوې وي. له دي سره سره په انګريزي او پاپسي ژبو کې هم د هند په ځينو بناړونو کې اخبارونه او مجلې چاپidelې او د غرب ادبیاتو او نویو غربی ادبی ژانرونو هم د هند د اولسونو پر ادبیاتو خپل خاص اثرات خرګند کړي وو او د غربی ادبیاتو په پیروی د هند د اولسونو په ادبیاتو کې هم نوي تجربې شوې وي او یا کيدلې تردغونو نویو او د هفه وخت په تناسب پرمختلليو شرایطو لاندې د هند په ئمکو کې د پښتو ادبیاتو د ايجاد او دې درې بیمه دوره شروع شووه.

د هندوستان پښتنو فرنگي فعالیتونه، کله چې د تېرو دورو په ځينو خاصو زمانی مقاطعو کې د افغانستان او روه له ادبی جريانونو سره مربوط وو. دغه رنګه ارتباطات موږ په معاصره دوره کې هم وينو.

په زياته له روه او بلوچستان سره دغه ارتباطات له خو جهتونو زیات وو او هغه هم په دې دليل چې د روه سيمې انګريزانو په زور د افغانستان له پیکره بېلې کړي وي او په بریتانوي هند پوري بې تړلې وي او تريوه واحد سياسي، اجتماعي نظم لاندې د هندوستان په خبر په روه هم د انګريزي راج حکمراني جاري ووه.

د هند په ئمکوکي چې موربد پښتو د معاصره ادبیاتو او پښتو آثارو مطالعه کوو، اړيو، چې د غه معاصره دوره د خپلو خصوصیاتو له پلوه په د وو پړاوونو کي مطالعه کوو.

لومړۍ پړاوې ترآزادې د مخې پړاو دي، چې په دې پړاو کې پښتو ادبیات او پښتو ژبه په دې ئمکه کې خپل خاص موقف لري او پښتو آثار او پښتو ادبیات په کې د ډول په ځانګړو شرایطو ترا غېزلاندي ایجاد پړي او وده کوي دویم پړاوې د هند د نیمي و چې تروپش او آزادې وروسته پېل کېږي او تر نې ورڅې پوري دواړ کوي. دا دویم پړاو او د نوي او خینو تازه شرایطو ترا غېزلاندي خپل انکشافي سير طي کوي» (۱۹:۷۲-۸۵).

موربد په معاصره دوره کې په هند کې پښتو ته یو نظر و اچولو او د ځانګړتیا وو له مخې مو هم یو خه پري بحث و کړ، نو او سرائو نورو ځانګړو ګورو، چې په علمي موسسواو رسنیو کې په دې معاصره دوره کې پښتو خه ډول وه او کوم پرمختګونه بې کړي دي.

۱-۱- په علمي موسسوا کې:

دنري د نورو هېوادونو په پرتلې نن ورڅه په هندوستان کې پښتو ژبه ته ډېره پاملنې کېږي او د دې ترڅنګ چې د عامو خلکو ترمنځ یو خه شته په تحصيلي ادارو کې هم پښتو ژبه تدریسي پړي.

«د هندله مشهور و پوهنتون نونو خخه یو پوهنتون د هند په مرکز ديلې کې د جواهر لال نهر و پوهنتون دې. د دې پوهنتون د ژبود سکول د افريقيا ي او اسياسي ي ژبود په مرکز کې (Rre Degree Courses) په لر کې پښتو هم شامله ده. دا کورس یو کلن دې او په کال کې دوه سمستره تدریس کېږي، په دواړو سمسترونو کې د پښتو د زده کړي ضروري مسایل تدریس کوي.

دا کورس په ۱۹۷۳ زکال کې پېل شوي، بسوونکي ورته له کابل نه لېړل کېږي تر کومه ځایه چې لیدل شوي دا کورس عملی فایده ډېره نه لري» (۱۹:۶۱).

لکه خرنگه چې پورته را اړل شوی دي، چې د پښتو ژبې د زده کړي کورس یو کلن دي، لیکن اوس مهال دا کورس دزلمي هېواد مل په وینا په ۲۰۱۵ کال کې درې کلن شو. يعني دليسانس په دوره باندي تبديل شو.

۲-۱- په مطبوعاتو کې :

لکه خرنگه چې هند کې په علمي څایونو (پوهنتونونو) کې پښتو مرو جهه ۵۵، په همدي ډول په مطبوعاتو او رسنيو کې هم پښتو ژبې ته ځای ورکړل شو او پښتنو له دې لارې څخه پښتو ژبې ته يې کار کاوه نو په دې ډول (لومړۍ حمل ۱۹۳۹ زکال د اکتوبرد میاشتې په لومړۍ نېټه دهندوستان په راهيوبي خپرونو کې پښتو ته هم ځای ورکړل شو او د آل اندياله راهيو (دلي) نه پښتو پروګرام پېل شو.

د آل اندياله راهيو دلي په خارجي خپرونو کې پښتو ته ځای ورکول؛ د دويم جهاني جنګ د مسایلو او پښود نشر پر موضوعاتو اړه لري او انگریزانو دا کارد خپلې جنګي او سیاسي پروپاگندی په منظور شروع کړي و.

که دوي دا پروګرام د خپلو پروپاگندو نو لپاره شروع هم کړ، خو ګتنه يې پښتو ژبې ته دا شوه، چې پښتو ته د هند په خاوره کې د جمعي مفاهيمې د الکترونيکي وسایلو له لياري د نشر او اشاعت زمينه مساعده شوه.

دهند دراهيو پښتو خانګي له ۱۹۳۹نه تر ۱۹۴۷زکال پوري د بریتانوي هند د حکومت په دوران کې فعالیت درلود.

د آل اندياله راهيو دلي په خپرونو کې پښتو ته د برخې ورکول په دويم جهاني جنګ نه په رازې بيدلو حالاتو اړه لري. دغسي په دلي کې د پښتو مجلو نشر مساله هم د دغه جنګ له وقایعو سره اړه پیدا کوي.

ددغو ملي مبارزو اثرات له یوې خوا او د دويم نړیوال جنګ مسایل له بلې خوا. د بریتانوي هند حکومت اړکړ، چې په ډيلي کې د یونایتید پبلیشنز په نامه یوه اداره جوړه کړي له دې ادارې څخه انگریزانو په عربی، پارسی، پښتو،

انگلیسی، روسي او فرانسوی ژبود ھینو موقوته او غير موقوته خپرونو نشر ته ملا و تر له.

له دې ادارې خخه خپريدونکو مطبوعاتو په افغانستان، ایران، سرحدی علاقو او اسلامي ممالکو کې د انگریز په گتې پروپاگندۍ اهداف تعقیبول. له دې ادارې له خوا چې کومې مهالنی خپريدي، د هغون شرات داسي عیار بدل، چې پروپاگندۍ او تبلیغی مطالب به دنورو ذوقی، معلوماتي، ادبی، تاریخي او ژبنيو مطالبو او مسائلو په ترڅ کې راول کېدل او لوستونکو به ضرور د نورو مطالبو تر خنګه پروپاگندۍ مطالب هم لوستل.

د یونایتید پېلکیشنزونوی ادارې د تاسیس له ورځې ان د هند د نیمي و چې د وېش او آزادۍ تر مهاله پوري په پښتو ژبه ھینې تبلیغی او معلوماتي کو چني وسائل او ورسه درې (۳) پښتو مجلې خپري کړي دي، چې لاندې به توضیح کړي شي.

۱-۲- نن پرون :

دا یوه مصورو پنځلس ورځنې مجله وه، چې په لویه قطع کې له رنګينې پښتی سره د متحده مطبوعاتو د ادارې له خوا په زاره ديلې کې په دوه ديرشو مخونو کې چاپ بدله. د دې مجلې په ھینو گنو کې به عکسونه د مره د پر وو، چې بې نمرې به ورسه چاپ بدله. دا مجله لومرې پنځلس ورځنې وه، بیا میاشتنې شوه.

د دې مجلې مسؤول مدیر میر حمن غازی و او درې کالله یې نگران اروابناد مولانا عبد القادر و دن پرون پښتو مجلې د ۱۹۴۱ کال د مې د میاشتې په ۵ (پنځمه) نېټه په خپرونو پېل وکړ او لومرې گنه یې همدا وخت له چاپه راوو ته.

دې مجلې سرمقالي، سیاسي تبصرې، رسمي ویناوي او نور پروپاگندۍ مطالب نشور. د دغو پروپاگندۍ مطالبو تر خنګه د نن پرون د مجلې په گنو کې اجتماعي مقالې، شعرونه، د پښتو مشاهيرو معرفي، د پښتونخوا د سيمو معرفي، د پښتو ژبني مسائل، لندې کيسې او ډرامې نشريدل.

د دويم کال په خلورم مه گنه کي د قطب الدين بختيار کاكى معرفي، د همدي کال په اتمه گنه کي د ميرييس نيكه په اره مقاله، د همدي کال په ۱۲ شپارسمه گنه کي د افغان شير شاه سوری په اره مقاله د مشاهرو د پېژندني د لري عده او مهمې مقالې دي

د پښتو رسم الخط په باب اقتراح چې د مولانا عبدالقادر د یوې مقالې نه پېل شوي ۵۵، د نن پرون په ډپرو ګنو کي بي نشردواام کړي دي.
ډپرو پښتو ليکوالانو برخه په کي اخبستې ده او د پښتو رسم الخط په اره بي خپل نظریات خرگند کړي دي

د نن پرون د مجلې بشپړ ریکارډونه د پښتو خپروني دانشمند مؤلف نه دي پیدا کړي. نو خکه سپړي په دقیق ډول نشي ويلاي، چې دا مجله کله بنده شوي ۵۵؟ د اروابناد مولانا عبدالقادر د یوې ليکنې له مخې سپړي ويلاي شي، چې دن پرون مجله د دويم جهاني جنګ په وخت کي چاپیده او د نوموري مولانا (د فکر یون) په مجموعه کي چې له نن پرون خخه د مولانا کومې مقالې اقتباس شوي دي، وروستۍ مقالې بي د ۱۹۴۴ زکال د سپتمبر د ګنې دي په همدي د فکر یون کې د خلورم نشراتي کال لوړنې سرمقاله هم اخپستل شوي ۵۵.

له دغو مضامينو سپړي اټکل کوي، چې مجلې به خلورم نشراتي کال يا بشپړ کړي وي او يا نه وي بشپړ کړي؟ او همدا مهال بنده شوي ۵۵.

۱-۲-۲- ژوند:

په ډيلې کي د خپریدونکو پښتو مجلو په لړکې دويمه فرهنگي او معلوماتي مجله د (ژوند) په نامه خپره شوي ۵۵. ددي مجلې لوړري گنه د ۱۹۴۵ زکال د مارچ په میاشت کي د یونایتید پبلکیشنز نومي ادارې له خوا نشر شوه. د مخونو شمېر بي د ۲۰-۲۲ په حدودو کې و.

دادي مجلې مسؤول مدير نصر الله جان او مرستيال مدير بي عبدالرؤوف خان سواتي و.

دا مجله هره میاشت یو خل په ډيلې کي چاپیده او په بریتانوی هند کې وي شل کېدله.

د ژوند د لو مری کال بشپړي ۱۲ گنې يې نشر شوي دي او د دويم کال د مې د میاشتې گنه يې نشر ده او بیا بېرته بنده شوې ده.

د ژوند د مجلې د ۱۹۴۲ از کال د مې د میاشتې گنې يَا د دې مجلې وروستۍ گنې په پښتى کې مورلاندې خبرتیا لولو: «ژوند په مارچ سنه ۱۹۴۵ از کې جاري شوې واه او له هغه وخت راهیسي په اسانه پښتو ژبه کې په مزیدار طرز بهنه مضمونونه او معلومات پېش کړل، اوس خه واقعات د اسې را پېښ شو، چې مورډه ددې رسالې په بندولو مجبور کړو، دا يې اخري شماره ۵۵.

له لوړه بیانه بنکاري، چې د ژوند مجله توله پنځلس گنې نشر شوې ده او په خپلود غوپنځلسو گنو کې يې د تبلیغاتي مطالب او سرمقالو تر خنګه په بېلا بېلو گنو کې شعرونه، لنډۍ، کيسې، ډرامې، فيچروننه، معلوماتي مطالب، د خوراکي شيانيو د پخلې خبرې، بوختونکي مطالب، لکه: طزونه، توکې، شعرونه، اړونه، توکې او نور خپاره کړيدی، د هندوستان د اجتماعي مسائلو په خصوص کې يې هم مطالب نشر کړي دي. معلوماتي خبرې هم لري او په هره گنه کې يې د پر عکسونه چاپ کړي دي.

۱-۳-۲- دنيا :

دا مجله هم د يادي شوې د متعدد مطبوعاتو د ادارې له خوا چاپ شوې ده، دا مجله په انګريزي، روسي، هندې، اردو، ګجراتي، تاميل، پښتو او چینا يې ژبو چاپيده.

ددې مجلې يوازې يوه گنه ۵۵، چې د ۱۹۴۲ از کال ۸ مه گنه ۵۵ ده او له پاسه پرې ليکل شوې دي. (درېسم جلد) له دې ليکنې بنکاري، چې دې مجلې د ۱۹۴۴ از کال په شاوخوا کې په خپرونو پېل کړي او په غالب ګومان چې د هند د نيمې وچې له آزادې نه وروسته بنده شوې ده.

د ژوند د يادي شوې مجلې په يوه گنه کې د دنياد مجلې په اړه دا لاندې اعلان نشر شوې دي: «د دنيا په خلورو يشتو (۲۴) مخونتو کې د هندوستان په هکله مضمونونه او تصویرونه چاپ کېږي او په هغوي کې د هندوستان د وچې، لمدي

او هوایی فوئونو او تمدنی، اقتصادی او صنعتی کارونو اهمیت بسولی کېرى
دا پېپنستو زبه کېچپ کېرى او ورسه اردو ترجمە هم وي». دا مجله یوه معلوماتی او ذوقی مجله ده، چې ادبیات يې نه نشرون د
هندوستان او ئینو نورو ھبادونو د پرمختیا وو، صنعتی او تجارتی کاروبار،
سپورتی لوبو اونورو
مسایلو خپرولو تە يې ھەھە كوله). (٥٣٥:٥٣٩)
٤-٢-١- هند لىد:

(دهنلید مجله یوه میاشتنی مجله ده، چې پە نوي ھىلىي کې دهنند
دېھنىي چار وزارت لپاره چاپبىرى
دهنلید مجله هەرە میاشت پە عربى، اندونيزيا يىي، بنگالىي، انگلissi،
فرانسوی، جرمىي، هندى، ايتالىي، پېپنستو، فارسى، پرتگالىي، روسى، سينالى
تاملىي، ترکى، اردو او ويتنامى ژبوباندى پە نوي ھىلىي کې خپرېرى او موضوعات
يې كلتوري، هنرى، تارىخي او سىاسي دى.
ددې مجلې یوه گىنە چې د ٢٠٠٨ كاڭ پە مارچ کې چاپ شوي ده، تولە مەھاتما
گاندى تە ئانگىپى شوي ده. دەمجلې پە مخنى اوورستى پېپتى باندى ھم
دەھاتما گاندى تصویر و نە چاپ شوي دى). (١٩)

١-٣- پە داستانى آثارو كې دېپنستۇزبى كتابونە :

د هند پە معاصرە دورە كې ھېپنستانە او هندوستانى ليكوالان شته، چې
پېپنستو تە يې كار كېرى دى او ھېپر آثار يې پە پېپنستو زبه ليكلىي يَا ترجمە كېرى دى او دا
كسان پە پېپنستومىن خلک دى. نواوس پە دې بحث باندى يو لىنە غوندى نظر
اچو.

« ديوندرنات ستىيارتهى لەھەغۇ هندوستانىانو ليكوالو او فولكلور پۇھانو
خخە دى، چې پە بىريتانيي هندوستان كې د مېشتى قومونو د فولكلوري آثارو د
تولولو پە لې كې بې د پېپنستو ئىينىي فولكلوري سىندرىپە ھەراتقۇلى كېرى دى او ددغۇ
سندرو پە تولولو پىسى تەپپىنۋەرە ھەرسىدلى دى، دە پە خېلى يوكتاب (گايىپە جا
هندوستان) كې پېپنستو «الله هو» لەاردۇ ترجمە سەرە چاپ كېرى دە او پە خېلى دويم

کتاب (مین هوی خانه بدوش) کې بې د مامونی سندره له اردو ترجمې سره راوړې

.۵

سیتارتهي د رابندر ناتهه تاګور شاگرد و، له علامه اقبال سره يې هم روابط درلودل او د هندوستان ډپرو سیاسی شخصیتونو دی پېژانده او دده په اړه يې نظریات خرگند کړي دي. دی په لاهور کې زوکړۍ و، په هندوستانیانو کې دی لوړنې سړی دی، چې د پښتو فولکلور ټولونې او ترجمې ته يې هڅه کړي ۵ه. دراډيو په پښتو خانګه کې له پنځوسمو (۵۰) ټلونو را په دی خواه هندي اولسي ادبیاتو ټینې قصې په پښتو ليکل شوي او یا ترجمه شوي دي. موږ دې خانګې په آرشیف کې دواړه ګټیکوری د هندي اولسونو فولکلوري داستانونه په پښتو ژبه موندلی شو. د اقصې د پښتو د اولسي ادبیاتو په ذخیره کې یوغتې زیاتوب راولي. له هندي فولکلور سره زموږ ژبه او فرهنگ اشنا کوي. دا ګټکوری آثار د پښتو اولسي ادبیاتو د خپړني لپاره خورا غنیمت او په زړه پورې دي. هغه اولسي داستانونه، چې په پښتو ليکل شوي، دادي:

۱-۳-۱ هرزا صاحبان :

د پنجابي فولکلور یوه قصه ۵ه، چې پښتو ليکلی متن يې په پښتو خانګه کې شته.

۱-۳-۲ هیررانجها :

د پنجابي فولکلور یوه ډپره مشهوره بله قصه ۵ه، چې ليکلی اشکال هم لري او خو شاعرانو او ليکوالو دا دواړه قصې ميرزا صاحبان او هیررانجها په نظم او نثر ليکي دي. دا دواړه قصې په پښتو خانګه کې په یوه خط دي او سړی فکر کوي، چې یوه سړي به ليکلی وي. منو هر سنګه بتره وايي: چې د هیررانجها د قصې کوم متن چې په پښتو خانګه کې موجود دي، هغه اچرج سنګه هوره ليکلی دي که دا خبره سمه وي نو د ميرزا صاحبان قصه به هم اچرج سنګه هوره ليکلې وي؟ یوه بله پنجابي فولکلوري قصه هم په همدي خط په دې خانګه کې شته.

دھیر رانجها په ارتباط د یادونې و پ خبره داده، چې دا قصه کشوری لال تلوار
ترجمه کړي هم ده او په دې خانګه کې ددې قصې دا دویم متن دي.

۳-۳-۱ ابدی دوستان

د هند د اترپردیشن د ایالت یوه فولکلوری قصه ده، چې رامسرن کپور لیکلې ده.

۱-۴-۲ راجه هروش چندر

دا هم د دغه راجه او د ماشومانو فولکلوری قصه ده، کشوری تلوار لال لیکلې ده.

۱-۵-۳ د پاندو شهزاده کان

دا قصه هم کشوری لال تلوار لیکلې ده او د زاره هندوستان فولکلوری قصه ده.

۱-۶-۳-۱ پدمتی

در جسته ا د چتور د شهزاده راجه دتن سنگه او د لنکا د شهزادگی. فولکلوری
قصه، چې کشوری لال تلوار لیکلې ده.

د غسې حینې نوري اولسي قصې هم په دې خانګه کې شته، چې په پښتو ژبه
لیکل شوې دی. د دغولیکل شوو قصو تر خنګه ترجمه شوې اولسي قصې هم په
دې خانګه کې مومو، چې خوې دادي:

۱-۷-۳-۱ طلسماي شمار

د چکرورتی کپور ترجمه، داد بنګال د یو پاچا او ملکي فولکلوری قصه ده.

۱-۸-۳-۱ اووه خويندي

د تربیینی لال کپور ترجمه، داندھيا دغرو د لمبی د او سیدونکو گورو ګوبندا
فولکلوری داستان دی.

۱-۹-۳-۱ خلور زرين اقوال

یوه کلیواله هندی قصه ده، چې چکرورتی کپور ترجمه کړي ده. د سویلی هند یوه
عوامي قصه، ددې قصې مترجم تربیینی لال کپور دی.

۱۰-۳-۱ - کنجن مala :

دبنگال د فولکور یوه قصه ده، چې د روپ لال او کنجن ملال د مینې داستان
بیانوی، دا قصه کشوری لال په پښتو ترجمه کړي ده.

۱۱-۳-۱ - د بوي بوتلې :

ديوه زرګر فولکلوري قصه ده، چې پښتو مترجم يې چکرورتی کپور ده.

۱۲-۳-۱ - د هوا لا مارو :

درافتان د ایالت فولکلوري قصه ده، چې کشوری لال تلوار په پښتو ژبار لې.

۱۳-۳-۱ - بلنګامه کتها :

داندھرا پردیش د سیمې اولسی قصه، چې چکرورتی کپور ترجمه کړي ده.

۱۴-۳-۱ - باچا برهم دق او زرینه هوسي :

دا اولسی قصه تربیینی لال کپور پښتو کړي ده.

۱۵-۳-۱ - ماهي، چونګاښ او کيکري :

دماهي، چونګاښ او کيکري فولکلوري قصه، چې تربیینی لال کپور ترجمه
کړي ده، دا قصه د هماليه په سیمو پورې اړه لري

۱۶-۳-۱ - وزير او کم عقل :

وزير او کم عقل دا قصه تربیینی لال کپور په پښتو ترجمه کړي ده. دا د بنګال د
سیمې په فولکلور اړه لري

۱۷-۳-۱ - د ناوي روپې :

په ګجراتي فولکلور پورې مربوطه قصه ده، چې چکرورتی کپور ترجمه کړي ده.

۱۸-۳-۱ - د صندل اهیل :

د جنوبی هند یوه اولسی قصه ده، د کشوری لال تلوار پښتو ترجمه دهند
دبلابلو اولسونو دلورو یادو شویولیکلوا او ترجمه کړو اولسی قصو سربره په
دې خانګه کې د پښتنې او شرقی فولکلور ټینې نور د استانونه هم تهیه شوې دي
لکه،

۱۹-۳-۱ - شهزاده بهرام او گل اندامه :

دشهزاده بهرام او گل اندامی دقصبی لنديز په پښتو نشر، دي خانگي د فياض
دمنظوم متن په استناد تهيه کړي دي.

۲۰-۳-۱ - جمال خان او زب النساء :

د جمال خان او زب النساء د قصبي متن د نورو سيب رو غاینوال د داستان د متن
په استناد کشوری لال تلوار پ تهيه کړي دي

د شير عالم او مامونی د داستان متن هم دلي په دي خانگه کې ددي داستان د
يوې خاکې له مخې تهيه شوی دي. د طوطي قصه دا د شرقی فولکلور یوه قصه ده،
چې د یوه سوداګر او یوه بندی طوطي احوال په کې بيان شوی دي. ددي قصبي
ليکواله په متن کې راضييه اکبر بسodel شوې ده. د کشوری لال تلوار دا ارايه ده،
چې دا قصه به په بله ژبه کې نومورپی راضييه اکبر ليکلې وي او چا به په پښتو
خانگه کې پښتو کړي وي.

په پښتو خانگه کې دليکل شويولنه و کيسوت خنگه په کافي اندازه لندي
کيسې ترجمه شوې هم دي دلندي کيسې يادنړي د مشهور ولیکوالاندی اویا هم
دهند د بیلا بیلوز بود لیکوالو. ترکومه خایه چې بسكاري دا کيسې له انگريزي
هندی، اردوا و پنجابي ژبو په پښتو اونستي دي. په دغولنه و کې حینې دهند
دمشهور ولیکوالانو، لکه: رابندر ناتهه تاګور، دده د دغولاندې کيسوت ترجمې په
پښتو خانگه کې له نظره تيرې شوې دي:

= د قطعو پاچاهي، د تربيني لال کپور ترجمه.

= د ماشوم راستينيدل، د هر به ګوان ملهو تره ترجمه.

= د طوطي ترييه، د تربيني لال کپور ترجمه.

= پوست ماستر، د چکرورتی کپور ترجمه: دا کيسه روشن لال ملهو تره هم
پښتو کړي ده.

= بری، د هر به ګوان ملهو تره ترجمه.

= رخصتی، دروشن لال ملهو تره ترجمه.

دغه راز دمنشي پريم چند كيسى هم روشن لال ترجمه كري دي. له دغو مشهوروليکوالانو سربيره دنورو هندوستانى او دسيمي دليکوالانو، لكه چونه ي لال پراشو، انورنژت، پريم پاھك، علي عباس حسیني، منور سنگھه بتره، فکر تونسوی، يوسف ناظم اونور، همدغه رازد ھينوار و پايي ليکوالانو لندې كيسى هم په پښتو ترجمه شوي دي.» (۵۳۵-۵۹۴)

دا وود ھينو آثارو نومونه، چې په پښتو ليکل شوي او يا ژبارل شوي دا آثار تقول هغه گتور آثار دي، چې د لويو لويو ليکوالانو له خوال يکل شوي او لوستلو ته چمتو شوي دي په همدي ډول نور آثار او ژبارې هم شته، چې ھينې چاپ او ھينې ناچاپ دي. همدارنگه نظمونه شته، چې د روشن لال ملهو تره په پښتو ژبه ژبارلې دي او ما د بنا غالي رفيع الله نيازي دماستري له تيزس څخه راخيس تي دي، چې لاندې يې راوړم دا د هندوستان د ملي ترانې بشپړه ژباره ده، چې په لاندې ډول ده:

د هند ملي ترانه
بنایسته له ت قول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
بنایسته له ت قول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
مونږه قول يې ببلان يو
دا ګلستان زمونږه زمونږه
بنایسته له ت قول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
دنګ دنګ يې دي غرونه
شنه شنه يې سيندونه
بنایسته له ت قول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
هپواد کې دا ځلموتي

تول پاسبان زمونږه زمونږه
بنایسته له تول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
آزادی د خیال و فکر
د دین او د سجدې دا
بنایسته له تول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
امن او امان دی هرې خواته
دغه ایمان زمونږه زمونږه
بنایسته له تول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
په وینوده ګتلې
سو باش گاندي کلام دی
ریبېري هر لور ته
قومي نشان زمونږه زمونږه
بنایسته له تول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
توله دنیا چې پرې نازېږي
خيالي وطن زموږ دی
بنایسته له تول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
هندیانیو مونږ هندیانو مونږ
وطن دی هندوستان زمونږه زمونږه
بنایسته له تول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
مونږ تول یې بلبلان یو

دا گلستان دی زمونبه زمونبه

بنایسته له ټول جهانه

هندوستان زمونبه زمونبه

بنایسته له ټول جهانه

هندوستان زمونبه زمونبه (۱۷:۱۲۰)

او س د استاد خلیل الله خلیلی د بود اگانو جرگه اثر چې په نظم لیکل شوی دی او بناغلي ملهوتره په پښتو ژبه ژبارلی دی یوه برخه را اخلو او دا هم د بناغلي رفیع اللہ نیازی له تیزس خخه:

راغونه شوي باغيچه کې پتنګان ووينمه شپه

راغلي له هر خوا وو چې ستی شي په ډيوه

ناخاپه مچي راغله خواست بي و کړد مجلس

په بنها روه نابلده سندره وویله هغې

بیا ې و کړله د عوه د پتنګانو د شجري

څه شور ما شوردي، تپوس و کړي پو پتنګ

څنګه ورکه غلي غلتیا شوه زمونبه په وخت د زنکدن

لري وشرۍ اغيار زمونبه مینانو له پالنګ

راپورته بل پتنګ شو ادعا ې و کړه په اخلاص

اول ې معلوم پښت کري هسي په کوي قیاس

د مينې په میزان ې ازمنښت و کړئ د حواس

که ناکامه شولودا ې بیا مه پریبدئ خپل پاس

پتنګانو امنا کړه بیا ې وویل مچي ته

هر خوک چې ې ته منډه و کړه د غه بنارتنه

ګوټ په ګوټ ې معاينه و کړه، شمعې واره د بناره شماره

که دې ولیده یوه بله، خبر را وړه په رادو

مچي خواره نابلده د محبت له راز اسراره

ناتربیه د رو او اور د مینی له آهنگه
و بی لیده بله شوی شمع په هر کور
لیدی به بی
بس لیدی به بی
دکلی بلی شمعی واره
بنه شوه ڈاډه مطمینه

ببرته په بپره شوه د پتنگانو ترور پوري
ور بی کړ خبر د تحقیق له مخه ترسره پوري
شمعی بلی هره خواوی رنا خیثی له هر کوره
لیکن چغی کړی پورته په ګډه پتنگانو
ته مین کیدلی نشي
دا محفل دعا شقانو

که پتنگ واي ته له پښته
خبر نه واي د عشق له بخته
ستي شوي به په اور واي
په لومړي شمعی له وخته
هر لیونی مجنون کیدی نشي
هر کیرپی د پتنگ زړه لري نشي
بله بېلګه بی:

یاد سحر باده نن خه راوري تا
د زړه خوره مېلمه قرار راکړي تا
نفس کې دې پتیه د ژوند ده زمزمه
زه خبر یا زړه له کومې راغلې دا وړمه
زړه مې روښانه یار به په خپل نور کړه
تنه ډیوه مې بله یار به په خپل نور کړه
بلبل ته تا زده کړي نغمه ده سحر یار به

ماته هم ياده کره سوانده د نيمې شېپې يار به
خرخ د ژوند که خوانې بېرته راکولى
خوبه جانان ژوند به مې له تاواي قربان کړي
غاره غتى به له تا د اسې پيوست شوي
اغزو اخيزما ستا چې هيبح نه معلوم مبدى
يا الهى وبنې مد مستد ميو
وبنې ياغې خپه بند په ټولنود ګناه
خليل بت شکن چا دې بنسلې
دخليل بت پرسته حشرې خه وى له تا
كله كله تاج لووا په توره شپه مېلمه شوي
كله كله با چاهانو تاج و تخت د بل په چل بیللې
ربنتیا ده، بس دی يو اوښکې درویش
دلاس توري او نيزې تېټولو سره د شاه
كله يو خاځکي دوينې چې رالوېري يا الله په زمکه
لعل و جوهر له آسمانه غورزېري يا الله په زمکه
سلګکې د یتیم او د مظلوم يار به
لكه خس پوه پناه کړي سل بندونه
جومات دی، کليسه که معبد
كمبختي مې مل و هره خوا
لروبر په دې جهان کې
نظر اچوم په چا
درد دی غم ماتماه و فغان
وزنه د اولس بللى شي سياست
ساينس و رته وايې، چې فنا شي طبيعت
په نوم د اختراع
راپارول شوې تباھي دی هم داد نن ورخې استعداد و لياقت (۱۲۰: ۱۷-۱۲۳)

داد بنا غلی خلیل الله خلیلی دیوه نظمی اثریوه برخه وه، چې ملهوتره په پنستو
ژبه ژبارلې ده، چې دا هم د هند د معاصرې دورې د ادبیاتو یوه برخه ده او داد
پنستو ژبې لپاره یولوی کار او افتخار دی، چې نوموری لیکوال کړی دی په
همدې ډول نور شری آثار هم موجود دی او دا د مختلفو لیکوال انوله خوا ژبارل
شوی دی، چې دلته بې راوړم

۲۱-۳-۱- کابلی والا :

دا یوه لنډه کیسه ده، چې رابندا ناته تاګور لیکلې ده او روشن لال ملهوتره په
پنسو ژبه ژبارلې ده دا د مینی او کابلی والا (رحمان) کیسه ده، چې کابلی والا یو
سودا ګروي او مینی یوه وړه جیني او کابلی والا له مینی سره د خپلې لور په شان
مینه کوي

۲۲-۳-۱- منتر :

داد یوه ډاکټراوبو دا پارو ګر کیسه ده، چې منشی پریم چند لیکلې ده او روشن
لال ملهوتره ژبارلې ده.

۲۳-۳-۱- نجومي :

دا هم یوه لنډه کیسه ده، چې لیکوال بې ار. کی، ناراین دی او بنا غلی مهلو تره
ژبارلې ده. دا د یوه نجومي کیسه ده، چې د خلکو طالع او فال ګوري (۱۷:۱۲۴-
(۱۴۸)

نو په همدې ډول د غه نوموری لیکوال نورې ډبرې ژبارې هم لري او پرته له
نظمونو او لنډو کیسو فیچرونه، لکه: (بهار، جنوبی بنگال) او فلمي کیسې بې
ژبارلې دی، چې دا ټول د معاصرې دورې په ژبارو کې رائحي.
همدارنګه په هند کې د ادبیاتو په معاصره دوره کې نورو علم او
اولیکوال انلکه: جمناداس تلوار، هربه ګوان ملهوتره، کنور بهان نارنګ،
رامسرن کپور، تربیینی لال کپور، چکرورتی کپور، کشوری لال تلوار، روشن لال
ملهوتره او داسي نورو هندی لیکوال انلو لیکنې او ژبارې په آثارو، مجلو او آل
انډیا را ډیو ته کښلې دی.

۲- دمنوهرسنگه- بتره ژوند

بتره د خپل ژوند په او بدو کې ھېر خه خپلو خلکو لپاره کړي دي او له ډپرو ستونزو او کړ کېچونو سره مخامنځ شوی دی لیکن بیا یې هم تر خپل و سه پښتو ژې ته خدمت کړي، آثارې لیکلې، ژبارلې او ترتیب کړي دي.

دغه لیکوال که خه هم هندوستانی دی، مګر پرته له نوروز بو خخه یې پښتو ژې لپاره هم کارکړي دي. خکه چې داله پښتو ژې سره ډپره مینه لري له ډپرو خبرو خخه به تېرشو او دده د ژوند او هڅو ته به راشو، چې ددي درانه او څواکمن لیکوال او ژورنالیست ژوند خه ډول پیل او تراوسه رسیدلی دي.

۲-۱- زوکړه او زده کړه :

بناغلي منوهر سنگهه بتره په ۱۹۷۷ زکال په راولپنډۍ کې زېږيدلی دي او په ۱۹۴۷ زکال د هند د نيمې قاري د و پش په وخت کې له پاکستان نه هند ته ولار، چې د هغه وخت نه را په دې خوا تراوسه پوري په نوي ډيلې کې هستو ګنه لري.

ترليسانس اخپستو پوري یې په راولپنډۍ کې تعلیم و کړ او د لاهور د پوهنتون نه یې شهادتname و اخپسته، ماستري، تيزس یې د هنله پنجاب خخه ترلاسه کړه. دی همدارنګه د خصوصي پوهني د سند په اخپستلو هم بریالي شوی دی.

بناغلي بتره په ۱۹۷۳ زکال کې کابل ته راغي او د ادبیاتو په پوهنځۍ کې یې د پښتو په زده کړه پیل و کړ. د یوه کال زده کړي او هستو ګنې نه وروسته بېرته ډيلې ته وګرځد او د آل انډيا راه یو د پښتو خانګې د مشر په حیث یې وظيفه اشغال کړه.

بناغلي بتره په انګليسي، پښتو، پنجابي، اردو او هندی ژبو کې ھېر مهارت لري. ده په عربی او اسپانوی ژبو کې هم سندونه ترلاسه کړي دي او د دغوغه ژبو په ازموينه کې له امتیاز سره بریالي شوی دي. نومورپی په دري ژبه هم خپل مشکلات حل کولاي شي. (۲۵:۶۶-۶۷)

همدارنگه بناغلی بتره په یوه لیکنه کې چې په خپل قلم یې لیکلې او ماته یې
رالېړلې د داسې لیکي:

زه غواړم په ډېربې مهربانې سره دغه لاندې واقعيتونه ذکر کړم:
دآل انه یاراډ یو د عمومي ریاست د معاونیت له دندې ترقاعد وروسته
مادهندله ولسمشر سره کار پېل کړ او له هغه سره مې مرسته وکړه. ترڅود هند او
پاکستان پروپراندې د پښتنو په احساساتو پوهشی.

مادنو موري او د هغوقدرمونو افغانانو ترمنځ چې له نوموري سره به یې په
(Rashtrapati Bawan) (راشتريپاتي باون) د ولسمشر کور کې کتل د ژبارې
چارې پرمخ بیولې. نوموري زما له دې کارنه ډېر خوبن و.

زه د هند د بهرنیو چارو وزارت له لوري د هند افغانستان فونډیشن د غړي په
توګه و تاکل شوم هغه مهال بناغلی رهین په نوي ډیلي کې د افغانستان سفير او
بناغلی (Jayant Prasad) (جاینت پراساد) په کابل کې د هند سفير و ما دوه کاله
د یاد فونډیشن د غړي په توګه دنده ترسره کړه.

ماله پیاوړي عالم ډاکټرجي. ان ناندا (Nanda) سره په ګډه د
(RESURGENT WDIA) تر نامه لاندې یو کتاب لیکلې دی. په دې کتاب کې ماد
افغانستان او هند په اړیکو بحث کړي. دغه کتاب په ۲۰۱۱ زکال په نوي ډیلي کې د
علمي کړيو په منځ کې ددې کتاب تود هر کلی وشو.

ماد بناغلی سليمان لايق کتاب د اباسين سبيدي په انګريزي ژبه کې (THE DAWN OVER ABASIN)
وزير ته واستول شوې.
زه په نوي ډیلي کې د جواهر لعل نهرو پوهنتون کې د پښتو ژبه درس ورکوم
هغوي له ما غونښته وکړه خو د دنده ومنم ما په ډېربې خوبنۍ د هغوي داغونښته
ومنله.

(انگلیسی ته د پښتو شعرونو ژباره) به مې ډېرژرد کتاب په بنه چاپ شي. ماله بى بى سى، امریکا غې او چک راډيو سره دروانو چارو په ئانګريز توګه د افغانستان او نړیوالې سولې په اړه په پښتو ژبه مرکې کړي دي. زه ځینې وختونه په ژونديو بحثونو کې هم ګډون کوم (۱۱).

په همدې توګه منوهر سنګه بتره ډېرې هڅي کړي دي او ترنن ورڅي پورې هم غواړي کوبنښ وکړي ترڅو دغه خوره ژبه پیاوړي شي. نوموري په شمشاد او ژوندون تلویزیون کې په فرهنگي او ادبی خپرونو کې هم ګډون کړي او مرکې بې کړي دي

۲-۲- هڅي اودندې :

منوهر سنګه بتره د هندوستان هغه عالم او لیکوال دي، چې پښتو ژبي ته بې ډېر کارونه کړي دي او په دې ژبه کې بې د لیسانس او ماسترى سندونه اخېستې دي

منوهر سنګه بتره په هندوستان کې د پښتو ژبي له مسلمو استادانو او خورا مشهورو علمي کسانو څخه ګنل کېږي

بتره له ۱۹۵۰ کال وروسته د آل انډيا راډيو ديلې په خانګو کې د مامور په حيث و ګمارل شو. په ۱۹۶۳ کال کابل ته د پښتو زده کړي لپاره راغي او په یوه کال کې بې دلته پښتو زده کړه. ده پښتو تردې حده زده کړه، چې په کابل کې بې د خپل لوړني یو کلن اقامت په دوران کې له انګريزی او هندی ژبوآشار په پښتو ترجمه کړل او پښتو آثار بې په انګريزی و ژبارل.

منوهر سنګه بتره د (۱۹۶۴-۱۹۶۳) زکلونو ترمنځ په لسکونو پښتو شعرونه له امير کرور او ابو محمد هاشم ابن زيد السرانۍ نه نیولې ان ترزیاره پورې په انګريزی ترجمه کړي په کابل تایمز کې چاپ شوي دي او ورسه په افغانستان نومې مجله کې هم دده مقالې او ترجمې چاپ شوي دي.

کله چې بتره ديلې ته ورغى، خپلو هڅو ته بې د پښتو ژبي او ادب په برخه کې دوام ورک. په دې ترڅ کې د آل انډيا راډيو ديلې کې د پښتو خانګې مشرشو.

پښتو خانگي دده د مشری په دوران کې ډېره ترقی وکړه او ډېر او ریدونکي يې
پیدا کړل او بنې مطالب په کې ایجاد شول.

بتره ددي خانگي لپاره هم د حئينو پښتنو شاعرانو او افغان او هند د روابطو
په خصوص د قدر وړ مقالې و کشنلي، چې اوس هم دراډيو په آرشيف کې دده په
خط موجودې دي.

بتره د پښتو خانگي سوپر وايزري، دراډيو ستيشن ډايركتري او دراډيو
مرستيالي، ته هم ورسيد او بيا متقادع د شو.
د هند د ولسمشر ريس ګيانې زايل سنګه مشاور او اوس په ډهلي کې د پنجابي
اکاديمۍ مشاور او مغزز شخص دي.

منوهر سنګه بتره په هر حال او هر ظای کې چې و، له پښتو سره يې مينه وه او
ده د پښتو ژبني او پښتنې فرهنگ په معرفي کې په خاصه توګه او د افغانستان په
معرفي کې په عامه توګه کارونه کړي دي
د هندوستان په مرکزي اخبارونو کې يې د پښتو اشعار و انگريزي ترجمې چاپ
کړي دي

په اردو، هندي او پنجابي ژبو يې د پښتنې فرهنگ او پښتو ژبني په خصوص کې
ګنه مقالي ليکلي دي، چې د هندوستان په مطبوعاتو کې چاپ دي.
دده له ګټورو کارونو خڅه بل کارد اکاډيميسين سليمان لايق (د اباسين
سپيدي) نومي اديي اثر انگريزي ترجمه ده، چې دده انگريزي ترجمه په ۱۳۶۵
کال کې د پښتو خېرنو د بين المللې مرکزله خوا په کتابي بنه چاپ شوي
ده د مجموعه ۲۰۱۱ زکال بیا په دليلي کې چاپ شو.

ددغه مرکز په نشراتي ارګان پښتو مجله کې هم دده حئينې ترجمې چاپ شوي
دي. منوهر سنګه بتره د تحصيل تر دورې وروسته خو خله نور هم کابل ته راغلى
دي.

په سيمينارونو او علمي غونه د کې يې ګډون کړي دي او مقالي يې لوستې دي
مصالحې يې کړي دي او له پښتو ژبني او افغانانو سره يې خپله عقيدمendi اظهار
کړي ده.^{۵۵}

(۲۰۵-۲۰۷)

بتره پرته له پښتو خخه په نوروز بوه کارکړي دی. بساغلی بتره په عربی او هسپانوي ژبوهم تحصیل کړي دی او سندونه یې ترلاسه کړي دي ده یو کال په افغانستان کې تیرکړي واو په دې موده کې باميان، غزنی او جلال آباد ته تللو و بساغلی بتره په پښتو ژبه هم ځینې اشعارلري (۱۳: ۷۰).

په همدي ډول یې ډېرې دندې ترسره کړي دي، آثارې لیکلې دی او پښتوه یې کارکړي دی. دا شخص په پښتو او افغانستان میں سړۍ دی، چې همدي لپاره یې ډېرڅه ترسره کړي دي.

۳-۲- آثار :

منوهر سنگهه بتره خورا ډېر آثار لري، نوموري هغه هندوستانی دی، چې پښتو ژبي ته یې ډېر کارونه کړي دي آثارې په پښتو، انگلیسي، اردو، پنجابي او نورو ژبو لیکلې او ژبارلي دي.

همدا راز په پښتو ژبه کې ډېر آثار او مقالې لري او لیکلې یې دي، چې په دې آثارو کې یې ډېر داسي آثار او مقالې شته، چې لیکل شوي دي، لیکن چاپ شوي نه دي.

بساغلی بتره په آثارو او لیکنو کې ادبی، سیاسي، تاریخي، تولنیز او ژبارې موجودې دي، دده د لیکنو ژبه ډېره خورده، پښتو یې بنه ده، لیکن په ځینو ځایو کې املایي تیروتنې په کې لیدل کېږي او زیاتره لغتونه یې په پخوانی املا او انشا کارولي دي، لکه:- (کښې، چه، لکن، برښه) او داسي نور او په یاګانو کې هم یو خه غلطی موجوده.

منوهر سنگهه بتره ژبارلي هم لري، لکه د سليمان لايق اثر (د اباسين سپيدې) او یا د امير کروپه یارنه یې له پښتو نه یې انگلیسي ژبه ته ژبارلي ده، په همدي ډول نوري سیاسي، تاریخي او فرهنگي مقالې هم لري، چې ځینې چاپ او ځینې ناچاپ دي يعني بتره د هندوستان له هغه تکه لیکوالانو او ژورنالیستانو خخه دي، چې د ژوند د چارو تر خنګ یې دغه کارونه هم سره رسولي او خپله دنده یې په ډېره بنه طریقه پای ته رسولې ده.

نومورپي د ژوند تردي شېپې پوري قلم له لاسه نه دى اچولى او تل هخه کوي،
 چې کتاب وليکي، مطالعه وکړي او خپلې پوهې ته وده ورکړي.
 تردي ټولو موضوعاتو تر خنګ او له موضوع سره برابر او س دنساغلي بتره
 چاپ شوي آثارو ته راخو، چې ھينې يې د اثر په ډول په مجلو او کتابونو کې چاپ
 شوي دي.

۴-۲- چاپ شوي آثار :

دنساغلي بتره زياتره ليکني چاپ شوي دي، ډېري مقالې او ڙبارې لري، چې د
 کابل مجلو، ورڅانو او د مقالو په مجموعو کې چاپ او وړاندې شوي دي او لو
 یو لو یو ليکوالانو او څېرونکو دده آثارو په اړه يې په خپلولې ټکنو او آثارو کې
 ډېرڅه بيان کړي، چې له دې جملې خخه یو هم بساغلي زلمي هبوا د مل دي، چې په
 خپل اثر (په هند کې د پښتو ژې د ادبیاتو د ايجاد او ودې پراونه) کې په لنډه
 توګه داسي ليکلي او وايي: د بتره دلاندې مقالې د کابل په اخبارونو کې چاپ
 شوي دي:

- تېريو او غلط فهميو په پانامه کې شخري پيدا کړي دي د منوهر سنګه بتره
 ترجمه، اصلاح، د ۱۳۴۲ هش کال، د دلو د مياشتې ۲۱ مه گنه.
 - د فقيد جواهر لال نهرو په یاد کې د منوهر سنګه بتره ليکنه.
 - ډاكترو یريرايلون او خدايي خدمتگار بتره ترجمه، اصلاح ۱۳۴۳ د سرطان
 د ۱۳ مه گنه دده دلاندې مقالې هماځه مهال د هبوا د په ورڅانه کې چاپ شوي
 دي

- په هند کې د تصوف تحریک، رابندرناټه تاګور، د جواهر لال نهرو وصيت.
 د هبوا د ۱۹۲۴ از کال د جون ۲۱ مه دغه راز کابل مجلې د بايزيد روښان په باب دده
 یوه بنکلې ترجمه په پښتو چاپ کړه (۲۰۷:۱۸).
 او س دنساغلي بتره دليکنو مفصلو معلوماتو ته راخو او کوم آثار او ليکني يې
 چې چاپ شوي دي له بېلګې سره يې را اخلو:

۲-۱۴- خان عبدالصمد خان اخکزی :

داد منوهر سنگه بتره هغه ارزښتناکه ليکنه ده، چې (خان عبدالصمد خان اخکزی) په اړه جوړ شوي علمي سيمينار کې يې لوستلي ده او د ننګ او فرهنګ اتل شهید خان عبدالصمد خان اخکزی په نامه د مقالو مجموعه کې چاپ شوې ده. دا کتاب د افغانستان د علومو اکادمۍ د سيمه يېزو مطالعاتو د مرکزله خوا په ۱۳۸۷ ميلاد کال کې چاپ شوې ده او دا ليکنه هم په ۱۳ مخونو کې په همدي کتاب کې چاپ شوه، چې موږ يې دلته د بېلګې په توګه را اخلو:

خان عبدالصمد خان اخکزی

ترټولو نه اول زه د خدای (ج) په دربار کې سجده کوم او تشکر ورڅخه کوم، چې ماته د افغانستان د پیاوړی هېواد په سپېڅلي حمکه باندې د قدم دايښودلو یو څل بیا موقع راوبنېلی شو، چې د خان شهید نساغلي عبدالصمد خان په باب په جوړ کړي شوي دغه سيمينار کې ورته د خپل عقیدت ګلان وړاندې کرم.

خان عبدالصمد خان اخکزی یو داسې شخصيت دی، چې زما د هېواد هند ټول خلک پري وياري ځکه، چې ده د فرنګياني له امپراطوری خخه د هند د نيمې و چې د آزادولو په غورخنګ کې ډيره فعاله برخه اخيسته او ډيرې قرباني يې ورکړي.

خان شهید د هغو زعيمانو خخه و، چې د آزادی په تحریک کې يې په خپل خان ډېر کړ او نه زغمل او د تاریخ په پانو کې يو ژور چاپ پرینښود. لکه: خنګه چې فخر افغان خان عبدالغفار خان صاحب د مره مصیبتو نه او رېونه په خان اخپستل او د سرحدې ګاند هي په نامه مشهور شو، خان شهید عبدالصمد خان صاحب هم د خپل قرباني له امله د بلوج ګاند هي په حیث و پیژندل شو.

ګرانو ورورني او خویندو بې له شکه تاسو د خدای بنېلی خان شهید د ژوند له حالاتو خخه زما په نسبت زیيات خبر یاست، لکه خنګه، چې ما د دغه عظیم شخصیت د سیاست او د آزادی په ډګر کې د ونډې په باب مطالعه کړي ده. زه په هغې ډېر متأثره شوي يم.

خان عبدالصمد خان صاحب (په ۱۸۹۵ م) کې په گلستان کې، چې د بلوچستان له مرکز کويتې سره نېدې دی، دخان نور محمد خان په کور کې زوکړه وکړه، خان نور محمد د ډپرو څمکو خاوند او د اڅکزو ډقبیلې مشرو، خان عبدالصمد خان خپله زده کړه په خپل کلې کې وکړه او له پښتو خخه پرته په ارد او پارسي ژبو کې هم مهارت ترلاسه کړ.

کله، چې دی له ۱۹۵۹ م کال خخه تر ۱۹۷۸ م پوري په پاکستانی بندی خانه کې و، نوده د لسم، دولسم او خوار لسم ټولګيو امتحانو نه ورکړل او په امتیاز سره یې بریالی شو.

عبدالصمد خان د ډپري ساد ګئي ژوند خوبن کړو او په خپلې ټوانې کې یې د مهاتما ګاندھی ترا اغېزې لاندې راغې او د سولې او د انساني مینې او د عدم تشدد اصولونه یې خپل کړل.

په هند کې به هر چا ورته بلوچ ګاندھی وايمه خان عبدالصمد خان د پنځوو یشتولو کلو په عمر کې د یو خو بلو خوزلمیانو په ملګرتیا انجمن وطن په نامه د یوه ګوند ډېره کېښوده، چې په هغه کې پښتنه او بلوچ غربی شول. دوی په سیاسي هڅو پیل وکړ او ټولنیز اصلاحات یې هم شروع کړل.

هغه غوبنېتل، چې د بلوچستان هغه خلک، چې په اجتماعي توګه پاتې شوي وو، هغوي ویسن کړي او درونسان فکری ډګرته راوستل شي. هغوي په خپل او ظیفو او حقوقو پوه کړاي شي.

خان عبدالصمد خان په خپل ګران هېواد کې د مکتبونو یوه شبکه قایمه کړه او د ټولنیزو بدوي په ضد یې په مبارزه پیل وکړ، ده بلو خو خلکو د قانوني او سیاسي حقوقو د ترلاسه کولو لپاره هم هلې څلې پیل کړي، د یوه نه ستري کیدونکي مجاهد په حيث ده په بلوچ وګرو کې سیاسي بیداري راوستله.

خان عبدالصمد خان د یوه قام پرست مشر په حيث خپل اجتماعي نهضت د هند له قامي تحریک سره یو ځای کړو. دی په انهین نیشنل ګانګرس کې شامل شو او خپل انجمن وطن ګوند یې له ګانګرس سره یو ځای کړ د هند له قام پرستو مشرانو سره یې رابطه ټینګه شوه کله، چې د شمالی هند د یوه انقلابي تنظیم نوجوان

بهارت سبها سره يې ٥ بې نېډي تماس پيداشو نو په ۱۹۲۸ او ۱۹۲۹ کلو کې ٦ يې امتيازور په برخه شو.

په ۱۹۲۹ م کال کې خان شهيد داندېين نيشنل کانگرس دلاهور په غونډه کې ګډون وکړ او بیا وروسته په بیلو بیلو نورو کنفرانسونو کې هم شرکت کاوه. په لاهور کې يې په بلوجستان کې د حکومت لخوا په کیدونکې ارتجاعي فعالیتونو په باب وينا وکړه. ده په لوی شمیر کې سیاسي مطبوعات له خان سره وړل او په بلوجستان کې يې په یوه سیاسي تحریک پیل وکړ. په ۱۹۳۰ م کال کې خان عبد الصمد خان خان عبدالسلام او خان محمد ایوب خان سره کوتې ته راوستل شو او حکومت په ضد د کار کولو لپاره دوه کاله په جزا محکوم کړی شول. نوموري خان له خوشې کیدو وروسته بیا په خپلو پخوانیو فعالیتونو او قومي تحرکاتو پیل وکړ. سره له دې چې ورباندي د حکومت له خواه په تینګ بندیزونه هم ولګول شول، خوهغه د ۱۹۳۳ ز په ډیسمبر میاشت کې د سنده د ایالت په حیدرآباد کې د بلوجستان خواری په ګوته کړي، ده د هند له نورو ایالتونو خخه غښتنه وکړه، چې هغوي دي د بلوجستان د مساواتو په سویه د راوستلو لپاره مرسته وکړي. په دغه کانفرانس کې یو قرارداد لاسلیک شو، چې په کې د بلوجستان د یوه کامل ایالت په توګه ده ته د راوستلو په باب غښتنه وشوه.

د ۱۹۳۴ ز کال په جنوري کې خان عبد الصمد خان په کراچۍ کې په یوه بله غونډه کې ګډون وکړو، چې ترتیبات یې د هغه بناو د بلوجستان د اصلاحاتو د کمپې له خوا نیول شوي وو. هله یې د برтанوي حکومت له خوا بلوج خلکو ته د سیاسي حقوقو د رکولو لپاره آواز او چت کړو. بلوجستان ته په راستنډو دی بیا نیول شو او د دریو کالو لپاره په بامشقته بند کې واچول شو. د بلوج څلمیانو د انجمن او د کراچۍ د بلوجستان د اصلاحاتو د کمپې له خوا دده خوشې کولو په غرض سخت احتجاجونه وکړل. د بلوجستان حکومت د خان عبد الصمد خان په فعالیتونو او په څلمو باندې د هغه په اغیزو ډېر مشوش شول. حکومت دا وېره څرګنده کړه، چې که د دغه مشرد فعالیتونو مخه ونه نیولی شي نو دهشت ګران به منځ ته راشي د تولنيزو اصلاحاتو او د سیاسي حقوقو په مبارزه کې خان

عبدالصمد خان به د قبایلو په سردارانو او ملکانو دا تور پوري کاوه، چې هغوي د
برتانوي حکومت مریي دي.

د دویم لوی جنګ له شروع کېدو خخه وروسته بناغلي عبدالصمد خان خپل
سیاسي فعالیتونه زیات کړل. په ۱۹۴۰ ز کې د ۵۵ وردہا مسافت وکړ. چې په
بلوچستان کې د ستیه اګره د شروع کولو په باب د ګاندي جي سلا واخلي ۵۵ د.
جنګ په ضد د کانګرس په مبارزه کې له کانګرس سره لاس یوکړ او د ۱۹۴۲ ز په
تحریک کې د شاملیدو تیاري په نیوله دا د مهاتما ګاندي له خوا شروع کړي
شوي یو زور آور تحریک و، چې په واسطه یې انگریزانو ته اخطار ورکړي شو،
چې هغوي دې له هندوستان خخه پښې سپکې کړي. هغه د اګست په میاشت کې د
هند د دفاع تر قاعده لاندې ګرفتار کړي شو. درې کاله وروسته په خوشی کېدو
خان شهید بیا خپل سیاسي کار پیل، د انډین نېشنل کانګرس او د مسلم لیگ
ترمنځ په سیالي، کې خان عبدالصمد خان په مکمل ډول د کانګرس په پله ولار
پاتې شو. دې د مسلم لیگ او د پاکستان د ډجرو لو د غونښتنی سخت مخالف و ده
د پنجاب او د صوبه سرحد د مسافرت په دوران کې په مسلمانانو باندې غږو کړو
، چې هغوي دې د آزادۍ په مبارزه کې د کانګرس ملاټو کړي.
د ۱۹۴۲ ز په پای کې کله چې دا خبره خرگنده شوه، چې برтанوي حکومت د هند
نیمي و چې د ويسلو لپاره د مسلم لیگ د غونښتنې منلو ته چمتو دي نو د پاچاخان
عبدالغفار خان په ملکریتیا د پاکستان له نظریې سره مخالفت بنکاره کړو. هغوي د
پتیانو او د بلو خود خپلواکۍ لپاره غږو کړو، کله چې د کانګرس مشرانو د نیمي
و چې ویش و مانه نو خان عبدالصمد خان او پاچاخان د پر مايو سه شواو هغوي دا
حس کاوه، چې هغوي لپوانو ته اچول شوي دي.

کله چې پاکستان منځ ته راغي نو خان شهد په مېړانه د یوه خپلواک
بلوچستان لپاره مبارزې ته دوام ورکړ. د بناغلي محمد علي جناح په امر باندې
هغه و نیول شو او په ۱۹۵۴ ز کې خوشی شو، د ۵۵ ورور پښتون ګوند جوړ کړو.
په ۱۹۵۸ ز کې بیا و نیول شو او تر ۱۱۴ کالو د بند په جزا محکوم شو. مګر په
۱۹۶۸ ز کې آزاد کړي شو. د اجتماعي اصلاحاتو او د سیاسي وینستیا خپل

تحریک ته د دوام ورکولو په غرض خان عبدالصمد خان په ۱۹۳۴ ز کې د استقلال په نامه یوه ورچپانه شروع کړي وه، لیکن د فرنگیانو د حکومت له خوا ورباندي د کوم سیاسي موادو په خپرولو بندیز لکولی شوی و په ۱۹۴۷ ز کې د پاکستان د حکومت له خوا هغه ورچپانه او انجمن وطن دواړه غیر قانوني اعلان کړي شوي وو.

خان عبدالصمد خان د یوه ټینګ شخصیت خاوند او یوه سوچه قام پرست مسلمان و، چې له فرقه دارانه جذباتو خخه باندې و هغوي نه یوازې د برтанوي امپراتوري مخالفت کاوه بلکې د فرقه دارانه عناصره په ضد هم و د فخر افغان پاچاخان په شان خان عبدالصمد خان به د خلکود رهبر او عظیم مشرپه توګه به په یاد ساتل کېږي، دی د یو ستروطن دوست د نه ستري کیدونکي مبارز او د اجتماعي او سیاسي انصاف یو لوی قهرمان په حیث منلي کېږي.

یوه خبره باید بې له شکه د یوه تاریخي حقیقت له مخې وکړو، چې کله د هند او افغانستان تاریخونه لولو هلتنه دغه تکی تر هر خه د مخه راجو تېږي، چې دغه دوه ملتونه هیڅکله هم د یوه او بل خخه نه بېل شوي او نه چا د دوى د بېلولو په نېمکړو هخو کې بری موندلی دی. د هند خلک پښتون، پستان او افغان د اسيې د زړه له کومې پېژنې، چې د هغه په هکله کله هم د اسيې فکر نه کوي، چې دوى له افغانانو خخه بېل دي مانا دا چې هندي ګلتور، تاریخ او فرهنگ پښتون فرهنگ تاریخ او فرهنگ له خپل خان خخه بېل او پردي نه بولي او نه زموږ دواړو ملتونو تاریخي هلې څلې او فرهنگي ګډون دا اجازه ورکوي، چې له یوه او بل خخه بېل شي.

ما په تېرو خلورو لسیزو کې د خپلو مقالو، خېړنو او مرکو په ترڅ کې دا خبره تل کړي، چې د هند او افغان دوستي او تاریخي تراو د پښتون هندوستان له تراو خخه پرته بله مانا نه لري او نه یې د هند ملت په بل شان سره تعیير او تفسیر کولای شي.

لکه خنگه چې تاسو ته معلومه ده هند د اګست په ۱۵امه نېټه د آزادی ۲۰مه کلیزه ولمانڅله په دغه وياپ، چې کومې خپروني کوم فلمونه د تلویزون په پردو باندې د هند د آزادی په اړه بنکاره کیدل، په هغو کې د هند د آزادی د سیالیو مهاتما ګاندي او جواهر لال نهرو تر خنگ د سرحدی ګاندي پاچاخان اتلولی، میرانه او د استعمار په وړاندې مقاومت د هند ملت په درنښت او قدر سره یاد کړل.

دهند د آزادی په تحریک کې د پاچاخان او د هغه د نومیالیو ملګرو لکه په پښتونخوا بلوچستان کې د لوی خان عبدالصمد خان د ډپرو نورو برخه اخېستنه خورا مهمه او د پاملنې وړد. خدايی خدمتگاران د هند د آزادی سالاران او فدايان وو. د دوی قرباني او ملاتړو، چې د هند نومیالی مشر مهاتما ګاندي د دوی فداکارانه مبارزه وستایله او د دوی د عدم تشدد مبارزه او مقاومت یې د یوه عالي عبادت په توګه وارزاوه، غواړم چې دلته یو خل بیا د خان عبدالصمد خان په مبارزه او کرکټر باندې یو خو تکي ووايم

دهند د نیمي و چې په تاریخ کې چې خومره شهرت، د خیبر په برخه شوی په همدغه اندازه په دغه تاریخ کې د کوژک او هلتہ د پښتو مبارزې په وياپ او سرلورې سره یاده شوي ده.

نامتو شاعر علامه اقبال ته خیبر د مقاومت درس ورکاوه تردې حده پوري چې دی د ژوندتر پایه پوري یې په ستاینه ستپې نشو. د ۱۹ پېږي په وروستیو لسیزو کې د استعمار د سرتبرو آوازونه نه یوازې پښتونخوا او د هند و چه ولپروله بلکې د لندن په کوڅو او لارو کې هم ملي انګازې خورې شوې. د آزادی اتلانو دا وکولای شول، چې د هغو مقاومت هنگامه انگریزی امپراتوری پر زړه باندې د یوه داغ په توګه د افغانستان د تاریخ وياپ شي همدغه وياپ او سرلورې وه، چې د شلمې پېږي په او بدرو کې یې هم انګازې ارامې نه شوې. د جنوبې پښتونخوا د مقاومت خپه د خان عبدالصمد خان په مدبرانه لارښوونې سره لارښوونه شوه او عملائې د پښتنو د راپا خلو غورئنگ د عصر له غونښتنو سره سم رهبری کړ.

زه د خان د مبارزې د بریالیتوب لوی راز په دې کې گورم، چې ده هم پښтанه د خپل حق خود ارادیت ډګرته یوازې له تورې سره نه را هڅول، بلکې لوی هدف يې دا و، چې دغه بهادر او مېړنې قوم باید قلم هم له یاده ونه باسي خان په خپله یوازې سیاست مدارنه و هغه په خپل وخت کې د پښتنې فرهنگي او تعلیمي حکومت یو فعال غړي و.

د هغه مقاومت یو فرهنگي او سیاسي مقاومت و، د اسې لکه چې له خوشال خخه پښتنو ته مېرا ثور سبدلى و، خان په پوره مېړانې سره قلم او سیاست پښتنو په مخ کې کېښو دلو، چې ورو ورو پښتنو هغه د یوه حقیقت په توګه د زړه له کومې هر کلې ووايې خان په خپله د قلم خاوند و، چې پښستانه او د پښتو ژبې خبرونکي، پوهان باید دده خانګړې ادبې هلې خلې دده د سیاسي کونښونو په خنګ کې له یاده ونه باسي.

بله مهمه خانګړنه چې زه د خان د مبارزې په هسکو ټیتو کې گورم، هغه دده رښتنې مبارزې دوام دي. په نړۍ کې د آزادې غونښتنې هغه مقاومت یو بردي مقاومت او غورخنګ بلل کېږي، چې هغه په مدبرانه توګه د پیاوړ او مفکرو لارښونکوله خوا لارښونه شي.

د خان عبد الصمد خان لویوالی په همدي رمز کې و، چې د خپل عصر د مبارزې د بهير ځنځیر تر خپل څوان پښت پوري په بری سره راوغزاوه زه فکر کوم، چې د یوه ملي مقاومت په مبارزه کې د هغه مقاومت لارښونه تر هر خه مهمه او د پاملنې وړده. خان موږ ته د اثابته کړه، چې د شلمې پېږي په سختو حالاتو کې د نړيوالې سړې جګړې په ترڅ کې د لویدیع او ختیئ د درنې سیالي په ترڅ کې دده د ئای ناستو او لاروايانو له خوا دده مبارزه نه د افراط او نه هم د تفریط پر خوا ولاره، دده مبارزه لکه چې ما یې یادونه وکړه؛ په خپل ملي او فرهنگي جو پښت همداسي ژوندي او فعاله پاتې شوه، پیاوړې شوه او د پښتنو یو بل یعنې «څوان» نسل یې په ملي فرهنگي او پښتونواله روحيه باندې وروزله. زه په جنوبي پښتونخوا کې د او سنیو روښانفکره خوئون لامل د لوی خان د همدغه فرهنگي،

سیاسی حرکت ثمره گنیم، چې او سه هم د بساغلی م Hammond خان او نورو ملي او فرهنگي خپرو او مشرانو له خوا په ويار سره پر منځ بېول کېږي.

د دويم تکي چې د لته يې د غې علمي او فرهنگي غوندي ته کول غواړم هغه د لوی خان د پښتون کرکټر یوه خانګونه ده، چې باید اشاره و رته وشي په دې نبدي وختو کې د هند د نومیالی مبارز راجه مهندر پرتاپ د یوه نادر اثر ترجمه چې د پوهنملې رحېمي له انګریزې ژېڅه په پښتو ژبارلې او یوازینې نسخه يې د هند په ملي آرشیف کې خوندي ده لاس ته راغله راجه منهدر پرتاپ چې د هند او افغانستان دواړو هېوادونو تابعیت يې درلود او د ژوند ترپایه چې هند او افغانستان خپل کورونه بلل، د دغه اثر په پیل کې د افغانستان او پښتنو په اړه يې د اسې ليکلې دی:

«په و چه پورې ترلى هېواد د مېبوو په ونو پتې درې په کانو او معدنون بدایه غرونه يعني افغانستان! حاصل خېزه خاوره، د اورد سپرغری په شان خلاند روان سیندونه، سره او روغتیا بنسونکي هوا، دا هم يعني افغانستان!

دزړه ورو غښتلوا او بنکلو ټوانیو لرونکي هېواد، چې هروخت میلمه پالني ته تیار دی او کېدای شي، په هروخت او هر شان انساني معاملو کې باور ورباندي وشي، هو دا ګرده شیان په افغانستان کې شته.

زه د دغې یادونې د وروستۍ برخې په پام کې نیولو سره دومره ويلاي شم، چې خان عبدالصمد خان د پښتونخوا د خپلواکۍ په مبارزه کې دا سې یو کرکټر دی، چې د هغه په لارښونه او ارشاداتو باندي سرې په هر ډول انساني معاملو کې باور کولاي شي، زه د ده پښتون کرکټر د پښتون تاریخ د اوږدې تجربې محصول بولم، چې په دغه ټولنه کې يې د دغه قام له تلپاتې ارزښتونو سره وده کړیده. وفا، تعلیم، مقاومت او آزادی هغه جوړونکي تکي دي، چې د ده پښتنې کرکټر ورباندي و لارډي استعمار او سامراج ډېره هڅه وکړه، چې بېلا بېلوا فشارونو، شکنجو په ترڅ کې دده په هوده او عزم کې خنډ واچوي، لیکن هغوي په دې کې بریالي نه شول.

ددی وروسته غوارم، چې د بنااغلي جي ډي پنه ولکرده ګتابنه یو خو اقتسابات در پراندې کړم، چې د خان عبدالصمدخان پورې اړه لري. هغه ليکلې دی، چې «د ۱۹۵۴ از د جنوري په میاشت کې د کلیانی له غونډې خخه د انډین نېشتل کانګریس له خوا خان عبدالغفار خان، ډاکټر خان صاحب او خان عبدالصمدخان ته د ډپرو کالول بندی خانې له اوسيډني خخه وروسته یو پیغام ولیپل شو، چې شکردي، چې دوي له بندی خانې خخه خلاص شوي دي.

په دغه موقع په خپله وینا کې بنااغلي نهرو وویل: «زه د خپل ملګري او مشر خان عبدالغفار خان چې د خدايی بنده دی او له یوې پېړۍ خخه زیاته موده د رښتیا او میرانې سمبول پاتې شوی دی، په خوشی کیدو پېړۍ زوره خوبني خرگندوم، موره د ډاکټر خان صاحب او د خان عبدالصمدخان صاحب په خوشې کیدو خوبني خرگندو، دوی د آزادۍ ډپر مېړنې مبارzin دی. د دوی په خوشې کیدو د دوی مصیبتونه ختم شوی نه دی موره دغه ټولو ته خپل سلامونه مینه او نیکې ارزو ګانې وړاندې کوو.

د ۱۹۵۵ از د سپتمبر په ۱۲ امه نېتیه خان عبدالغفار خان په پېښور کې اعلان وکړو، چې هغه به په بلوچستان کې د یوه یونتی د منځ له راوستلو په ضد اجتماع علپاره یوه مبارزه شروع کېدونکې ده. هغه ته د ورور پېښتون د بانې بلوچ ګاندې خان عبدالصمدخان له خوا بلوچستان ته د راتګ بلنه ورکړي شوې وه.

د ۱۹۵۶ از د جون په ۱۲ امه نېتیه له اتمانزو خخه تقریباً ۸ مېله لري خان عبدالغفار خان صاحب ونیول شو او ورباندې دا تور ولګول شو، چې د ۵۵ پاکستان د سیمه ییز یووالی ته د زیان رسولو په غرض په خلکو باندې د اغیزې کولو اداره لرله او دا هم چې ده په قانوني ډول تاسیس شوی حکومت په باب په اولس کې د کرکې را پیدا کولو پلان درلود په پاچاخان باندې دا الزام هم و، چې هغوي د عوامو د بېلوا طبقو ترمنځ د بنمنې او نفرت را پیدا کړي دی له پاچاخان سره سره د عوامو د تحفظ د قانون تر لاندې خان عبدالصمدخان هم ونیول شو.

د ۱۹۵۸ زاد اکتوبر په ۱۱ مه نېټه خان عبدالغفارخان او د ختیئځ پاکستان
نامتو لیدران گرفتا رکپی شول. پاچاخان د چارسدي د تحصیل په یوه کلې کې د
غني په هستو ګن خي کې ونیول شو، خان عبدالصمد خان هم گرفتار شو او ورته د
اکالو د سخت قيد جزا ورکړي شو.

دغه پیښې چې پاچاخان او د خان شهید ترمنځه د زړونو، د افکارو د وطن
دوستي او کړاوونو ګاللو په باب یو شان تلوسي وي او په روحي ډول هفوی د یو
او بل سره ډېر نېږدې وو. هفو دواړو د استعمار چیانو له منګلو خڅه د وطن د
آزادولو په لاره کې په ګډه قرباني کولي، لیکن افسوس خودا دی، چې
دامپرا توریتلله ایجنتانو خڅه وروسته دا دواړه زعیمان او د اسې نور د
پاکستانی مشرانو له خوا به ټور بدلو او ډېر کاله یې د پاکستانی بندېخانو د تورو
تبوبه شا تېر کړل.

فرخ افغان خان عبدالغفارخان صاحب په خپلسو انحو زما ژونداو جدو جهد کې
خان عبدالصمد خان اڅکزی د بلوچستان د پښتنو رښتنی خدمتگار او رهنمای بللي
دی. هفوی په خپل کتاب کې لیکلې دی، چې خان عبدالصمد خان د پاکستان
د جور پدلو په حق کې نه و عبدالصمد خان د پنجابیانو نه ډېر زړه ستپی و او له
پنجابیانو سره یوڅای کیدو ته تیارنه و.

پاچاخان دا هم وايي، چې زړه یې په دې ډېر خوشحاله شو، چې پښتنه او بلوج
راویښ شوی دي او دا د پښتنو او بلوج او اتفاق و.

فرخ افغان لیکلې دی، چې موربد بلوچستان د هغې تولې سیمې دوره وکړه
، چې په بریش بلوچستان کې د پښتو اکثریت په کې وزما او د عبدالصمد خان دا
رايې وه، چې د بلوچستان هغې برخې ته هم لار شو، چې بلوج په کې آباد دي
په ټول بلوچستان کې حکومت کوښن کړۍ و، چې زموږ جلسو کې ګړېږي
پیدا کړي، لیکن په پښتنو کې دومره پښتو لاپاتې وه، چې د خپل میلمه عزت
وکړي، خان عبدالغفارخان صاحب لیکلې دی، چې موربد خدايی خدمتگار د چانه
بدل نه اخلو موربد مظلومان یوزموږ بدل خدای پاک اخلي خدايی خدمتگاري یو
قومي ملي تحریک دی، چې په هندو او مسلمان کې د همدردی او ورورولي جذبه

پیدا کوي او بل تحریک په مسلمانانو کې تعصب پیدا کوي باید موږ د فخر افغان یوه توصیه په یاد و ساتو؛ هغوي ویلی دي، چې د هريو تحریک انحصار به ليډروي، چې بهادر او هونبیار وي نود تحریک خلک هم زړه ورا او پوهوي، چې ليډر کمزوری او تنګ نظره وي نود تحریک خلک هم بې زړه او تنګ نظره وي (۱۷۰-۱۸۲) (۱)

۴-۲- دخان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د خلوېښتم تلین په

مناسبت :

داد بناغلي بتره یوه بله ليکنه ده، چې دخان عبدالصمد خان په اره بې ليکلي او موجوده ده. دا ليکنه بې هم په یوه اثر چې د مقالو تولګه ده او د افغانستان دعلومو اکاډمي د سيمه ييزو مطالعاتو مرکز له خوا د خپنیار رفيع الله نيازي په اهتمام ليکل شوي ده؛ په کې چاپ شوې ده. دغه تولګه د (پوهې او خپلواکۍ لاروی) په نامه یادېږي او په ۱۳۹۱هـ کال کې چاپ شوې ده، دا ليکنه په (۹) نهومخونو کې په همدي پولګه کې چاپ شوه، چې دلته بې د بېلګې په ډول راوضه دخان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د خلوېښتمې کالېزې په مناسبت

خان شهيد خان عبدالصمد خان اڅکزي د هند نيمې و چې د هغه لوړو شخصيتونو حئې و، چې هغوي ددي سيمې په آسمان کې د خلانده ستورو په شان څلپدل هغوي له وطن سره د مينې شهيدان او د قرباني او ايشار خاوندان وو. داسي بنکاري، چې هغوي د الله تعالى له خوا ددي لپاره دغې نړۍ ته استول شوي وو، چې هغوي له جابرانو، استعمار چيانو سره مجادله وکړي او له هغوي خخه خپل ګران هېبواو او تاتوبې خلاص کړي او له دی الهاشم سره خلکو ته توان ورکړي، چې هغوي دې بېلډ د چاډ لاسوهني له عزت الغني سره ژوند وکړي. هغه لافاني شخصيتونه چې موږ پړي ویارلې شو په هغوي کې فخر افغان خان عبدالغفار خان او خان شهيد مخصوص مقام لري د هند په نيمې و چه کې کومو نورو زعيمانو د ميليونو خلکو په زړونو باندې پاچاهي کوله په هغوي کې مهاتما ګاندھي، جواهر لال نهرو، سردار وبه بهائي پتېل، مولانا ابوالكلام ازاد، نباتجي سونهایش

چندر بوس، رفیع احمد قدوابی، آصف علی او داکتر خان صاحب‌ه‌پرداز ذکر ور
دی.

نن مور محترم خان شهید خان عبدالصمد خان صاحب‌تە د خپل عقیدت گلان
وراندی کوو، چا چې د خپل وطن هند او د بلوچستان د آزادی او بقال پاره په خپل
خان زحمتونه و گالل او د ژوند او بردی مودی د بندي خانو د تورو تنبو په شاتیر
کړل.

د خان شهید د قربانیو او فداکاریو په یادولو ورته خپل سرونه تېټیو او
دعاګانې کوو، چې خدای دی د هغوى د عزم او تېنگې ارادې یو خاځکي مور به
هم راوښابی، چې مور په دې سیمه باندی د امن او سولې د لمر لپاره زیار و باسو
او د وینو او بې ځایه توییدلو د دور مخه و نیسو.
کله چې هندي خلکو به خان عبدالغفار خان صصاحب سرحدی ګاندھی ويله
هماغه وخت هغوى خان عبدالصمد خان صاحب په ډېر عزت او احترام سره د بلوچ
ګاندھی په نامه یاداوه.

بلوچ ګاندھی په ئانه ډېر کړ اوونه زغمل او د تاریخ په پانو کې یې یو ژور چاپ
پرینسپ د تر هغې چې ما د خان شهید د سیاست او د آزادی په ډګر کې د اخپستل
شوې ونې په باب مطالعه کړې ده په هغې ډېر متاثره کړی یم
خان عبدالصمد خان صاحب په ۱۸۹۵ ز کال کې د بلوچستان په ګلستان کې د
خان نور محمد خان په کور کې زوکړه وکړه د خان شهید محترم پلارد اخکزو د
قېبلي مشرو او د ډېر څمکو خاوند و خان شهید له پښتو خخه پرته په ارد او
پارسی ژبو کې هم مهارت ترلاسه کړو. هغه په پاکستان محسنو کې د پوهنې په
ترلاسه کولو تر خوار لسم تولګي پوري امتحانونه ورکړل او په امتیاز سره یې
بریالیتوب ته ورسېد.

خان عبدالصمد خان صاحب د آزادی د جنګ سالار مهاتما ګاندھی ترا غږزې
لاندې راغى او د عدم تشدد اصولې خپل کړل. خان شهید د پنځه ويستو کالو په
عمر کې د یو خو بلوچ څلمیانو په ملګرتیا انجمن وطن په نامه د یوه ګوند ډېره

کېښوده، چې په هغه کې پېستانه او بلوخان يې غړي شول. دوی په سیاسی هڅو پېل وکړ او تولنيز اصلاحات يې هم پېل کړل.

هغه غونبنتل چې د بلوجستان هغه خلک چې په اجتماعي توګه پاتې شوي وو هغوي ويښ کري او د روښان فکري ډګر کې راوستل شي. هغوي په خپلو وظيفو او حقوقو پوه کړي شي.

خان عبدالصمد خان په خپل ګران هبواد کې د مکتبونو یوه شبکه پېل کړه او د تولنيزو بدیو په ضد په مبارزو پېل وکړو. ده د بلوخو خلکو د قانوني او سیاسي حقوقو د تلاسه کولو لپاره هم هلې ځلې شروع کړې، د یوه نه ستري کېدونکي مجاهد په حيث دوی په بلوخو و ګړو کې سیاسي بیداري راوستله.

په هند کې په ۱۸۸۵ زکال کې دانډین نېشنل کانګرس بنست کېښودل شوي و، چې په کې یو شمېر منورین شامل شوي وو. خان شهید د یوه قام پرست مشر په حيث خپل اجتماعي نهضت د هندله قامي تحریک سره یو ځای کرو، دی په انډین نېشنل کانګرس کې شامل شو او خپل انجمن وطن ګوند په کانګرس سره مربوط کرو داد هند د نیمي و چې نېکمرغې وو، چې د آزادۍ په سوله ناک جنګ کې فخر افغان خان عبدالغفار خان او خان شهید خان عبدالصمد خان اڅکزي له مهاتما ګاندھې سره اوږد په اوږد په کار پېل وکړ.

له انګریزی استعمار چیانو خخه د هند نیمي و چې د میلیونونو خلکو د ځانونو د خلاصولو لپاره د غو دریو زعیمانو له نورو درنو مشرانو سره یو ځای کوبښونه کول هم له دي کبله د هندلوی ولس لاهم پاچا خان او خان شهید په لوی احترام او ژوره مینه ور په یادوي.

نن موږ د خان شهید د وفات په خلوېښتمه کالیزه ورته د عقیدت ګلان وړاندې کوو. هغوي د لور همت، شجاعت او ننګ څښتن واو تروسه پوري د هغوي د خصوصي صفتونو او صلاحیتونو ستاینه کېږي.

هغه د ډېر خواره شخصیت خاوند و. ليکن د ګلک عزم رهنما هم و هغه په بلوشو قبایلو کې د آزادۍ او د پرمختګ احساس پیدا کرو هغه د پېتنو او

بلوچانو د سیاسی حقوقو د ګنډلو لپاره شپه او ورځ یوه کړه، هغوي په بلوچو خلکو کې د سیاسی بیداری په را پیدا کولو بریالی شو.

د کانګرس له مشرانو سره یې ډېرنډې مناسبات قایم شول او د هند د آزادی او د پاکستان د جور پدو تروخته پورې هغوي د ټول هند د یوه ملي مشر په حیث مشهورو.

کله چې پاکستان منځ ته راغی نو خان شهید په مېړانه ډول د یوه خپلواک بلوچستان لپاره مبارزې ته دوام ورکړو.

د بناغلي محمد علي جناح تر امر لاندې هغه ونيول شو او په ۱۹۵۴ ز کال کې خوشی کړي شو، بیا په ۱۹۵۸ ز کال کې بیا ګرفتار کړای شو او د محاکمې له خوا ورته د خوارلسو کالو د بند جزا ورکړي شوه. لیکن په ۱۹۶۸ ز کال کې بیا ازاد کړای شو.

نوموري لاله بندیخانې خخنه و وتلى، چې بېرته د یوه کال لپاره زندان ته وروغور حؤل شو. هغوي د پاکستان په هري پور جېل، حیدرآباد جېل، مچ جېل، سکھر جېل، ملتان جېل او د کويتې په جېل کې ډېرکلونه تېر کړل، د مارشال ایوب خان د ون یونت پیشنهاد د پښتنو او د بلوچانو د بربادی منصوبه وه کله چې موربد خان شهید په خوئنده مبارزه نظر و اچو او د هغوي د زنداني کېدو په مختلفو دورو غور و کړو نوراته معلومه به شي، چې هغوي تل خپلو سیاسی هلو خلو ته نوې بنه ور په گوته کړه نوموري د خپلې سیمې یو داسي با نفوذه شخصيت و، چې ټولو خلکو یې د پوه رهبر او لارښوونکي په نظر کتل هغوي په جرګو کې د انګریزي امپراتوريانو په ضد ډېرې ویناوې کولي.

فخر افغان پاچا خان په خپل کتاب کې ليکلې دي:

د ډېرې مودې نه زموږ بلوچو ورونيو دا خواهش و، چې زه دې بلوچستان ته ولار شم. ما ډېرڅله کوبنښ و کړو نو حکومت نه پریښو دم په دغه ورئو کې عبدالصمد خان اخکزی چې د بلوچستان د پښتنو ریښتنی خدمتگار او رهنمایي په ما زور ولګاوه، چې ته بلوچستان ته ولار شه.

د محترم بناغلي عبد الله بختاني خدمتگار په وينا د خدائ خدمتگارو د مشر او رهبر په تپرو لنډو عباراتو کي دده او عبدالصمد خان ترمنځ نږدي روابط، د زړه له کومې مينه او احترام په بنه شان څلپري.

برتاني استعمار ګرانسو هېڅکله هم نه غونښتل، چې پښتونخوا او بلوچستان، خان عبد الغفار خان او خان عبد الصمد خان یو تربله سره ارتباط ولري زه د خان د مبارزي د برياليتوب نوي راز په دي ګورم، چې ده هم پښتنه د خپل حق خود اراديت د ګرته یوازې له توري سره نه هڅول، بلکې لوی هدف يې دا و، چې دغه زړه ور او مېړنۍ قوم بايد قلم هم له یاده ونه باسي خان په خپله یوازې سياستمدار نه وهغه په خپل وخت کې د پښتنې، فرهنگي او تعليمي حرکت یو فعال غږي و د هغه مقاومت یو فرهنگي او سياسي مقاومت و لکه چې له خوشحال خخه پښتنو ته په میراث ور رسیدلی و په نړۍ، کې د آزادۍ غونښتنې هغه مقاومت یو بری مقاومت او غورخنګ بلل کېږي، چې هغه په مدبرانه توګه د پیاوړو او مفکرو لارښونکو له خوا لارښونه وشي فکر کوم، چې د یوه ملي مقاومت په مبارزه کې د هغه مقاومت لارښونه تر هر خه مهمه او د پاملرنې ورده.

يونامټوليکوال چې ډي تندولکر په خپل کتاب کي ليکلي دي، چې د ۱۹۵۴ ز کال د جنوري په میاشت کې د کليانې له غونډي خخه د انډین نېشنل کانګرس له خوا خان عبد الغفار خان، ډاکټر خان صاحب او خان عبد الصمد خان ته د ډېرو کلونو د بندیخانې له او سیدنې خخه روسته یو پیغام ولېږل شو، شکر دی چې دوى له بندیخانې خخه خلاص شوي دي په دغه موقع په خپله وينا کې پنهت جواهر لال نهرو وویل: زه د خپل ملګري او مشرخان عبد الغفار خان چې د خدائ بنده دی او له یوې پېړۍ خخه زیاته موده د ربنتیا او مېړانې سمبول پاتې شوی دی په خوشې کېدو ژوره خونې خرګندوم موږ د ډاکټر خان صاحب او د خان عبد الصمد خان په خوشې کېدو خونې خرګندو، چې دوى د آزادۍ د پرمېړني مبارزین دي. د دوى په خوشې کېدو هم د دوى مصبيتونه ختم نه دي موږ د غوړولو ته خپل سلامونه، مينه او نېکې ارزو ګانې وړاندې کوو.

ټپری پېښې دا ثابتوي چې د پاچا خان چې د فخر افغان او د خان شهید تر منځه د زړونو، د افکارو، د وطن دوستي او د کړاوونو د ګاللو په باب یوشان تلوسي وي او په روحی ډول هغوي له یوه او بل سره ډپرنډي وو.
 هغوي دواړو له استعمار چیانو خخه د وطن د مور آزادولو په لاره کې په ګډه قرباني کولي ليکن افسوس خودادي، چې د امپراتوريت له اينځنانو خخه وروسته دا دواړه زعيمان او داسي نور د پاکستان مقاماتو له خوا به ټورې دل او ډپر کاله يې په پاکستانې بندیخانو کې تپر کړل.
 فخر افغان خان عبد الصمد خان اڅکري د بلوچستان د پښتو ربنتني خدمتگار بللي دي پاچا خان دا هم ويلي دي، چې زړه يې په دې ډپر خوشحاله شو، چې پښتناه او بلوڅ راوېښ شوي دي او دا د پښتنو او بلوڅو اتفاق و.
 فخر افغان ليکلې دي، چې موربد بلوچستان د هغې توپې علاقې دوره وکړه، چې په برټش بلوچستان کې د پښتنو اکثریت په کې و. زما او د عبد الصمد خان د رايه وه، چې د بلوچستان هغې برخې ته هم لار شو، چې بلوڅ په کې آباد دي.
 په قول بلوچستان کې حکومت کوشش کړي و، چې زموږ جلسو کې ګړې پيدا کړي ليکن په پښتنو کې دومره پښتو لا پاتې وه، چې د خپل مېلمه عزت وکړي.
 بايد موربد فخر افغان یوه توصيه په یاد و ساتو هغوي ويلي دي، چې د هر یو تحریک ليډر چې بهادر او هوښيار وي نو د تحریک خلک هم زړه ورا او پوهه وي که ليډر کمزوری او تنګ نظره وي نو د تحریک خلک يې هم بې زړه او تنګ نظره وي.

خان شهید د یوه لوی او پراخ زړه خښتن و، هغوي له نورو اديي او ژبني کارونو خخه پرته د هند د قامي ليډر مولانا ابوالکلام آزاد د مشهور اثر ترجمان القرآن پښتو ترجمه هم کړې ده. هغوي د پښتو ادبیاتو له ودې او رشد سره جدي مينه ساتله.

نوميالي اديب او شاعر همېش خليل ليکلې دي: «اڅکري خان د آزادي یو نوموري جرنيل او د پښتو ادب هغه نامتو ليکوال دي، چې د قامي خدماتو، د

وطن د آزادی د کارنامو او د توری نه علاوه نن توله پښتونخوا د هغوي په ادبی
کارونو هم نازېږي

د شرقی ژبوپروفيسور نيكولاى اليكساندر رويچ دوريانکوف ليکلې دی، چې د
بلوچستان د سياسي پارتۍ مشرا او موسس خان عبدالصمد خان اخکزې له خپلې
ژبې پښتون سره طبیعي مینه لري او ډېر خدمت ورته کوي ده په دې لار کې ډېر کار
کړي دی، ډېر آثارې ليکلې دی او ډېر آثارې ترجمه کړي او پښتو یې ورباندي
غني کړي ده. ده پښتونه مخصوصه الفبا وضع کړي ده او د خپل مخصوص
ليکدود چې ده منځ ته راوري دی کلک پلوی یې دی او ټېنګار ورباندي کوي
پروفيسور سیال کاکړ په خپل کتاب «د پښتانه ليکوال» کې ليکلې دی: «
شهید ملت خان عبدالصمد خان نه یوازي د ګرانې پښتو یو لوی پلوی و، بلکې
مور د غه پتوال پښتون د خپلې ژبې د هغو خود ژبو ليکوالو په کتار کې دروو،
چې د خپلو هرار خیزو ليکنو له کبله د ادبی درجې حق لري. شهید ملت د پښتو
ليواله او د دغې تاریخي ژبې یوبې مثاله علاقمند و. خان شهید ډېر کتابونه او
آثار په پښتو ترجمه کړي او اولس ته یې په روانه پښتو ورباندي کړي دی
، همدارنګه دی خپل تاليفات هم لري، چې آثارې دی ترجمې نه دی

پروفيسور سیال کاکړ دا هم ليکلې دی، چې خان عبدالصمد خان صاحب په پښتو
مشاعرو کې ګډون کاوه دا د هغوي د پښتود مينې علاقې بنکاره ثبوت دی، چې
هغه یې له خپلې ژبې او ادب سره لري. خان غوبنتل چې په پښتنې تولنه کې د
شاعر مقام د درناوی وړو ګرځې.

خان شهید د یوه ټېنګ شخصیت خاوند او یو سوچه قام پرست مسلمان و، له
فرقه دارانه اختلافاتو خخه د باندې و هغوي نه یوازي د برтанوي امپراتوريت
مخالفت کاوه بلکې د فرقه دارانه عناصر او په ضد هم وو هغه یو ستر وطن دوست،
نه ستپې کېدونکي مبارزا او د اجتماعي انصاف یو لوی قهرمان منل کړي

یوه خبره باید د تاریخي حقیقت له مخې و کړو د غه تکي تر هرڅه د مخه را
جو تبرې، چې هند او افغانستان هېڅکله له یوه او بل خخه نه بېل شوی او نه چاد

دوی د بېلولو په نيمگړو هڅو کې بری موندلی دی. هندي ګلتور، تاریخ او فرهنگ، پښتون ګلتور، تاریخ او فرهنگ له خپل ځان څخه بېل او پردي نه بولي. خدای خدمتگاران د هند د آزادی، سالاران او فدايان وود هغوي قرباني او ملاترو، چې د هند نوميالي مشر مهاتما ګاندھی د دوی فداکارانه مبارزه وستايله او د دوی د عدم تشدد مبارزه او مقاومت يې د یوه عالي عبادت په توګه وارزاوه.

د پاچا خان او د خان شهید ترمنځه د زړونو، د افکارو، د وطن دوستي او د کړاوونو د ګاللو په باب یو شان تلوسي وي او په روحی ډول هغوي له یو او بل سره ډېر نېډې وو. هغوي له استعمار چيانو سره په مجادله کې په ګډه قرباني کولي ليکن افسوس خو دادی، چې له امپراتوريانو څخه وروسته دا دواړه زعيمان او داسي نورد پاکستان په بندي خانو کې د جزاکانو زغملو ته اړ کړي شول. دا خخت دي، چې موږ د هغوي سياسي او فرهنگي مشرانو یاد ګېرنه کوو. موږ ته يې د یوه جابر استعماريټ په ضد د مبارزي لارښونه وکړه او په خپل ځانونو باندې د اديتونو په زغملو د عدم تشدد له لياري د آزادی د ناوي د ګتلو شواب راوبخښلو.

تلپاتې دې وي د دغو مشرانو سياسي کارنامې او بناد دې وي د هغوي پاک روح . (۱۳۹-۱۳۱)

۳-۴- خان عبدالصمد خان اخترى :

د اهم د بناغلي بتره بله ليکنه دخان عبدالصمد خان اخکزې په اړه ۵ه، چې د مقالو په ټولګه کې چاپ شوي ۵ه. دا ټولګه د سرحداتو چارو وزارت د نشراتو او فرهنگي چارو ریاست له خوا په ۱۳۷۰ کال کې چاپ شوي ۵ه. دا ليکنه په یوولسو (۱۱) مخونو کې چاپ شوي ۵ه. په دې ليکنه کې دخان عبدالصمد خان د مبارزو بياني په کې شوي دی او دده شجاعت او توره په کې ذکر شوي ۵ه، چې لاندې به يې ذکر کړم:

خان عبدالصمد خان اختری

دامنلی خبره ده، چې غلامی بد بختی ده او داله مرگه هم بد شی گنل کېږي. هر کله چې بوقام د کوم استعماری طاقت تر سلطی لاندې را هی، نود هغه غیرت مندان زامن د غلامی. د جغ له غارپې خخه د ایستلولپاره میدان ته وئی او خان هرشان قربانیوته چم توکوي. یو وخت انگلستان یولوی استعماری طاقت و، چې دهند په قوله نيمه وچه باندې یې غلبه قایمه کړي وه، انگریزانو نه یوازې په سیاسی ډول د هنده خلکو دروح تکولو هڅې کولې، بلکې په اجتماعي او ذهنی ډول یې هم په اولس پرهارونه کول او د خلکو په وینو یې د خپل جابرانه امپراتوریت پیالې ډکولې.

په هند کې په ۱۸۸۵ زکال کې داندېين نیشنل کانګرس بنست کېښو دل شو، چې په کې یو خوتنه منورین او مفکران شامل شول. د دې نه تقریباً پنځه دیرش کاله وروسته خه وخت چې مو هن دا س کرم چند ګاندھی په سویلی افريقا کې د سپین پوستکو دنسلي تو پير د سیاست په ضد د لوړی مجادله په پای کې خپل وطن هند ته راو رسید، نود پرنګيانو استعماری حکومت ډپر پیاوړی شوی و.

ګاندھی جي په سویلی افريقا کې د عدم تشدد په اساس مجادله کوله او تر خه حد پورې یې بریاليتوب هم موندلی و. ګاندھی جي دهند په نيمه قاره ډپر دیوله استعمار خخه ډپر خپه واودوی غوبنتل چې دوطن دنجات لپاره د عدم تشدد لاره اختيار کړي، ليکن د خينو خلکو نظریه د دې بر عکس وه د هغوي په فکر دهند په شان لوی هبوا د کې به دا لاره ګټه وره نه ثابت ټيرې. هغوي د زیاتو اغېزنا کو قدمونو د او چتولو و کالت و کړ.

ليکن ګاندھی جي په خپل عزم تینېنګ ولاره واود د دوی یقین و، چې دومره لوی امپراتوریت دهند له سرحد و نو خخه یوازې په زور نشي شرل کېداي باید د ملي هدف د تلاسه کولولپاره نوي تجربه و کړي شي. ندوی د سیتھ ګره، دلوړې داعتصاب او د تشدد په مقابل کې د تحمل او د زغمولاره و نیوله په یو خوکلو نو کې دغه سیاست دیوه پراخ انقلاب بنه اختيار کړه او په قول هبوا د کې د آزادی او خپلوا کې نهضت خپور شو.

دادهندنیمی قاری نیکمرغی و، چې د آزادی په سوله ناک جنگ کې فخر افغان خان عبد الغفار خان او خان شهید عبد الصمد خان اڅکزی د ګاندی هي جي سره اوږد په اوږد په کاريپيل وکړ د آزادی د مجادلې د ګډ مقصد د تلاسه کولول پاره چې د غه درې زعيمانو د نور و د نومشرا نو سره یو ټای کونښونه کول، نوله د ې کبله پاچا خان ته به خلکو په مينه سرحدی ګاند هي ويل او خان شهید ته د بلوچ ګاند هي خطاب ورکاوه تردې ورځې پوري د هند خلک د غه دواړه مشران په لوی احترام او په ژوره مينه په همدا سې توګه در په يادوي نن موږ د خان شهید د زیرې دنې داتيا یمي کاليزې ورځې د نمانځني او درته د عقیدت ګلاند وړاندې کولو لپاره د اسمینار جوړ کړي دی نو په د ې ورڅ د خان شهید مقدس یاد تازه کېږي او د هغوي دفعال اوله غورزو پرزو څخه د ډک ژوندانه څخه دمثال اخېستلو موقع را پیدا کېږي

خان شهید عبد الصمد خان اڅکزی په ۱۹۵۷ زکال کې د بلوچستان په تاریخي سیمې ګلستان کې وزیر پده د دوی پلار خان نور محمد خان اڅکزی د خپل قام یو نومیالی مشرو او د خلکو ه پرمحبوب سرې و هغه د لور همت، شجاعت او تګ څښتن و، خان عبد الصمد خان په وړ ګټوب کې دلوی صلاحیت او زیار مثال پیدا کړو. په زلمیتوب یې د قام پرستی او خپل و ګړو سره د مینې او د هغوي د بشیګړې احساسات بسکاره کړل. هغوي د انګریزانو د استعمار په ضد مبارزه شروع کړه او د ډې کار لپاره د سویلي محاکوم پښتو نستان کويته غوره کړ. په هند کې د ۱۹۲۸ زکال په شاوخوا کې د آل اندیا کانګرس له خوان منظمه مبارزه شروع ده. په سرحدی صوبه کې د فخر افغان ترقیات لاندې پښتونو د مجادلې بېرغله کانګرس سره سره او چت کړو. په بلوچستان کې خان عبد الصمد خان د خان محمد ایوب خان اڅکزی او د نور و د مشرانو په همکاري یو قام پرست ګوند انجمن وطن جور کړو. د ډې ګوند ملي فعالیتونه د مرد درانه او اغېزه ناک وو، چې د دا استعمار چیان لپاره ډې ګران ثابت شول. د غو فعالیت نواهین نیشنل کانګرس پام بلوچستان ته راوا وښت. په سویلي محاکوم پښتو نستان کې د خلکو جوش لازیات شو. خان عبد الصمد خان خواړې بندي خانو ته ولېړل شو. په د غوزندا نو کې خان شهید

دلسم، دولسم او خوارلسم تولگیو امتحانونه خلاص کړل هغه ده پرخواړه شخصیت خاوند لیکن د کلک عزم رهمناو ګرځید. هغې غوبنتل چې په پلوچي قبایلو کې د پرمختګ احساس پیدا کړي او دوې لپاره د علم او پوهې ضرورت و نو هغوي د اجتماعي تحول دراوسټلو په غرض یوشميرزیات مکتبونه پرانیستل په خپلو ګړو کې درنې د خوزولو او دزاره افکارو دلري کولو په غرض د پرکونښونه و کړل. هغوي د پښتنو او بلو خانو د سیاسی حقوق د ګټه لپاره هم شپه او هم ورڅي یوه کړه. د خپلونه ستړه کډونکو فعالیتونو په برکت هغوي په بلوخي خلکو کې د سیاسی بیداري د پیدا کولو کامیابي و ګتليله. هغوي د کانګرس له مشرانو سره د پرنبردي مناسبات قايم کړل او د نیمي قارې د آزادۍ او د پاکستان د جورې د تروخته پوري هغوي د ټیول هندديو ه ملي مشریه حیث مشهورو. اوس هغوي د پښتونستان غوبنتنه و کړله، لیکن په ۱۹۲۸ مع کال کې هغوي د تورو و تنبو په شاواچول شول دا نجمن وطن سیاسی ګوندله منځه لار خه وخت چې دوی خوشې کړي شول. نودوی په زیاتو فعالیتونو پیل و کړاو یونسو ګوند و رور پښتون، تاسیس کړو. د ګه ګوندې پرفعال پاتې شوليکن خان شهید، د فيله مارشال ایوب خان د صدارت په دوره کې و نیویل شواود خوارلسو کالود قید جزاې ورکړه. لیکن له لسو کالو خخه وروسته له بندی خانې خخه خلاص کړي شو.

هغوي بیرته د یوه کال لپاره زندانو ته واستول. هغوي د پاکستان په مختلفو جیلونو کې، لکه: چې د هرې پور، حیدرآباد، مچ، سکه، کویتیه او ملتان په بندی خانو کې د پرکلونه تير کړل او د اسې د یوه پولادي عزم، ټینګ کې ارادې، د قام مینې او د جنګ اصولو د مبارزې حیث د تاریخ یولوی قهرمان ثابت شو.

په هند کې خلکو د خان عبد الصمد خان اچکزي لپاره د پر محبت او احترام درلود، ځکه چې هغوي د انګریزانو پر ضد پرله پسې مبارزې کولې. خان شهید خوچلې له مهاتما ګاندھی، پنډت جواہر لال نهرو او مولانا ابوالکلام آزاد او له نوروملي مشرانو سره یې مرکې و کړي او د عدم تشدد په اساس د استعماریت او امپراتوریت دلري کولو لپاره یې خپلې مبارزې ته دادامه ورکولو په پروګرام ټینګ کارو کړو. په خصوصي ډول له فخر افغان سره د دوی مینه بې ساري وه پاچا خان

په خپل اثر «زمازوندا جدو جهد» کي دخان شهيد ذكر په تودوا حساساتو کړي دی. هغوي خان عبد الصمد خان د دبلوچستان د پښتونښتنی خدمتگارا و هنما ګنه لی دی. پاچا خان دخان شهید په مشوره بلوچستان ته لارا او هلتله له مشرانو سره دهندوستان په سياست ډېرې خبرې وکړي. پاچا خان یو خورحې په کويته کې تيرې کړي او بیا یې د بلوچستان او د نورو ځایونو دوره وکړه. د غه دوره د خوشحالی او کامیابی دوره وه او د پاچا خان په وینا د هغوي زې په دې نورهم ډېر خوشحاله شو، چې پښتنه او بلوچ راوین شوی وو. په جلسه او جلسه ونوکې د پښتنو او بلوچ دورو رو لی خبرې وشوي. پاچا خان د بلوچستان د هغې تو لې سيمې دوره وکړه، چې برېش بلوچستان کې د پښتو اکثريت په کې و.

دخان شهید په پېشنها د پاچا خان ورسه د بلوچستان هغې برخې ته هم لارل، چې بلوچ په کې آبادو. هلتله د سرکاري افسرانو په اشارت ځینو شرانګيزو خلکو په جلسه وکړي د ګړې پیدا کولوه خې وکړي، ولې په پښتنو کې دومره پښتو لالپاتې وه، چې د خپل ميلمه عزت وکړي.

پاچا خان او خان شهید افسرانو ته وو يل: - چې موږ ډچانه بدنه اخلو، موږ مظلومان يو. موږ بدله خدای پاک اخلي خدا يې خدمتگاران یو قوي تحریک دی، چې په هندو او مسلمان کې د همدردي او ورورولی جذبه پیدا کوي هر کله چې موږ د هند د آزادی په تاریخ باندې نظر اچوونو موږ په آسمان کې د پاچا خان او دخان شهید عکسونه یو ځای ګورو. دوه دوه ربنتني او نیک سیرت انسانان، په وطن مینان، د خلکو د بنی ګړي شیدا ايان او د آزادی ده یو پېښگان.

خان شهید د نوروملي مشرانو په خپتل د خامتا کالي اغواستل. هغوي د خارجي او خصوصاً استعمار چياني د لباس او عيش او عشرت له نورو شيانو خخه کر که لره د هغوي د ژوند هدف له استعمار خخه دخان د خلاصو وو. هغوي د اهم غونښتل، چې په ټول پښتونستان کې یو والي منئ ته راولي، په دې لړ کې خان شهید د سویلي پښتونستان په ټولو سيمو کې دوره وکړه او هر خای د دوی هر کلې وشو، دوی تل د اخربه د خپل ژوند نه بيليدونکي خبره ګنله، چې د ټولو پښتنو یو هبوا د پښتونستان خلک د خپل اسارت

په ژوند باندي هېخکله راضي نه وي. پښتنه پښتونستان غواوري او دوي هدف دترلاسه کولولپاره مجادله کوي. خان عبد الصمد خان اعلان کړي و، چې زه پوخ يقين او باورلرم، چې پښتونستان به هرومرو جوړېږي خوزریال بوروسته. آزادي دانسان فطري حق دی او د پښتونستان ولس هم خپله آزادي غواوري. خان شهید د خپل ژوند زياتره برخه په جيلونو کې تيره کړه او هغوي يقين درلود، چې د هغوي جدو جهد به هرومرو نتيجه ورکړي. که د هغوي ژوند پای ته ورسيد. نونور خلک به پیداکېږي، چې د پښتنو ژوند کاروان د آزادي هدف ته تل روان وي. د پښتونستان ولس به خپل سرنوشت په خپله وتاکي. خان شهید یوڅل د آدام خيلوا پريډو ته په وينا کولو وویل، چې زموږ له هیچ سره د بنمني نه بلکې يوازې د پښتنو حقوقو غونبتنه ده. هغوي د پښتونستان د آزادي غونبتنه بیا تکراروله او دافکريې خرگند کړ، چې پښتنه دبل چاوطن نه غواوري، بلکې خپل وطن پښتونستان غواوري. په پښتونستان کې بلوچستان هم شامل دي او خوک ددي نه انکارنشي کولاي. د پښور په یوه جلسه کې خان شهید د پښتوننصب العین پښتونستان بسکاره کړ او د یوه آزاد او خپلواک پښتونستان مطالبه وکړه.

خان شهید د پاچاخان په شان د یوه یونټ د پلان سخت مخالفت وکړ، ئکه چې دا پلان د پښتنو مفاد او په ضدو. هغوي ته په پښتونستان باندي د هیچا سلطنه منظوره نه وه. ۱۹۴۷ زکال د جون په میاشت کې په بنو کې یوه قومي لویه جرګه جوړه شوه، چې په کې قاضي عطا الله خان پیشنهاد وړاندې کړ، چې د پښتو لپاره دې یو آزاد حکومت جورشي، چې د ګه ملت په خپل ثقافتني بنياد ولاروې دا پیشنهاد درایو په اتفاق تصویب شو او د پښتونستان په ټولو برخو کې ددي تایید او ملاتر و شو.

څه وخت چې بریتانوي وايسراي د پښتونستان په باب د پاچاخان غونبتنه ونه منله نو د انډین نیشنل کانګرس په عامه مجلس کې داغونبتنه تصویب شو. په ۱۹۴۸ م زکال کې د پاکستان پولیسو پاچاخان ونیواو جیل ته بې ورواستولو. فخر افغان او خان شهید د او په مشرانو انګریزانو او پاکستانیانو په جيلونو کې د خپل عمره پر کلونه تیر کړل او د هر دول قرباني. ته ئاخونه پيش کړل. انګریزان

دېښتونو مشرانو په فعالیت تینګ وو، لیکن دپاکستان له جو پیدو خخه وروسته ده ګه هېو ادلې رانو هم دپاچاخان او د خان عبد الصمد خان غوندي مشران پري نه بنودله او د هرهول اذیتونو سامان يې مهیا کړ. خان شهید د افغانستان خلک او د پېښتونستان و ګري سره ورونه ګنل او له همدي کبله خو خوئلي افغانستان ته راغي. د پېښتونستان د نظریې دېښمنانو دلوی مشرخان عبد الصمد خان له منځه ورلو سازش جوړ کړ او ئینې قاتلان بې د دغه سترا نسان د خان د ختم مولپاره و تاکل. هغوي په خپل کورکې د خوب په حال کې د ډیوه بم د چاودنې په اثرې شهادت ورسیدل. دوی به د اسې فکر کړي وي، چې د ډیوه لوی مشرد حق په رسیدو به د اتحريک ختم شي. لیکن د ایخي غلط او بې بنیاده نظریه ده. د اسې تحریکونه او جنبشونه په یوه شخصیت با ناندې تکیه نه لري دا خلک د احساسات او آرزو ګانو پوري اره لري پېښتane هېڅکله خپل ملي هدف خخه اړول کېدای نشي، د دغه زعيم په شهادت به هند او افغانستان کې درنځ وغم څې و چلپدې. په هند کې د تعزیت په غوندو کې د بلوچ ګاندهي خان عبد الصمد خان د هېو اددآزادی د ګټلو په لاره کې زغملي کړ او نه په یاد کړي شول او هغوي د آزادی او خپلواکۍ یولوی قهرمان و پلل شو. همدغه را زد افغانستان مشرانو دلوی خان په شهادت افسوس او خواشيني خر ګنده کړ.

يو خل فخر افغان سرحدی ګاندهي خان عبد الغفار خان فرمایي وو، چې که لیدر بهادر او هوبنیارو وي نو د تحریک خلک هم زړه ورا پوه وي خان شهید په حقیقی ډول ده پرو خاصیت نو او صلاحیت نو خبنتن او هم دغه شان فخر افغان هم یولوی قهرمان او د خلکور هنما او له دې کبله د ایقین دی، چې پېښتane او بلوچ فخر افغان د دغوملي مشرانو په بنودلي لاره تګ و کړي او هغوي له خوا پېښو دلي ميراث قدراو مننه و کړي. مبارزه او س هم روانه ده. د دې لپاره ايمان او عزم په کاردي، ئکه چې د ايمان او عزم قوت غرونه هو اړولی شي. د لوپې کاميابي د حاصلولپاره د خپلو شخصي احساساتو، خواهشات او ګټو خخه د تیريدلوضروت ده. په تیرو پېړیو کې د پېښتو لویه تاريخي جامعه خوئلي د استعماله سیلا ب سره مخامنځ شوی ده او اوس به هم په خپل فولادي عزم مخ په

وړاندې روان دی. که پښتنو د خپل ملي مشرخان شهید له زندان خخه درس واخیست او د هر ډول سربازیو ته خان چمتو و ساته نو دابه د شهید فهرمان درانه یادته معنوي عقیدت وي (۴۱-۵۱:۳)

۲-۴- پېروښان بايزيد انصاري :

دا د منو هر سنگه بتره یوه بله ليکنه ده، چې د بايزيد انصاري کابو ټول ژوند یې په کې بيان شوي دي. د هغه ماشو متوب، جګړي او مخالفتونه په کې راول په شوي دي دالیکنه په ۱۳۴۳ لکال په کابل مجله کې چاپ شوې ده، چې اصلی ليکوال یې ډاکټر ظهور الدین دی او زبړن یې بتره صيې دی. دالیکنه په دو پرله پسې ګنهو کې راغلې ده، چې دلته یې راورو:

پېروښان بايزيد انصاري

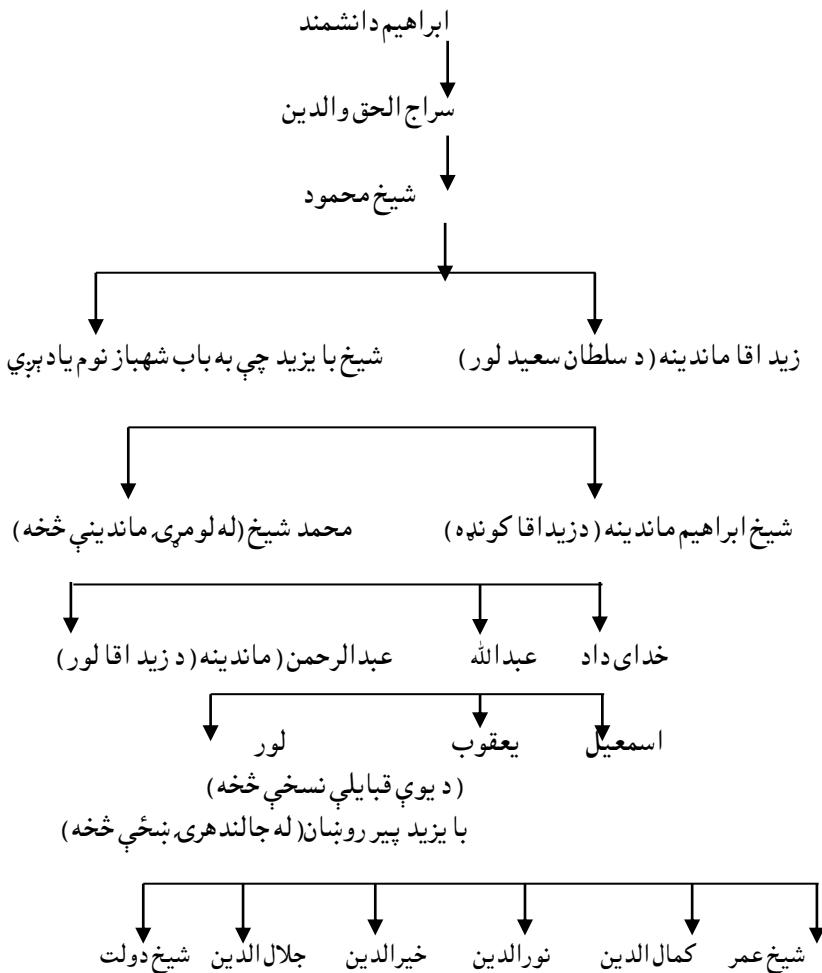
بايزيد انصاري ته د پېروښان لقب د هغه مریدانو ورکړۍ و، چې دا شخص د مغل اعظم اکبر په دوره کې د روښاني تحریک مشر او پیاوړی مبلغ و. متعصبو مذهبی عالمانو او خارجي ليکوالو دده په خصوص کې دا بې انصافي وکړه، چې دی یې خلکو ته بې دينه او د خلکو د اخلاقو خرابونکي معرفي کړ. مګر هر کله چې دده آثار پیدا او مطالعه شول نو دا حقیقت خرگند شو، چې بايزيد یو ډېر شریف او پاک انسان او په خلکو باندې یې ډېر بنه او قوي اثر درلود. پخواله دې چې زه دا ولیکم، چې ليکوالو د بايزيد په خلاف کوم کوم الزامونه لګولي وو او پخواله دې چې زه هغه رد کرم او یا یې خوابونه ولیکم، زه دا خبره غوره ګنیم، چې د هغه د ژوند صحیح حالات او د هغه د زیرې دنې او لوې دلو واقعات وړاندې کرم.

زېږیدنه او کوچني توب :

د بايزيد د ژونددحالاتو بنسټ حالنامه نومي هغه كتاب دی، چې علي
محمدابوکر قندهاري زوي ليکلی دی او د حالنامي بنسټ د بايزيد انصاري هغه
سوانح دي، چې ده په خپل قلم ليکلی دي. هر کله چې دي د ايواب انصاري (چې د
رسول اکرام له اصحابو خخه و) له پښت خخه و نوله دې کبله ده ته انصاري ويل
کېږي دده د نسب سلسله په دې ډول بیان شوې ده.

بايزيد بن عبدالله بن شيخ محمد بن شيخ بايزيد پرنده بن شيخ سراج الدین بن
چراغ دین بن شيخ ابراهيم دانشمند بن شيخ زاده حمزه بن خواجه محمود بن شيخ
داود بن شيخ خليل بن شيخ نعمان بن شيخ خداداد بن شيخ منصور بن شيخ محمد
بن شيخ زاده بن خواجه ايواب انصاري

د تذكرة الانصار مصنف د بايزيد شجره او نسب په پنځو بندونو کې په دې ډول
ښودلې ده، چې په هغې کې بې دده د کورنۍ د ميندو ماندينو او زامنونو نومونه
ښودلې دي (د اورنېټيل کالج ميګزین، فبروري ۱۹۰۰/۱۹۵۵) موټد پورته مطلب
د پوره وضاحت د پاره دلاندي شجره وړاندې کوو:

دبايزيد روبنان پلار عبدالله په وزیرستان کې او سپدہ دده نیکه شیخ محمد داسونو تجارت کاوه او په دې سلسله کې به هندوستان ته تلو. شیخ محمد به اکشہ په جالندھر کې له خپل هغه ورور سره او سپدہ، چې په جالندھر کې مېشت شوي و.

ده يو ئل د خپل ورورنه د خپل زوي عبدالله لپاره د هغه لور و غونبته، دوى واده نه و روسنه بايزيد په جالندهر کې په ۹۳۰ هـ کال کې پيدا شو.
عبدالله خپله کله په جالندهر کې پرېنسوده او دی خپل خور ملک ته ولار او د هغه ئای نه به يې د خپلې کله په گوزاري لپاره پېسې رالېږلې.
په ۹۳۱ هـ کال کې چې بار په هندوستان حمله و کړه، نو هغه پښتنه چې په جالندهر کې يې استوګنه لره تول یوې خوا بلې خواته خپاره شول او په بهار کې يې پناه و غونبته چې په دغه ئای کې تردغه وخته پوري افغان لنېکر پروت و.
ليکن اخه هفوی له دغه ئای خخه وویستل شول او د خپل ئان ساتلو لپاره و تښتېدل. د عبدالله ورور خداداد د بايزيد او دده مور سره پردي بریالي شو، چې د تښتې او په کاني گرم وزیرستان کې له خپل ورور سره يو ئای شي
زده کړه او تعليم:

بايزيد اووه کلن و، چې کانې گرم ته ورسېدہ دده د پلار عبدالله يوه بله قبالي
ښه و، چې له هغې خخه يې یو زوي او يوه لور پيدا شوي وو.
دبایزید مورد کور دغه وضعیت نه خونبېدله بايزید مور سره دښې بدسلوکي او د مېړه سور وضعیت دغه حالات لا ډې خراب کړل، چې په نتیجه کې دغه کارد دوى د بېلتون سبب شو.

د بايزید پلار داغونبتل، چې دده زوي زما په پل روان او زما په شان قاضي شي. عبدالله خپل زوي بايزيد مكتب ته ولېره. بايزيد قران کريم زده کړ او عمدة السلام، مينه، قدوري، لبوب الاخبار او داسې نور کتابونه يې ولوستل هر کله چې بايزيد له قضا سره هېڅ مينه نه درلو ده؛ نو په دې لاره کې يې خپله مطالعه پرېنسوده. يو ئل د هغه په زړه کې دا فکر پيدا شو، چې له یوې قافلې سره مکې ته لار شي او په هغه ئای کې خپلې مطالعې ته دوام ورکړي. مګر دده پلار دغه کارتنه پري نه بشوده که خه هم بايزيد په عربي گرامرنې نه پوهبده مګر سره له دې هم ده په عربي کې مقصود المومنین نومي یو کتاب ولیکه او د قرآن کريم په آيتونو ډېرنې په پوهبده او په پوره اعتماد به يې د هغو توضیحات ورکول.

دبایزید زلمیتوب :

بايزيد په سوداگري او كرهنه گوتې پوري کري. دده پلار اسونه، خاروي، د
كرهني ور ځمکه او د دانو اوړه کولو یوماشين يعني ژرننده هم لرله. خه وخت چې
دده پلار د یوې تجاري معاملې په لپ کې هندوستان ته روان شو، نودي هم ورسره
ولار. ليکن دې په زره کې د مېږي مور د بدسلوک او د خپل پلار له سوره وضعیت
څخه خپه. یو خل دده مېږي مور په د د غلاتور پوري کړ.

په دې کار دی ډپر خواشيني شو او د دې تور د لري کولو دپاره بې په خپل خداي
قسم قسم و خور. ددې دپاره چې خپل خان د زره له دغه نول او تکلیف څخه خلاص
کري او د هري ورخې له شخرو او جګرو څخه خان بې غمه کري په د پره زره ورتيا بې
خپل پلار ته وویل، چې خپل جايداد وویشه او ماته خپله برخه را جلا کړه، چې زه
په خپله خوبنې آزاد ژوند تپر کوم که خه هم د عبد الله دا کار خوبن نه. مګرد کلي
مشرانو عبد الله دې کارته اړ کړ او د اخربه بې ومنله. بايزيد ته د جايداد په برخه
کې یو مزدور هم ورسید، چې دغه مزدور د هغه پلار په موقتي ډول له خان سره
وساته او دا وعده بې ورکړه، چې خو ورخې پس به بې درکوم ليکن وروسته په
خپله وعده پښېمانه شو او دغه مزدور له ورکولو څخه بې انکار وکړ. بايزيد په
دې کار مرور شو او خپل پلار څخه بې چې د قدوري او لبوب الاخبار کتابونه
شروع کړي وو د هفو درس بې پريښود. دې نه وروسته بايزيد خپل کور برادر کړ او
په تجارت بې پېل وکړ د د خپل تره شيخ حسن لور بې بې شمسي سره نکاح وکړه.

د صداقت لټون:

بايزيد په خپل څلمي توب کې له تفکر او عبادت سره ډپره مينه لرله او ده داسې
لاري پلتلي چې د هغو په وسيلي بشري تولنه له تکلیفونو څخه خلاصه کړي. دې به
د مذهبې قانون پوهانو په خپلو منځو کې په مخالفتونو او د صوفيانو په خود
غرضيو او د عامو خلکو په منځ کې به په شخرو ډپر خواشيني کېده.

دې د ډيوداسي شخص په تکل او لته کې و، چې هغه د ته دانسانې عظمت
او د زړه د سکون لار وروښائي هر کله چې بايزيد د رسول اکرم صلی اللہ علیه وسلم
دا خبره واور بدې، چې تر خو چې د انسان د خداي صحيح علم په برخه نشي تر هغې

که هغه زر کاله عبادت هم و کرپی نو خدای به د هغه دعا او عبادت قبول نه کرپی نو
په دې خبره بايزيد په فکر کې يو نوی رنگ او قوت پیدا شو.

داده د تره خداداد او بايزيد د هغه نه لارښونه غونبستله، چې زه د خواجه
اسمعيل مرید کېدلوا خيال لرم، ليکن هغه وویل، چې «ستا ددي کار په نتيجه
کې به په خلکو کې زما وقاره پر لپشی ځکه چې زه د شیخ محمد په دولسو زامنو
کې له ټولو څخه ډېر زيات عالم او مشهور یم او که ته زماد ورور په زوي پسې د
یوه شاګرد په حیث ولار شی نودا کار به زماد بدنامی سبب شی او زه به له تانه ډېر
خپه شم، ته ملتان ته لار شه او هلتنه د شیخ به اوالدين ذکریا له لاري څخه رو حاني
لارښونه وغواړه، زه به تانه د لاري څرخ او د پیر د پاره دندر پېسي هم در کرم ما
ورته په څواب کې وویل «څلک نذر وونه وړاندې کوي او د هغوي په عوض کې
خولي، کاسه، کمر بند، شجره نسب او نوري نبېي راوري مګر خدايي علم او
خدائي عبادت نه راوري». زما پلار زما په دې خبره قانع نشو او زما خبره ېي ونه
منله زه شیخ اس معيل ته ورغلم او د هغه نه مې وغونبستل، چې ما په خپلو
شاګردا نو کې شامل کري، ليکن هغه راته وویل تر خو چې ته د خه مودې د پاره
سختي په ځان تېره نه کرپی تر هغې به زه تا په خپلو اصولي شاګردا نو کې وانه خلم
ددې کار په نتيجه کې ما په خپل ضمير تکيه وکړه او قرآن کريم مې خپل
لارښونکي ومانه ما قرآن کريم پرانېست او دا آيت مخي ته راغي، موږ په بنې
نوع انسان د خبره لازمه کرپې ده، چې د خپلو والدینو خدمت وکړو او که هغوي
تاسي په دې خبره مجبور کرپی، چې ما سره شريک پيدا کري، چې تاسو په هغه
علم نه لري، نو په دې کار کې د هغوي خبره مه مني، ددې ناما ميدي په اثر ما خپله لاره
ونيو له او د اس معيل د مریدانو په تعقیب مې د کمو خورلو، کمو ويلو او لړو بېده
کېدلوا پېل وکړو.

بايزيد د خپلو دعا ګانو او رو حاني وړاندې تګ په باره کې داسي ليکي: ما خو
مياشتې په خوشی ځاي کې يوازې تېري کرپی او په دې موده کې زماد خورلو او
خپلو شيان خلاص شول، ما د خپل تجارت په سلسله کې کنده هار ته سفر وکړ، په
هغه ځاي کې يوه پېښه وشوه او هغه د اکبر د خان خانان بيرم خان سپاهيانو د

قاڤلي مال تالا کر زه د نورو سرو سره لوى منصبدار ته ورغلام او شکایت مى ورته وکړه.

مونږ تول د هغه د احترام د پاره د هغه په مخکې په ګونډو شو هغه مونږ سره ددې خبرې د تحقیق وعده وکړه مګر خپله وعده بې په ځای نه کړه ددې سپک کار په ذريعه زه خپل ضمیر ملامت کړم هر کله چې زه کور ته بېرته راغلم نوما دا پخه اراده وکړه، چې زه به تر پنځو کلونو پوري یوازې استوګنه کوم د یوازې والي په دې پنځو کلونو کې ما د خپل خان او د خپلو مېلمنو د خورلو او خبلو په شیانو کې کوم تکلیف او لبواли ونه لید. خلک به ما ته راتلل او ما به هغو ته دا نصیحت کاوه، چې نسه کارونه کوی او د بې وزلو او بې لاسو خلکو سره مالي مرستې کوي. بايزيد چې کوم تبلیغ کاوه په هغه بې پوره عقیده لرله او مسلمانانو ته به بې په دې قهر کاوه، چې تاسو مذہبی خلق نه یاست او تاسې منافقان یاست او نسه کارونه نه کوي.

دې خبرې په خانانو او عالمانو کې نازارامي پیدا کړه دوی د بايزيد پلار قاضي عبد الله ته ورغلل او هغه ته بې د شکایت په ډول وویل، چې ته خپل زوي خلکو ته له دوہ مخیز ویلو خخه منع کړه. بايزيد خپل پلار ته وویل، چې ته زما کارونو ته گوره او که زه د قران او سنت خخه مخالف کار کوم نو ته ما منع کړه عبد الله ورته وویل، چې ته د پت الهم تبلیغ کوي آیا تا سره په دې شي کې کوم دلیل شته؟ بايزيد ورته د قرآن کریم یو آیت ولوست، چې مضمون بې دادی:
«تاسو خپل خدای په عذر او عاجزی یادوی که په پتیه وي او که په جګ آواز او که سهار وي او که مابنام» او دې ته بې د بنی اکرم صلی اللہ علیه وسلم یو حدیث ولوست چې مضمون بې دادی:

«د ټولو نه نسے دعا هغه ده چې ورو او په پتیه وکړي شي او د ټولو نه نسے خوراک هغه دی چې لوړه ورکه کړي» ددې خبرې په اور بدۇ عبد الله چې شو او ولاړ.
بايزيد به قاضي، ملا او صفتی ته دا وویل: چې تاسې مذہبی فعالیتونه د خپل مادی ګټو د پاره کوي او هر خوک چې دینې فعالیتونه د مادی ګټو د پاره کوي، هغوي په اخرت کې هېڅ برخنه نه لري هغه د قران کریم نه د آیت ولوست: «که

خوک د خدای له قانونو سره سم حکم نه کوي هغه حقيري منكري دی» هغه خلکو ته د خطاب په لپ کي وويل: «هر کله چې تاسو په خپلو کي له یوبل سره په مبارزو بوخت ياست نو آيا تاسي داحق لري، چې ځانونو ته مسلمان وواي است آيا تاسي د خدای له دې حکمنو خخه خبر نه ياست، چې مومنان ورونه دي او د ورونو په منځ کي روغه او امن پيدا کوي».

نبي اکرم صلي الله عليه وسلم فرمایلی: «چې مسلمان هغه دي، چې په خپله خوله او لاسونو د بل مسلمان ابرو او عزت وساتي» خلکو ددي قوي دليلونو په مقابله کي حیران پاتې شول لیکن سره ددي دغو خلکو له خپل مخالفت خخه لاس وانه خیست.

دبایزید شهرت په شاوخوا قبیلو کي خپورشود هغه داعادت و، چې دورئي به يې جماعت کي پنځه وخته لموئح کاوه د قران کريم او نور کتابونو درس به يې ورکاوه او پاتې وخت به يې په دعا او عبادت کي تپراوه خلک په ده رامات شول د بارکي قبیلې ځینو خلکو دی په خپله مشری ومانه د ملاماما ورور او شاعر ملا ارزاني، چې د هندوستان نه راغلي وو له د خخه لارښونه وغونښته بايزيد د خپل کلی نه د باندي ووت او خلکو ته يې د امن او خوشحالی پیغام ورکړ. او رکزو، اپريدو او تيراياني ده ته د خپلې وفاداري وعده ورکړه بايزيد سيرين ته ولاړ او په دغه ځای کي د خليلو، مهمندو او داودزيو قبیلو خلک دده پیروان شول د ګکيانو او یوسف زوي قبیلو خلکو به هم دده په مجلسونو کي ګډون کاوه.

دبایزید ددي رسوخ او اثر په مقابله کي دده رقيبانو د سره حسد پيدا شولیکن دغو خلکو دده په مقابله کي کوم عملی اقدام ځکه شو کولاي، چې دده په تابع دارانو کي د پرپیاوړي او قوي خلک موجود وو ددي کار په اثر د بايزيد رقيبانو د هغه وخت د حکومت د مداخلت غونښته وکړه په دې لړ کي حبيب په خپل نومي سړي د دولسو زرو روپو سره د کابل او پېښور حکمران مرزا محمد حکيم ته چې په کابل کي و، ورغى او هغه ته يې ووبل: چې د بايزيد خیالات د مذهب نه مخالفدي او هغه د حکومت په خلاف کارونه کوي. وزیرانو ددي الزامونو تاييد وکړ.

مرزا محمد حکیم د پیښورد گورنر جنس خان په ذریعه بايزید خیالات او نظریات معلوم کړي. قاضی ورته وویل: «ته وايی:، چې په ما وحی راخي» بايزید څواب ورکړ: «په ما وحی نه راخي، بلکې الہام راته کېږي او د خپلې دې خبرې د دليل د پاره یې دنبي اکرم صلی اللہ علیه وسلم دا حدیث وړاندې کړ، «الہام هغه رنیا ده، چې په زړه را کښته کېږي او په دې رنیا کې انسان د شیانو په حقیقت پوهیدلی شي». قاضی پونستنه وکړه: «چې ته د مقصد الہام او د شیطانی وسوسی په منځ کې خنګه فرق کولای شي». بايزید ورته په څواب کې وویل: «کوم الہام چې د قرآن کریم د مقرراتو او پیغمبر د شریعت له اصولو سره سمو یوازې هغه صحیح الہام دی».

قاضی ورڅخه یوه بله پونستنه وکړه «دا عقل تاته چا بنودلی دی». بايزید څواب ورکړ: «دا زموږ د زده کې طریقه ده او در سول اللہ صلی اللہ علیه وسلم د مهربانی نه د ډکې پاملنې په ذریعه خدای داعلم ماته رابنسلی دی». د قاضی او حاضرینو دده په دې خبرو تسلی وشوه او د معاملې روپت یې مرزا حکیم ته وړاندې کړ. هر کله چې د بايزید مخالفین په خپله دې دسیسه کې ناکام شول نو هغوي په ده باندې بله حمله وکړه او هغه دا چې هغوي وویل، چې: «د بايزید مریدان پښتنه دي او دوى زموږ د بنمنان دي له دې کبله ددې سپړي په ملک کې په ازادانه ډول ګرځدل د ملک د اتحاد د پاره خطرناک کاردي». بايزید ورته په څواب کې وویل: «باید زه هرو مردو په پښتنو کې واوسېږم ددې د پاره چې زه د دوى دنیکمرغۍ او لارښوونې لپاره کار کوم ئکه چې دوى ناپوه او بې لارې دې» په اخر کې مرزا حکیم دده په خبرو تسلی وشوه او ده ته یې د اعزاز په ډول یواس او یوه چپنه ورکړه او هغه ته یې بېرته د تلو اجازت ورکړ.

هر کله چې بايزید له کابل نه په خیریت سره بېرته ستون شو، نو په دې کار دده د بنمنان د پریشانه شول هغوي د یوې بلې دسیسي په فکر کې شول او هغه دا چې دوى غونښتل چې د پیښور دنوي گورنر معصوم خان په ذریعه دې ووژني. د بايزید له مریدانو څخه یو شخص دی له دې حقیقت څخه خبر کړ او بايزید د مامن زی قبایلی سیمې ته روان شو. بايزید په دې وخت کې د خپل تبلیغ لمن پراخه کړه. هغه

په شاوخوا سيمو کي خپل خليفه گان و تاکل او د دولت خان نومي سري په لاس
 يې خپل صراط التوحيد نومي کتاب د اکبر پاچا حضورته ولپره.
 اکبر د په خوشحاله شو او بايزيد ته يې يو خو قيمتي تحفي ولپرلي بايزيد
 خپل يوسف نومي خليفه په بد خشان کي مرزا سليمان ته د يو کوچني بهرت
 الطالبيين (Bahrut Talibin) نومي کتاب سره ولپرلي مرزا بايزيد ته يواس او يو
 پوستين د تحفي په ډول ولپرل او دا غوبنتنه يې ورڅه وکړه، چې زه يو ځل ستاد
 لپدو د پاره درخم
 د مغلو له لښکر سره جنکونه :

د حالنامي د (۴۷م) له لیکنو سره سم د توی د قبیلو ډپر خلک د بايزيد مریدان
 وو. دې خلکو خپل پت رو حاني قوت په کار و اچاوه او تل به يې د قیامت ورخ په
 زړه کي حاضره ګنله هغوي د دنیا د کارونو فکر بې فایدي او يې ګتې شی ګانه
 یوه ورخ یوه قافله له خپلو تجارتی مالونو سره د کابل خواته روانه وه. دغو
 خلکو چې له پخوا خڅه يې په زړونو کي دغه خیال موجود و وویل: «خلک بې
 فایدي د دنیا په چارو بوخت شوي دي دوی له دې خوانه تجارتی شیان وری او له
 کابله اسونه راولي په دې پرله پسې خوشو کارونو دوی خنګه خپل ژوندون ضایع
 کوي» هغوي د دغې ټاپه خلکو حمله وکړه او د هغو مالونه يې اخوا دې خوا
 و شيندل او د اسونو د پنسو لاندې يې لتیار کړل. د ټاپه خلکو د اکومان وکړ، چې
 پښتنو په هغو حمله کړي ده هغوي ددي تالان په باره کې په کابل کې مرزا حکيم ته
 خبر ورکړ. هغه د حمله کوونکو ته د جزا ورکولو د پاره پنځه سوه سپاره عسکريان
 دغه ځای ته ورو لپرل د دې لښکر مقابله یوازې د پنځلسو کسانو له خوا و شوه، چې
 دغه کسان د خپلو بشو او کو چیانو سره د عسکريانو په لاس بندیان شول بايزيد
 مرزا حکيم ته د دې واقعي د اسبابو په خصوص کې پوره توضیحات ولپرل.

ليکن وزیرانو د بايزيد په خلاف خبرې وکړي مرزا حکيم د پښور ګورنر ته په
 دې مضمون یو خط ولیکه، چې بايزيد بندې او مر کړه. هر کله چې بايزيد د خپل یو
 مرید په ذریعه له دې امر و نو خڅه خبر شو نو دې د مهممند وله قبیلې سره کلپاني او
 توی ته لار د پښبور ګورنر بايزيد ته په دې مضمون یو خط ولیکه، چې ماته مرزا

حکیم امر را رسیدلی دی، چې زه تا بندی کرم د پېښور گورنر تولی لاری او سړکونه يې بند کړل د بايزید ملګرو پخه اراده کړي و، چې موږ به په خپل ټول طاقت سره مقابله کوو هغوي د بدر دغزا په خبر (۳۱۳) تنه د جنګ د پاره تیار کړل او د مغلو لښکرو ته يې ماتې ورکړه په کوم ئای کې چې دا جنګ و شود هغه ئای نوم (آغاز پور) شو.

د بايزید شخصیت او کړکړ :

ددې جنګ نه وروسته د قبیلو او مغلي لښکرو ترمنځ په بسکاره ډول جنګونه پېل شول هر کله چې مرزا سليمان له بدخشان خخه راغي نو د اپريدو قبیلو دده لارونیوله خه وخت چې د مغلو لښکري له پېښور خخه راغلي نو د اورکزو، اپريدو او تبرا يې قبیلو د هغو په مقابله پېل وکړ او د هغوي ترمنځ د پري نښتې وشوي بايزيد له دې شخرو خخه د خان ژغورلو لپاره د افرييدو قبیلي ته لار او په دغه ئای کې په ۹۸۰ هجري کال کې وفات شو. په دغه وخت کې دده زوي او وارث شیخ عمر د خپلو ملګرو په مرسته د بايزید تابوت واخښت او په غرونو او درو کې روان شول.

د شیخ عمر مخالفینو د دوی لارونیوله ليکن هغوي په خپل تګ کې بريالي شول او هغوي د بايزید مړي په بیت پور نومي ئای کې د محمد کمال (چې دده لوړي خلیفه و) د قبر په خنګ کې بنخ کړ.

د بستان المذاهب د دې بیان تایید کوي ملا درویزه چې د بايزید له سختو د بنمنانو خخه و دده د مرګ په خصوص کې جلا خبری کړي دي. ملا درویزه وايې: چې «هر کله چې محسن خان غازی په بايزید حمله وکړه نو بايزید غرونو ته وتنبې په بايزید د لورې، تندې خخه په اشنغر کې مړ شو او په همدي ئای کې بنخ کړي شو. د بايزید زوي شیخ عمر له خپلو ملګر و سره د بايزید هډو کې په یوه صندوق کې واچول او هغه يې له دې لپاره خان سره راول، چې هر کله دې بېرته ژوندي شي نوما سره به د ضرورت په وخت کې مرسته وکړي. یوسف زو د هغه مړي ته اوږد واچاوه او دغه منحوض صندوق ايرې شو د هغه د هډو کو خخه لږې ډې توټي چې پاتې شوې وي هغه يې په سيند کې وغور خولي.

د بايزيد مریدانو د بايزيد زيارت په کانې گرام کي جوړ کړي دی او په دې کار هغوي خلک تېرباسي.

بايزيد يو مذهبی شخص او د خپلو مذهبی مقرراتو او فرایضو په ادا کولو کې لکه د نورو مسلمانانو ډېربنګ و هر کله چې بايزيد يو پوه متجلسن سپري و نوله دې کبله به يې دعاګنانو او اسلامي مقرراتو داصلی حقیقت او مطالبود پوهېدلو د پاره ډېر کوبنښونه کول هغه دا کوبنښ درلود، چې په کوم شی، چې مسلمانان عقیده لري باید د هغو په حقیقت هم پوه شی او عمل ورباندي وکړي.

د بايزيد په زړه کې د خپل پلار او مېږي مورله هغه بدسلوک خخه چې د سره يې په زلميتوپ کې کړي و کرکه پیدا شوې او دا هم يو منل شوی حقیقت دی، چې د خپلې مور خخه د جلا کېدلو په اثر ده ته ئاخان یوازې بنکاربده. که خه هم ده د پلار سره علاقه نه درلوده مګر سره ددې به يې هم ده ته تحفې ورلېږلې مګر هر کله چې بايزيد د خپل پلار په سور وضعیت کې د مینې کومه ګرمي ونه لیدله نوله پلار سره يې خپل دغه دوستانه وضعیت پرینښود.

بايزيد يو زړور انسان او چې کوم شی ورته صحیح بنکاره شو په هغه به يې عمل کاوه په کومو کړجنو او بې باکو خلکو کې به يې چې کومه نیمګړتیا او نقص ولید نو په بنکاره ډول به يې ورته وویل او ډېرو جابر و حکمرانانو په منځ کې به يې هم په ډېرہ زړورتیا او بې پرواړې سره خبرې کولې. بايزيد يو مجدد او مبلغ سپري او اول ده د بندې ګئي او روحاني مشق په ذريعه خپل شخصیت لور کړ او بیا يې کوم شی، چې د خلکو د پاره ګټور ولیده هغه ته يې د هغه تبلیغ وکړ. بايزيد د خپل شخصیت د لورتیا لپاره چې کوم خصوصي او شخصي طریقې استعمال کړې دي هغه دده په ليکلو کې نه دې راغلي.

ليکن د اخرينده خبره ده، چې بايزيد د روحاني رناد حاصلولو لپاره اسم اعظم یو لومړي او ضروري شی ګانه ده ته پېر رونسان څکه ویل کېږي، چې ده خلک د ناپوهی له تيارو خخه رنما ته راوستل دده زامن او لمسي ټول نه خلک وو له دوی خخه ټینې د دېسمانانو د لاسه ووژل شول او ټینې د سياسي فشار په مقابل کې

تېټ شول او د پادشاه او دربار سره بې همکاري وکړه او په سلطنت کې منصبونه
قبول کړل.

د بايزيد فلسفة او تعليم :

د بايزيد عقیده تقریباً د نورو مسلمانانو غوندي ده، چې په سنت او اسلام بې
لرله بايزيد به تل په خپلو مجلسونو کې د قران کريم او حدیث شریف په مطالبونو
حوالې ورکولي او هغه پهن کړي ده او هغه خلور کتابونه دادي: حالنامه، صراط
التوحید، خيرالبيان او مقصود المؤمنین هغه په دې خبره عقیده لرله، چې د هر
عبادت مقصد خدای ته رسپدل دي او همدي شي ته هغه علم التوحيد وايي: د
خدای د وحدت د علم د حاصلولو لپاره د یو کامل پیر لارښونه ډېرسروري
کاردي د خپلې دې مدعاد اثبات لپاره به هغه دا حدیث شریف وړاندې کاوه:
«انسان که په سوریا، ایران یا چین کې دی د هغه لپاره دا خبره لازمه ده، چې
هغه د یوه مناسب لارښونکي په لته شي. خوک چې لارښونکي نه لري هغه هېڅ
عقیده نه لري، صحيح لارښونکي هغه دي، چې خلک د خدای لوري ته بياني او
هغوي د مادي بندونو خخه خلاصوي په یو قوم کې یو شيخ په یو لوی قوم کې د یو
پیغمبر حیثیت لري».

مونږ په صحيح ډول دا فيصله نه شو کولاي، چې دا پورته حقیقتاً د پیغمبر
خبرې دی لیکن بايزيد په دې خبرو پخه عقیده لرله او په دې حدیثونو د بايزيد نه
پخوانیو صوفیانو هم ډېرکړي دی
بايزيد شیخ ته د مرہ اهمیت ورکوي، چې وايي: د شیخ تابعداري عیناً
پیغمبر تابعداري ده. د بايزيد په عقیده رښتنی شیخ هغه دي، چې خپل مریدان د
ریاضیت د دورې نه وروسته ورو ورو د خدای د وحدت وروستي پړ او ته ورسوی.
د هغه په فکر دا درجې خدای ته د رسپدل پوري دي: شریعت، طریقت، حقیقت،
معرفت، قربت، وصلت، وحدت او سکونت د مذہبی پوها نو د تاکلو قوانینو
د پیروی نوم شریعت دي. د طریقت مطلب د مادي هوسونو مغلوبول او خپل خان د
فرشتو په شان په عبادت مصروفول دي. د حقیقت مطلب بې له خدای خخه د نورو
خيالونو له زړه خخه وېستل او یوازي د خدای (ج) د ذات او د هغه د جمال فکر کول

دی. دمعرفت مطلب د خدای(ج) موجودیت ته په زره کې ئای ورکول او د دلیل په رئا کې د خدای موندل دي.

د قربت مطلب په کایناتو کې د خدایي نغمو اورېدل او په هغو ئاخان پوهل دی. د حدت مطلب خپل ئاخان له هرشی خخه جلا ساتل او په هره معامله کې يوازې له خدای(ج) خخه مرسته غوبنتل دی. د توحید مطلب ئاخان د خدای(ج) په ذات کې ورکول او د خپل تعريف نه ئاخان ژغورل دی د پورته اتو منزلونو خخه خلور يعني شريعت، طریقت، حقیقت او معرفت په صوفیانو کې عمومیت لري او پاتې خلور يعني قربت، وصلت، وحدت او سکونت کې خه هم په ظاهر کې نوي نومونه لري لیکن په حقیقت کې دا منزلونه له فنا او بقا خخه جلا شیان نه دی.

بايزيد وايي : چې زه ددي منزلونو وروستي جگې پوري ته رسيدلى يم او هري خواته چې گورم نو بې د خدای نه بل شي نه وينم ماته يې د هغه له ذات خخه بل هېچ شى نه بشکاري او نه زه بې د هغه د عظمت له نغمو خخه بل كوم شي اورېدلی شم

د بايزيد د تعليمونو لنديز :

هر کله چې بايزيد خپل ئاخان په د هغه راز لور مقام کې ولید؛ نو هغه نورو خلکو ته داسې وویل : «هر خوک چې ماته راشي او زما د نگرانى لاندې روحانى رياضتونه وکړي او د قرآن کريم په اصولو عمل وکړي او د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د حديثونو او د ولیانو او صوفیانو او د رسېدلو خلکو د ویناګانو پیروي وکړي. نو هغه به د خدای په فضل د توحید لور مقام ته ورسېږي او د خدای(ج) یو سېپخلى بنده به ور خخه جور شي.

بايزيد د خپلو تعليمونو خلاصه او لنديز داسې بیانوی :

دمريدانو لپاره اول دا خبره لازمه ده، چې د ټولو غير قانوني شيانو خخه ئاخان وژغوري او هغوي باید لړ و خوري، لړ و خبني او بې ئايه مصارف ونه کړي لړې خبرې وکړي او له بدرو او بسکنټولو خخه ئاخان وساتي او په شپه کې خدای(ج) یاد کړي او که مرید ته خوب ورشي نو هغه دې په اړخ باندې پريوزې او چې یو پاوشې پاتې شي نو پا خېده او او دس دې وکړي د خدای په شکرانه کې دې دوه رکعته لمونځ دې وکړي او خپل لارښوونکي ته دې منځ کړي د هغه خیال

او تصور دې په زړه کې راولي او چې سهار شي نو په ډې خلوص دې لمونځ وکړي او تل دې د بنو خلکو ملګری اوسي. له بدو او بې باکو خلکو خخه دې ډډ وکړي، په پست ډول دې تل ځاند خداي په عبادت کې مصروف ساتي او تر خو چې د تو حید حقيقي منزل ته نه وي رسيدلۍ تر هغې دې آرام نه کوي. دا پورته خبرې د بايزيد د تعليموناو او فلسفې حقيقي تصوير دی دا خرگنده خبره ډډ، چې بايزيد ډېرې مطالعې وکړي او په ډېرې شيانو بې ځان پوه کړ او د خپل شخصيت د لوړتیا او تکمیل لپاره بې ډېرې زيارونه کښل سره دې ټولو خبرو هغه د خدايې مرستې یادونه هم کوي بايزيد وايې: چې ما په خوب کې خواجه خضر ولید یا مې د هاتف غېبې آواز او ريد او یا ماته پتې الهام وشو.

د بايزيد مخالفت :

د بايزيد په عصر کې دده لوی دبسمان اخندر د رویزه و، چې هغه به د خپل استاد سید علي ترمذی سره له بايزيد سره بحثونه او مناظري کولې. اخندر د رویزه یو متعصب ملاو او هغه د اسلامي روایاتو او قوانینو په التزامي او ظاهري معناګانو پسې روان و او که چا به د دغوغو اسلامي مقرراتو له روایتي معناګانو خخه لږه بې پروا يې هم و کړه نو د اخندر د رویزه په خیال کې به دغه یو نوی شی بشکارې ده او دغه شی به هغه له خداي خخه د انکار علامه ګنله. اخندر د رویزه هغه سړۍ دی، چې دده بايزيد روبنامه لقب په پير تاريک بدل کړ. هغه چې کوم کتابونه لیکلې دې په هغو کې بې بايزيد ته د خداي نه منکر او غیر مذهبی شخص ویلي دی او هغه کتابونه دادي: تذكرة الابرار والاشرار او مخزن السلام اخندر د رویزه خپلومريدانو ته هدایت وکړ، چې په هر ئای کې چې د بايزيد ليکنې په لاس درشي هغه و سوځوي.

د چا په زړه کې چې دو مره تعصب موجود وي بايد د هغه د بيانونو او خبرو په منلو کې له ډېر احتیاط خخه کار واخښتل شي د ډېرې خواشيني وړ خبره داده، چې هر کله اخوند درویزه په بايزيد خه الزامونه لګولې دې نو په یو ئای کې بې هم د بايزيد په ليکنو خه حواله نه ده ورکړې رائۍ چې مونبد اخوند درویزه هغه

الزامونه چې په بايزيد يې لګولي دي هغه په خپله د بايزيد د تحريرونو په رنا کې وګورو، درويزه وايي:

۱- بايزيد دا عقیده لرله، چې د یو انسان روح د هغه د مرگ نه وروسته په بل جسم کې بېرته اچول کېږي او دا خرگنده خبره ده، چې دا الزام غلط دی، حکه خوک چې په قران او سنت پخه عقیده لري هغه هېڅکله د روح د تناسخ سلسله نشي منلي.

۲- د بايزيد هر موجود شي او ژوندي مخلوق ته خدای وايي دا الزام د یوې غلط فهمي په اساس لګول شوي دي بايزيد په خپله وايي: «تول مخلوق، د کايناتو تول ذرات او زه په خپله له خدای خخه جلا کومبل شئ نه یو».

۳- بايزيد دا دعوه کوي، چې زه خدای او رسول یم ملا درويزه وايي: «چې بايزيد دا لاندې الفاظ په خپله ګوته کې ليکلی وو». «مقوس د قدرت خاوند دي او پاک دي، چې هغه د رونا نړۍ د اور له نړۍ خخه جلا کړه بايزيد انصاري».

ددې الفاظونه یوازې یومتعصب انسان په بايزيد الزام لګولي شي، چې هغه د خدایي دعوه کړي ده، په هغه وخت کې دي رواج عموميت درلود، چې هر چابه په خپله ګوته کې یا یوبیت، یا یو آیت او یا یومتل لیکه او له هغې سره به یې خپل نوم لیکه په دې الفاظو کې بې د خدای له عظمت او خصوصیوتونو خخه بل هېڅ شئ نشته او دې نه لاندې د بايزيد نوم لیکل شوي دي په یو بل مهر کې بايزيد د الفاظ و پاندې کړي دي. بايزيد مسکین:

درويزه له دې لفظونو خخه دا مطلب و اخېست، چې بايزيد ئان ته پېغمبر وايي: حال دا چې ددې لفظونو اصلې مطلب دادې «بايزيد غریب د هغو خلکو لارښونکي چې بې لاري شوي». کټ مت همدا خبره په خپله د ملا درويزه تعريف هم کيدلې شي. حکه چې ده هم د بې لاري خلکو په صحيح لاري ته راوستلو او ددې لیاره بې کار کاوه پېغمبر هم همدا کار کوي ليکن هفوی ته د خدای له خواههام کېږي بايزيد د خپل مقصود المومنین نومي کتاب په مقدمه کې خپل ئان د

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ترقولو کوچنی حقیر او کمزوری، تابعدار
معرفی کړی دی نو داسې شخص به خنګه د خپل ئان لپاره د پیغمبری دعوه وکړي
دا الزام بېخي درواغ دي.

۴. بايزيد خلک د شرعی احکامو د منلو نه منع کول یعنې د روزې نیولو لمونج
کولو، حج کولو، زکوہ ورکولو او نورو خخه. بايزيد خلکو ته ددې خبرې اجازه
ورکړه، چې هغوي قتلونه وکړي، دخلکو مالونه تالاکړي، زنا وکړي، شراب
و خښي، دېري و خري، او تېرو پیغمبرانو ته بنکنڅلې وکړي. دا بېخي دروغ
الزامونه دی او دا حکه چې که هغه پښتنو ته دا خبرې کړي وای نو هغوي به بايزيد
في الحال وژلي واي.

د بايزيد له ليکنو خخه د احقيقت په پوره ډول خرگندېږي، چې هغه خلکو ته په
ډېر تېبکار دا ضرورت بنو دلی دی، چې هغوي د مذهبی مقرراتو او اصولو پېروسي
وکړي

۵. بايزيد د ملا سليمان سره وکتل او ملا سليمان له خدائی(ج) خخه منکر
شخص او هغه د بايزيد عقیده بېخي خرابه کړه او بايزيد بېخي خدائی(ج) نه
منکر او بېگانه شو.

مولانا عبد القدوس په خپله هغه مقاله کې چې د پښتو درې میاشتنی مجلې
دویم توک دویم نمبر کې خپره شوې ده ددې خبرې کوبنښ کړي دی، چې د نوموري
ملا سليمان په راه کې احوال ولکې په دغه مقاله کې ده ملا سليمان، سليمان بن
حسن هندي بنو دلی دی، چې د اسماعيلي فرقې مبلغ ۋاو دده پېروانو ته
سليمانيان ويل کېږي. که د اخوند درویزه په زړه کې ددې سليمان په باره کې خه
فکر وای نو ده به د خپلې عقیدې تبلیغ کړي وای ليکن د بايزيد او د هغو
اسماعيليانيو په ليکنو کې هېڅ کوم مناسب نه لېدل کېږي. د اسماعيليانيو اساسی
عقیده تاویل دی هغوي د قرآن کريم آيتونه فقط د یوې نښې او علامې په ډول
کنې او یوه غېبې پته معنۍ ورسه تړي او بايزيد چې د قرآن کريم له آيتونو خخه
کوم مطلب اخلي هغه بېخي خرگند او بنکاره دی او نه په هغې کې کوم غېبې او

پت شی وي او نه کومه بله معنی لري. د اسماعيلی فرقی يوه بله غته خبره داده
،چې هفوی د امام تابعداري کوي

د بايزيد په خصوص کې شايد چا دا خیال کړي وي، چې بايزيد اسماعيلی
عقیده قبوله کړي ده، حکه چې دده په پېر کامل او مرشد کې د اسماعيلی امام
ئینې صفات موجود وو، لیکن د اسماعيلیانو په امام او د صوفیانو په پېر کې د
زيات فرق او تو پېر شته دي

۲- سربېره په ملا درويزه ئینو نور منصفانو هم بايزيد بد سړی معرفي کړي دي
د (دبستان مذاهب) نومي کتاب منصف ليکي، چې بايزيد به د خپلو زامنو سره
يو ئاخا لاري نيولي او مسافر به يې شکول دغه منصف ليکي، چې د بهله دغه
مال خخه پنځمه برخه خپل بیت المالته ورکوله او پاتې پېسي به يې په نورو
مستحقو خلکو يعني غريبانو ويشلي، په اسلام کې دارې او شکونې بېخني نه
شوې کولای او د اخبره امكان لري، چې د مغلوله لښکرو سره دده مريدانو
جنګونه شوي دي او په دغو جنګونو کې د دواړو خواونه مړي او ژوبلې شوي وي
او په دې لړکې تالانونه او ولجې شوي وي او په جنګ کې د ولجو او غنيمت
اختسل روادي

دايشيابي پلنون (Asiatic Researches) گنه ۱۱ مخ ۳۲۳ کې لايدين (Lyden)
د فخرن الاسلام او دبستان مذاهب د خنيو برخود ترجمې نه وروسته ليکي، چې
بايزيد تېبت سړي و په دغه ليکنه کې بايزيد د اسماعيلی عقیدې پېرو بنو د
شوي او دده ډېره غندنه شوي دي. د لايدن نه وروسته القستون
(Elephantine) د بايزيد په خصوص کې د پېرې سپورې او سپکې خبرې ليکلې

دي

ميحر ايچ-جي- راوري د القستون په حواله وايي، چې بايزيد
د جو ګيانو اصل منلى او د تناخ د عقیدې پېرو شوي واو په دې اصولو بايزيد
ئينې خپل نور اصول ورزيات کړي وو او په هفو کې د تولونه ډېره د پاملنې وړ
خبره داده، چې د مقدسو اشخاصو په ذات کې د خدائی(ج) ذات موجود دي.

سرالف کیرو (Sir Olaf Caroe) پیان نومی کتاب منصف د را اورتی د نظریاتو د تایید په لپکې د اسې لیکي، چې د بايزيد ملګرو خپل ځان ته دا حق ورکړي و، چې خوک چې د نوي علم خاوندان نه وي هغه تباہ او برباد کړي او د هغه جايدادونه او مالونه غصب کړي او په دې خبرو په قبیلو کې د دده سیاسي مرستیالانو حوصلې ډېرې لوړې شوې وي. سرالف سربېره په د غو خبرو دا هم وايې چې د بايزيد اصول د (Kharjite) خارجیتی نومی عقیدي بېرته ژوندي کول وو.

۷. عبدالقادر بدایونی د خپل منتخب په ۲۵۶ مخ کې په د غو افواهاتو یقین کړي او بايزيد یې په بدو کارونو یو مشهور او د خدای (ج) نه منکر شخص معرفي کړي دی فرشته په خپل نومی کتاب کې لیکي چې بايزيد یو هندوستانی سري او خپل ځان ته یې د پیرروښان نقاب ورکړي و هغه پښتو ته ورغی او هغوي یې خپل مریدان کړل که دا پورته خبرې د بايزيد د اصلی عقیدو او تعليمونو سره مقایسه کړي شي نو په خرگند ډول به ورڅه دا نتیجه و اخپستلى شي، چې د غو ټولو منصفانو او لیکونکوله بايزيد سره ډېره بې انصافی کړي ډه.

د بايزيد د عصر لیکونکی شیخ فرید بخاری په خپل ذخیره الخوانین (Zakiratul Khwaninin) نومی کتاب مخ ۲۵ کې د بايزيد ډېره ستاینه کړي او د هغه لیکنې یې ډېرې ستایلې دی. دې لیکي چې بايزيد د ډېر جاذب شخصیت خاوند و، چا چې به د سره رابطه پیدا کړه هغه به دده مرید شو هغه د قرآن کریم او سنت تیلیغونه کول دده د کرامتونو د لیدلو په اثر پاک زپري پښنانه به ده ته را ټول شول بايزيد هغه ته دا حکم ورکړ، چې کوم شي جايزاده او روا وي د هغه پیروي و کړي او د ناجايزو او ناروا او شیانو خخه ځان و ژغوري. هغه د خپل مرګ نه وروسته په خپل ځای سپېڅلي خلیفه ګان پرینښو دل او هغوي د اسلام سنتو او رکانو په حيث خلک په رښتنی او سمه لار روان کړل.

(۱۴-۸: ۲۵-۳۰-۳۷)

۲-۴-۵- د امير کروه وياونه :

دادمنو هرسنګه بتره هغه انګلیسي لیکنه ده، چې په کال ۱۹۶۴ زیا ۱۳۴۳ کې په افغانستان نومې مجله کې چاپ شوې ده. دا لیکنه له پښتو نه انګلیسي ته

ژبارل شوی ده او دا په هغه وخت کې ژبارل شوی ده، چې بتره په افغانستان کې په کابل پوهنتون کې د پښتو ژبې د زده کړې په خاطر له هندوستان خخه را لېږل شوی و ددې لیکنې په لوړۍ سر کې دامیر کروړ پېژندنه ده او ورپسې یې شعر ژبارل شوی او په وروستی برخه کې یې د همدي شعر ځانګړ تیاوې په ګوته شوی دي او په (۲) شپړو مخونو کې چاپ شوی ده (۱۴۹:۹)

۴-۶-۵-د اباسین سېبدي :

دا هغه اثر دی، چې منوهر سنګهه بتره له پښتونه انګليسی ژبې ته ژبارلی دی. دا کتاب چې اصلی لیکوال یې سليمان لایق دی د لوړۍ څلپاره په ۱۳۷۵ کال یا ۱۹۸۲ زکال کې چاپ شوی او د دویم څلپاره بیا په ۲۰۱۱ زکال کې په کارول باغ نوي ډیلي کې چاپ شوی دی.

دا کتاب په ۱۴۹ مخونو کې په ډېره ساده او خوبه ژبه ژبارل شوی، چې د هر لوستونکي زړه کېږي چې وې لولي (۲۰)

۴-۷-۶-په افغانستان کې کېچ :

داد بنا غالي منوهر سنګهه بتره هغه چاپ شوی لیکنه ده، چې په هندی ژبه ليکل شوی ده او د پنجابي تربیون په نامه یوه ورڅانه کې په ۲۰۰۹ زکال د فبروری په ۲۰ نېټه چاپ شوی ده، لکه څرنګه چې وویل شول دالیکنه په هندی ژبه ليکل شوی ده نومورې یې دلته یوازې سرليک راواړ او ددې لیکنې له ژبارې خخه عاجزه یو. (۴)

۴-۷-۷-بزکشي :

بزکشي د منوهر سنګهه بتره هغه چاپ شوی لیکنه ده، چې په هندی ژبه ليکل شوی ده، خو له بدہ مرغه مور ته ددې اثر یا کتاب نومنه دی خرگند، چې په کوم اثر کې چاپ شوی ده. یوازې یې مور ته دوہ پانې په لاس راغلي دي او دا په دوو مخونو کې چاپ شوی لیکنه ده (۱۵)

۴-۹-۸-له کافرستان خخه تر نورستان پوري :

داد بنا غالي منوهر سنګهه بتره په هندی ژبه ليکل شوی لیکنه ده، چې په (لویه زمانه) ورڅانه کې په ۱۹۹۷ زکال د جون په ۲۴ مه نېټه چاپ شوی ده او همدارنګه

همدالیکنه په یوه بل اثر کې چې نوم یې لاس ته نه دی راغلی په درو (۳) مخونو
کې چاپ شوی ده. (۴:۵)

۱۰-۴- یو یتیم ماشوم (An Orphans ID):

داد عبدالروف بینوا یو بنا یسته شعردی، چې منوهر سنگهه بتره په انگلیسی
ژبه ژبارلی دی او د (LMES) په نامه یوه ورخچانه کې چاپ شوی دی
دغه ورخچانه په ۱۹۷۳ زکال کې د دسمبر په ۲۲ مه نېټه په دې ورخچانه کې چاپ
شوی ده. (۸)

۱۱-۴- تشن :

داد سید شمس الدین مجروح پښتو شعردی، چې منوهر سنگهه بتره په
انگلیسی ژبه ژبارلی دی او په یوه اثر کې چې له بدہ مرغه یې نوم موږ ته په لاس نه
دی راغلی په ۱۹۸۲ زکال کې چاپ شوی دی. (۱۲)

داود بناغلی منوهر سنگهه بتره هغه چاپ شوی آثار، چې ماد بناغلی استاد
هپواد مل او رفیع اللہ نیازی په مرسته تر خپل و سه پوری پیدا کړي وو او په دې
تیزس کې مې ذکر کړل.

بتره په همدي ډول نوري هم زياتي په پښتو، انگلیسی، هسپانوی، اردو او
هندي ژبه ليکنې لري، چې په آثارو، ورخچانو او مجلو کې چاپ شوی دي.

۱۲- ناچاپ آثار:

بناغلی منوهر سنگهه بتره چې د هندوستان له تکړه ليکوالانو او ژورنالیستانو
څخه ګنبل کېږي. نه یوازې داچې چاپ شوی آثار لري، بلکې ډېرې ناچاپ ليکنې هم
لري، چې تراوسه په کوم اثريا رسنۍ کې نه دی چاپ شوی او اوس ددې وخت را
رسيدلې دی، چې زه یې په خپل تیزس کې راولم او چاپ یې کرم
داليکنې ددې بنکاروندي کوي، چې بناغلی بترا تر ن ورخې پوري چې د
ناروځی په بستر کې پروت دی، قلم یې له لاسه نه دی غورخولی او خپل کونښن
ې کړي دی او دا په خپله دده مينه له قلم، کتاب او پښتو سره نبېي. نو داده اوس په
ترتیب او په پرله پسې توګه یې دلته ذکر کوم او راورم

۱-۵-۲- دا فغانستان په بیا ودانی کې د هند برخه :

دا بیوه انګلیسي لیکنه ده، چې په ۲۰۱۱ زکال کې د بترا په قلم لیکل شوې ده.
د لیکنه په کوم اثر، ورڅانه او مجله کې نه ده چاپ شوې، خو یوازې د آل اندیما
د بهرنیو نشراتو په ټولو خانګو کې ویل شوې ده(۱۰).

۲-۵-۲- په افغانستان باندي د ترهکړو توره وریع :

دادمنوهر سنگهه بترا په هندی زېه بیوه لیکنه ده، چې تراوسه نه ده چاپ شوې
او د لیکنه دده په خپلو یادبنتونو کې موجوده ده(۲).

نواوس دلته د بترا ټولې هغه لیکنې را اخلو، چې چاپ شوې نه دي او په ترتیب
سره یې یو تربله لیکو، چې په دې کې زیاراته هغه لیکنې دی چې په خپله له بترا
صیب سره موجودې وي. ترڅو تاسو هم ګټهه ترې واخلي.

۳-۵-۲- د هندیانو او پښتنو تر منځ ټینکه دوستي:

د هندیانو او د پښتنو تر منځ سیاسي او ګلتوري مناسبات د تواریخ د اوږدو
کې روان دي د دغور روابطه رنې پلوشې تراوسه پورې د دغور ملتونو په زړونو
باندي غور خېږي او روښانه کوي یې. په هند باندي د پرو پښتنو پاچاهانو
حکومتونه کړي دي او په دې ترڅ کې د خلکو ګه ګلتوري منځ ته راغلی دي. د
پښتنو زاره آثار د هند د ګلتوري میراث یوه شتمنه برخه ګرځډلې ده.

قطب مینار په دیلی کې د پاچا قطب الدین له خوا جوړ شوې دی له هغه خخه
مخکې محمد غوري د ډیلی په مهرولي کې قوت الاسلام نومي جومات ودان کړي
و دا دواړه آثار نن ورڅه هم قائم دي او د هندیانو او د پښتنو روابطه نامينده ګي
کوي

له قطب الدین خخه وروسته د غوري کورني هغه پښتنه پاچاهان تبر شوې
دي، چې په هغوي کي ملكه راضيه بېګم هم شامله ده. هغه د هند په تواریخ کې یو
لور مقام لري

د سلطان شمس الدین شمس په مرینه هغه په قوت الاسلام نومي جومات کې بنځ
کړي شود هغه په دوره کې د حوض خاص او حوض شمسي او نورو خخه

گردچاپېره لوی لوی باغونه اود تفریح ئایونه جوړ کړي شول، چې خلکو به ډیلي
د عرب آباد په نامه ياداوه.

له سلطان ناصر الدین خخه وروسته دده پوهوزیر غیاث الدین بلبن په تخت
کېښناست هغه د بیتی نظام الدین ترڅنګ په کلا کې یو سور محل جوړ کړ، چې
خلکو به د اخای د غیاث پور په نامه ياداوه.

د غلجي کورني پاچا سلطان علاء الدین غلجي د سيرې په نوم یو لوی بشار
ودان کړ، چې د دغه بشار کې د ورانو او نړيدلو کندرونو او کندې والو آثار او س هم
لیدل کېږي

له هغه سره نړدي د کلتوري پروګرامونو لپاره یو لوی تالارهم جوړ شوی دي،
چې د سيرې بشارې یونامتو او مشهور بشار د یادولو وړ او لافاني ګرځولي دي
د غه پاچا د قوت الاسلام علابې جومات دروازه هم جوړه کړه او د جومات په لمر
پريواته خوا کې یې محل هم تیار کړو.

حضور خاص د دې پاچا یادګار دی، چې او س یې په هند کې د تروستانو د پاره
د یوه ډېربنه په زړه پوري خای په حیث وده موندلې ده او ترنن ورځې پوري نور ډېر
پرمختګونه هلتہ کېږي

تخلق پښتنو دریم ډیلي د تخلق اباد په نوم ودان کړي و سلطان غیاث الدین
تخلق د دغه بشار و دانونکي و دده مقبره او د کلا د یوالونه او س هم د یادګار په
توګه موجود دي

څلورم ډیلي چې د جهان پناه په نامه یې شهرت و موند د تخلق پښتنو دویم پاچا
محمد تخلق ودان کړي و چراغ ډیلي، مسجد بېگم پور او نوري ودانی د هغه
ډیلي یادګارونه دي

د فیروز شاه تخلق له خوا پنځم ډیلي فیروز آباد کې جوړ شودا ډیلي د زاره ډیلي
د باره هندورا او خخه تر نوي ډیلي پوري خپور دی. له ډیلي دروازې خخه د باندې
کابلي دروازه ده. د فیروز شاه د کوتیلى کندرونه او س هم موجود دي په باره هندو
راو کې قدم شریف د فیروز آباد یادګار دی، چې هلتہ د فیروز شاه تخلق د زوي
شهزاده فتح خان قبر هم موجود دي

شپرم ډیلی دغیاث الدین بلبن له خوادنظام الدین اولیاله درگاه سره نبردی
جور کړی شو ، چې دغیاث پور په نامه یاد پدہ .

اووم ډیلی هم غوري پښتنو ودان کړو . د پښتنو له خوا جور شوي بساروننه او
یاد ګارونه زموږ د دواړو هبوا دنو نبردی مناسبات په بنه شان سره نبیي قطب
مینار ډېر مشهور یاد ګاردي دا ۳۳۸ فتیه جګکوالي لري . ددي مینار په لوړۍ منزل
کې د قران کريم آيتونه کښل شوي دي . سلطان بهلول لوډي دا مینار ترميم کړ . ددي
په هر منزل کې ډول ډول نقشونه جور شوي دي .

له مهرولي سره نبردی د سلطان ناصر الدین محمود بن شمس الدین الشمس قبر
دی د سلطان غیاث الدین شانداره مقبره چې او سودانه شوې ده له مهرولي سره
نبردی ۵۵ .

زمردپور او س د نوي ډیلی برخه ګرځدلې ده دا کلی دغوري پښتنو د وخت او
عصر دی . په دې کلی کې له ډبرو او چونې خڅه جور پنځه برجونه دي او په دغو
برجونو کې ډېر قبرونه هم شته . د زمرد پور په خنک کې د لنګرخان پښتون مقبره ده
دا هم دغوري پښتنو یاد ګاردي .

د تخلق کلا ته نبردی هزارستون نومي عمارت پروت دی ، چې سلطان محمد
تلخونه دان کړی و د شارع بدرا چها چې په وينا دا یوه ډېر نسلکی او نفیس عمارت و .
د حضرت نظام الدین اولیا مقبره سلطان محمد تخلق ودانه کړی وه ، چې په
پښتنې طرز جوره شوې ۵۶ .

د شیخ نصیر الدین محمود روشن چراغ دهلوی په زیارت باندی سلطان
فیروز شاه تخلق ډېر عقیده لرله ده ددغه یاد ګار ګنبد هم ودان کړو .

ډیلی د پیر روشن چراغ زیارت ته نبردی ست پلي نومي یو څای دی ، چې په
اصل کې د فیروز شاه تخلق د بنکار څای و .

ست پلي ته نبردی کړکی جومات دی ، چې په پخوا زمانو کې دلته د کړکی په
نامه یو کلی و ، چې نن هم په یوه کنج کې موجود دی .

په دې اساس دغه جومات ددغه کلې په نوم مشهور شوی دی. داجومات مربع او
څلور ګښدي لري. دريو اړخونو ته یې په دې جومات کې په نه و څایونو کې نهه
برجونه جور کړي دي

نوري ډېرې زينې هم شته. په ۱۸۵۷ کال کې د انګريزاناو په ضد د هند د آزادۍ
لوړۍ ګځړې په سلسله کې ډېر خلک په دې جومات کې راټول شوي وو؛ تره ډېرو
وختو پورې دلته خلکو به اورونه بل کړل او پخلي به یې کول.

د فيروزآباد په بنار فيروزشاه د مسافرو د استوګنې د پاره یو سل و شل سرايونه
ودان کړي وو. دغه پاچا ۱۹ کاله پاچاهي وکړه. د دې مینار جامع جومات او د هغه
مینار ډېر شهرت درلود.

فيروزشاه تخلق د اشوکا مینار له کوم ځای خخه راواړ او د فيروزآباد په کلاکې
یې بسخ کړ او مینار زرین نوم یې ورباندي کېښود.

ددې شهزاده په سینه یوه ډېرہ پرته ډه، چې په هغه باندي د رسول اکرم (ص) د
مبارک قدم نخبنه ډه دا ډېر د بغداد د خلیفه له خوا سلطان فيروزشاه ته د
سوغات په توګه لېږل شوی و، په دې زیارت کې د هند قومي شاعر حضرت شیخ
محمد ابراهيم ذوق زیارت هم دي.

د فيروزشاه وزیر فيروزشاه جهان د ترکمان دروازې او سیتارام بازار په منئ کې
يو عظيم الشان جومات جور کړي دي، د خان جهان قبر هم په دغه جومات کې
موجود دي.

داجومات ډېرنسلکلی دی دا ویل کېږي، چې د زلزلې، برق او تندر غونډې آفات
هم دې ودانۍ ته زيان نشي رسولي د وزیر خان جهان له خوا ډېر نور جوماتونه لکه
خنګه چې د کالو سرای مسجد، د بېگم پور مسجد، د چوبرجي مسجد او نقد هم
ودان کړي شوي دي.

د فيروزشاه د زوي محمد شاه تفلق له خوا په حوض باندي یې د خپل پلار مقبره
جوره کړه چې او س د کنډوالې په شکل بدله شوې ډه.

دلودي پښتنو یادګارونه په نهه صورت او س هم موجود دي د سلطان سکندر
لودي مقبره ډېر شانداره ډه. د دې مقبرې تر خنګه د لودي خاندان نور نامتو

اشخاص هم نسخ دي دا ئاي د لودي باغ په نامه ياد پوي او ڈېر خلک د سيل لپاره
هلتە ئىي.

د شير شاه سورى كلا جورول د مغل پاچا همايون له خوا پېل شوه كلا تكميل
شوه دې كلا تە خلک زره كلا هم وايي.

دې كلا فوسيلونه سيلم شاه سورى په چونه پاخه جور كړل په دې كلا كې شير
شاه سورى بې ساري عمارتونه ودان كړل.

په ۱۹۰۷م کال د پښتون پاچا حبيب الله خان په وينا دې كلا په صحن كې يوه
خاھ و كيندل شوه.

له زې كلا خخه يو ميل لري د عيسى خان سورى كلى دى، چې هلتە د عيسى
خان سورى زيارت او جومات هم دى.

د شير شاه سورى د پنهو كالو په حکومت كې دده د پاخه تدبیر او عدالت په
برکت داسې کارونه سرته ورسول شول، چې په تواریخ كې بې مثال نه موندل کېږي
دده سياسي شعور او باداري صلاحیت بې ساري دى.

شير شاه د اسيا لاه ڈېرو پوهو پاچا هانو خخه ګنل کېږي، دده د پښتونوالى
خويونه او د انسانيت لور خصلتونه ڈېري ستاني په ډېري د شير شاه د عدالت
او انتظام نبې نبانې لاتراوسه دې هپواد په خاوره کې موندل کېږي.

هغه يو ڈېر عادل، مدبراو منظم پاچا و. هغه د بزگرانو د حالت بنه کولو ته يې
دېر پام و. هغه نهايت متيين او انصاف بنوونکي پاچا و. شير شاه له بنګال خخه تر
اباسيند پوري لوی سړک و ويست د سړک په غارو بې هر ئاي مسافر خانې جورې
کړې د پستې او ډاک تيارې بې ونيولو، باغونه، شفاخانې او مكتوبه يې هم جور
کړل.

د شير شاه سورى تر مرېينې وروسته هغه د بهار په ساسرام کې د خپل پلار قبر
ته نبدي خاورو ته وسپارل شو او هلتە بې ورباندي يوه بنسکلې مقبره جوره کړه دده
د قبر ګومبت يو قسم مخصوص عظمت لري دده د مرگ نه وروسته دده کشرزوی
بلال خان په تخت کېښناست او د سليم شاه لقب يې غوره کړو هغه اته کاله
حکومت و کړو.

د ډیلی سلیم گړه کلا دده له یاد ګارونو خخه ده، د مرینې وروسته هغه هم په ساسرام کې بنځ شو.

له دغۇ خبرو خخه په واضح ډول معلومېږي، چې د دومره نېټو او ډېرکو او روابطو په برکت د هندیانو او پښتنو ترمنځه ډېر راکړه ورکړه وشوه او یو او بل په ثقافت او ژوندانه باندي ژوري اغېزې وشوي.

هندیانو او په خصوصي ډول د پنځاب خلکو د پښتنو کالی او خواړه خپل کړل د دواړو خلکو ژبو هم په یو او بل اغېزه وکړه او ډېرسیات تفاوتونه په غیر ارادی توګه خلکو په خپلو لیکنو او ویناګانو کې شامل کړل د شمالی هند وګري د پښتنو په شان مېړانه او زړه وردي او د یو او بل په خویونو په بنه شان سره پوهېږي. د هندیانو او افغانانو ترمنځ دوستي او ملګرتیا احساسات تل ژوندي دي.

۴-۵-۲ په سویلي اسیا کې د افغانستان نوعیت :

په ځرافیاې او تاریخي ډول افغانستان د اسیا د خرڅه حیث پېژندل کېده. د دغې لرغونې خاورې بېلا بېلې منظري د شلمې پېړې په فضا کې ډېرې دلچسپې او حیرانونکي بسکار پدې.

افغانستان تل له ملګرو ملتونو سره مرسته، د غېر تحریک طرفداري او د استعمار او د تزادې توپېر مخالفت کړي دي. افغانستان د بې وسلې کولو د اصولو له حمایت کوونکو هېوادونو خخه دی او دا په بین المللی اقتصادي همکاري او له سولې سره په ګډ ژوند کې اعتماد لري. د دې خبرې په پېژندلو، چې د بېلا بېلې هېوادو ترمنځه زباتري جګړې په اقتصادي علتونو کېږي، افغانستان له ټولو ممکنو منابعو خخه د دوستانه اقتصادي مرستې د ترلاسه کولو هڅې کړي دي. لیکن دغه هېواد هېڅکله له مرستې ترلي کوم د اسې شرطونه نه دي منلي، چې د هغه په عزت النفسي، تجاوز وکړي او یا د دې له نیکو سیاسي اصولو سره تضاد ولري.

سرپیره دمنځنۍ اسياله کومو هېوادو سره د نړدي مناسباتو په لرلو سترو افغان مشرانو د هند، جاپان او نیپال په شاند ختیځي او د سویلی اسياله هېوادو سره ډېرنړدي مناسبات را پیدا کړل.

فقيد پاچا محمد ظاهر شاه په ۱۹۷۹ع کال د جاپان په رسمي مسافرت ولار او درې مياشتې وروسته د جاپاني انجینرانو یوه ډله د هېریرو د پروژې د مطالعې په غرض افغانستان ته راغله او په دې پروژه کې بې له افغانستان سره مرستې پېل کړي.

د یوه اسلامي هېواد په حيث افغانستان له نورو اسلامي مملکتونو سره نړدي همکاري کړي دي، لیکن له بدنه مرغه تراوسه پورې د ډیورنډ د کربنې لانجه هماګسي خای په خای پاتې ۵۵.

د یوه خو لسيزوندا کاري سرپيره افغانستان او س دمنځنۍ اسياله سویلی اسياله او د لويدیخې اسيابي سيمې ترمنځه د یوه څمکني پل په حيث له خپل قدرت خخه د استفادې کولو توان خانته پیدا کړي دي. د افغانستان دې ته چمتو دي، چې د خپل مرکزيت ګتې له خپلو ګاونه یانو سره شريکې کړي.

د سيمه ييزې همکاري په اړه د سویلی اسياد اتحادي د خوکې د مشرانو په خوار لسمه غونډه کې د افغانستان ولسمې شربناغلي حامد کرزۍ وویل:- چې «نور د افغانستان سیاسي او اقتصادي جلاتوب نه دې په کار، د دې په خای د سيمه ييزې اقتصادي او سیاسي استحکام په خاطرد زیاتې اقتصادي همکاري ضرورت دي».

په همدي ډول د بهرينيو چارو وزير داکټر سپانټياد سارک د وزيرانو د قونسل په غونډه کې وویل:- چې «افغانستان له خپلو ګاونه یو هېوادو سره د ترانسپورت په شبکو، د انرژۍ په وسایل او د خلکو او د افکارو په ازادانه تګ او راتگ کې زوره د لپچسي لري».

د ۲۰۰۵م کال په دسمبر کې په کابل کې د سيمه ييزې اقتصادي همکاري په اړه یوه کاميابه غونډه و شوه د ۲۰۰۲م کال په نوامبر مياشت کې همدا شان په نوي ډيلې کې یو کانفرانس جوړ شو، په دې کانفرانس کې د کانونو، صحت، د کارگرانو، د

انسانی و سایلوا او په و چو سیمو کې د تجارت او د ترانزيت مودې تر غور لاندې
ونیولی شوې.

افغانستان د اقتصادي همکارۍ د انجمن یوفعال غږي دی او د دغه انجمن د
هدفونو د تراسه کولو د پاره په شدت سره په کار کولو بوخت دی، خواقتضادي
و دي ته دواړ ورکړي او د خلکو د ژوند معیارونه او چت کړي شي.

۲۰۰۷ کال د اپریل په میاشت کې د سارک په خوار لسمه غونډه کې
افغانستان د اتم غږي په حیث و منل شو. سارک په ۱۹۸۵ ز کال کې تاسیس شوې
و، چې په کې بنګله دیش، بوتان، هند، مالديوز، نیپال، پاکستان او سریلانکا
شامل وو.

۲۰۰۵ ز کال په نوامبر کې د سارک د سترو مشرانو په ډهاکه کې شوې غونډه
کې افغانستان هم شامل شو دا ټول کارد هند د لوړې وزیر داکتر منموهن سنګه
په هڅو وشو او نورو تولو غږيو د دې پیشنھاد تایید کړو، خینې هپوادونه دا فکر
کوي، چې افغانستان یوازې د منځنۍ اسيما برخه ده. ليکن یو شمېر زیات
هپوادونه افغانستان د سویلي اسيما برخه ګئې. ټکه چې دا هپواد په تاریخي،
کلتوري او جغرافيائي ډگرونو کې له سویلي اسيما سره تېبنګې اړیکې لري چين،
جاپان، سویلي کوريا، ایران، امریکا او اروپا یې یونین ته ددي انجمن د
مشاوريونو حیثیت ورکړ شوې دی.

په تاریخي تجزیه دا ور معلومېږي، چې هند او پاکستان دواړه له افغانستان
سره د ملګرتیا مناسبات غواړي د شلو کالونه په زیاته موده کې د جنګ او جدل له
کبله د زیان په نتیجه کې افغانستان چې له ترهګرۍ سره په مجادله کې کوم رول
لوبولي دی، په سویلي اسيما کې د مصالحت او د امن د په ئای کولو د پاره د دغه
هپواد له ګډون خخه غیر هېڅ امکان نشه.

که د سویلي اسيما مملکتونه د همکاري په خپلو هڅو کې بريالي شي، نو بنيابي
چې سارک به د اروپا یې یونین او د اسياغوندي انجمنوونو په نسبت هم د نفوسو
په لحاظ تریلو نه لوي وي او که د اسيې وي، نو په دې سیمه کې به د همکاري نوي
و دوانۍ پرانزي کوم، چې دا هپوادونه زیات اقتصادي، سیاسي او نظامي قدرت

ته هم ورسوی هر چاته معلومه ده، چې سارک په کرهنې، کليوالی ودي، صحت، نفوسو، د بئۇ او د ماشومانو بىپگېي، چاپېریال، ساينس او تکنالوجي، ترانسپورت او د انساني انکشاف په معاملو کې د پېره فعاله برخه لري. د افغانستان د سارک د غړيتوپ په برکت د سویلې اسيما او د منځنۍ اسياد سيمو ترمنځه د یوه نوي حرکت قوت را پېښ شوی دي.

افغانستان ليواله دي، چې د تجارت په اړه بنه موقع منځ ته راولي، د سيمه ييزو د اورګاډ او د سړکونو په شبکو کې شرکت ومومي د سيمه ييزو د انژړي په بازارونو کې د یوه مهماندې يواں حیثیت ولري، د مخدره شيانو تجارت له منځه وباسي او د طلايي عصر د ودي مقصد ونه ترلاسه کري.

په افغانستان کې تخميناً د طبیعي ګاز سل بليون مکعب مترو ته نړدي ذخيري دي، په اوسيني حال کې هېواد اټکلاً شل ميليونه مکعب متړه ګاز په کال کې پیدا کوي او دا تول هېواد دنه استهلاک کېږي.

د یوه او دبل هېواد د سړکونو د جورې دو په واسطه به سيمه ييز تجارت پر مخ روان شي.

پاکستان نه پرېږدي چې هند د سړک له لياري افغانستان ته صادرات وکړي نو دې قضې سره به په جزي توګه د مجادله د پاره هند د دیلام او د زرنج ترمنځه له دوو سوو کيلومترو خخه زيات اوږد سړک جور کړ.

دارک د غړيو هېوادله خوا یوه دا سې لوظنامه لاسلیک شوې ده له کومې ترمخې چې به د تجارت یوه آزاده ساحه منځ ته راوستلى شي. د دې ترلاندې افغانستان به د منطقې یوه پراخ بازار ته خان ورسولي شي، چې په کې به د تجارت ترجيحي موقع برابري وي.

دارک غړيو هېوادو یولر لوظنامي لاسلیک کړي دي، چې د ترهګري، د مخدره شيانو د تجارت، د بئۇ او د ماشومانو د راپړلو وړلو او فعالیتونو سره مجادله وکړي شي. دوى د ترهګري د پاره د پانګوډ مخې نیولو او د هغود چقولو په اړه یو اضافې پروتوكول هم امضا کړي دي. د سارک په واسطه اعتماد زیاتبدی

شي. سيمه بيزي اداري منج ته راوستلى كبداي شي، اساسي چو كاپونه تيار كبداي شي او له انکشافي مؤسسو سره په گلهه کار كبداي شي. که په سویلي اسيا کې د افغانستان په شمول د خلکو ترمنځه تماسونه او په تجارت کې اسانتياوي زياتي شي نو یو نيم بليون نفوس تري ګته کولاي شي تو له نړۍ ددي نه استفاده کولاي شي.

دلرغونو تاريخي زمانو راهيسې افغانستان د سویلي اسيا د سلامتيا لپاره ده په ارزښت وردې. په نولسمه پيرې کې تر بریتانوي پاليسى لاندې د افغانستان حیثیت په هندی نيمې قاري کې د یفرستېت يعني د یوه بېطرهه هبواد په توګه ومنل شو.

ليکن کله چې د ثور انقلاب راغي نوله هغه وروسته په لوی شمېر کې د بې کوره شوو کسانو بهير د پاکستان په لور روان شو او د مهاجرينو د حرکت په علت په پاکستان کې ډېرسشار را پیدا شو.

په افغانستان کې د مجاهدينو فدايې جملې زياتي سختي او تندي شوي دي، د کوموله کبله چې ډېر ځاني تلفات کېږي د لويدی ټوادو څواکونو هم په افغانستان کې موجود دي د هغوی او د مجاهدينو ترمنځه یونه ختمېدونکي جګړه لاوس هم روانه ده.

دا وضعیت یو شان د تولې سویلي اسيابي د منطقې د امن او سولي د پاره خطر ده.

په دې زمانه کې په سویلي اسيا کې د کراری او د امن ضرورت ده. د پاکستان او افغانستان ترمنځه او د دغه هېوادو دننه د ترهګرۍ د فعالیتونو د مخې نیولو حاجت د ميليونو خلکو د ژوند د معیار د او چتولو مسله د هر چا پام غواړي باید په دې منطقه کې سیاستمداران او مفكربن په گلهه کار و کړي او یو ځای تفاه منج ته راوري باید زړه ور او پوهه افغان ملت د پوهې او یو والي مثال و ګرځي.

د افغانانو وروني او خويندو، په ويارد هند حکومت اعلان کړي دي، چې په روانه میاشت کې يعني په مارچ ۲۰۱۱ز کې افغانستان ته یو لک تنه غله به په وریا توګه ورکول کېږي. تل دې وي د هند او افغانستان وروالي

٥-٥-٢ د هند په علمي ادارو کي د پښتو تصنیفوونه :

کله چې زه په ۱۹۶۳-۱۹۶۴ ز کال کې د لوړۍ خل لپاره مې د کابل مسافرت کړی و، نوله نورو نامتو اديبانو خخه پرته د مشهور پښتو پوهه او نوميالي شخصيت پوهاند بناغلي صديق الله ربستين سره هم معرفي شوي و.م د دې کتنې په دوران کې هغه ماته وویل، چې خه موده پخوا هغه د هند په ټینو علمي ادارو او كتابخانو کې پښتو نسخې کتلي وي هغه په دغوا موندنوه پر خوشحاله و. نوموري زياته کړه، چې هغه یوازې د رامپور په رضا كتابخانه کې د پښتو خلوپښت قلمي نسخې موندلې وي. دغه شاند ډيلې د ملي ميوزيم اټکلا او د ګلکټې د ايشيابي تولني په كتابخانو کې او يا (٧٠) نسخې دده تر سترګو لاندې راغلې وي.

څوکاله وروسته یو بل روشنفکر بناغلي زلمي هپواد مل هم د هند مسافرت وکړ، چې لوړۍ مقصد یې په بېلا بېلا کتابخانو کې د پښتو د ادبی مرغلو رو تیولو وو. هغه د ډيلې او رامپور خخه پرته د علیګړه مسلم پوهنتون مولانا ابوالکلام ازاد لاپيريري (كتابتون) د لکنهوستېټ اړکايوز، د پئنۍ خدا بخش پېلک لاپيريري (كتابتون)، د بنګال ايشيا تک لاپيريري (كتابتون)، د ګلکټې وکتور يا میوریال، د ګلکټې نیشنل لاپيريري (كتابتون)، د حیدرآباد سالارجنگ میوزیم، د دکن اوږينتیل مینیو سکرپټ لاپيريري او د تخلق آباد انډین انسټیتوټ اف اسلامک ستدیزته لار. له دغوا ادارو خخه پرته د ډيلې د پوهنتون په كتابتون کې، د ټونک په ايندې ډک پرشين ريسرج انسټیتوټ او په ټینو نورو ادارو کې هم د پښتو علمي نسخې موندلې شوو.

درامپور په رضا لاپيريري کې تفیسر افضلیه چې مترجم یې افضل خان عمر خپل دی موجود دي، نسخه د درې کربنیزو سرو او آبې جدولونو ترمنځ په توره سیاهی کبل شوې ده، خو قرآنی ایات یې په سره رنګ کښلي دي. د نسخې د لوړۍ پانې د الف مخ پر تندی یو مربع ګلدار مهر لګیدلې دي.

د تفسیر افضلیه د دویم توک خصوصیات کې متده لوړۍ توک په شان دې بله د علی محمد مخلص په ليک یوه تصوفي رساله ده، چې منظومې برخې هم لري

رساله د پېل او پای له خوا بشپړه ده. د نسخې په پای کې ټینې متفرق یادښتونه هراغلي دي.

رشيد البيان د عبدالرشید د نظمونو مجموعه د هنري ارزښت لرونکو نسخو په لپ کې حسابدلی شي. دا د ډیلي موزیم په کتابتون کې موجوده ده.
همدغه شان د عبدالرشید پنځنه نورې نسخې په هند کې پرتې دي، چې یوه ورڅخه په رضا لایبریری (کتابتون) کې ده او یوه د تخلق آباد په انډین انسټیتوټ آف اسلامیک سټدیز کې ده.

فرحت المختبی د با یزید روبنان نسخه چې د بادشاھ فرخ سیر په عهد کې ليکل شوې وده ډیلي د میوزیم په کتابتون کې موجوده ده.

ددې خطاط ګل محمد رونسانی دي. په دې کې ځای په ځای په سره رنگ عبارات هم راغلي دي. نسخه د کاتب په خط د پابو نومړي لري د خوشحال خان ختيک فصلنامه د رضا لایبریری (کتابتون) په پښتو کولکشن

کې ده، چې عناوين یې په سره رنگ دي تر بسم الله وروسته پېل یې داسې دي:
که سل سل ثنا په هغه بنائي چې ثنا یې هر خوک واي
که خوک کوزدي که خوک پاس دي
دده واړه په سپاس دي

يانې یې داسې دي:

که تردا خوک بنه وواي
مرګ یې مه وه تل یې پاي
و سلام خبره تم شوه
که په بيشه و که په کم شوه

دا خوند قاسم تاليف، فواید الشريعه د رضا لایبریری د پښتو کولکشن یوه برخه ده.

د لوړۍ پانې پراول مخ یې ګلدار مربع مهر او بیا د کتابتون ریاست رامپور مهرونه ځای په ځای لګیدلې دي.
پېل یې داسې دي:

عجب نور دی پیدا شوي د حضرت له خاندانه
و افغان ته راختلى تر مذله پاکه کانه
او په پای کي وايي:

قاسمه واوره په زره بې پند کړه
په دا ځای غافل شه مت پر عمل کړه
دا دي ځای نه دی ته مسافر بې
په دا لارو تلل کړه

مخزان الاسلام

داد درويزه او د نورو تاليف دی او داد د کن په سالار جنگ موزيم کې پروت دی
د نسخي په لومړي پانه د سالار جنگ میوزيم او بد مستطيلي مهراو بیا د
منیر الملک مهرونه لګبدلي دی.
ددې پېل داسي دی:

تر بسم الله وروسته
په نامه د حق آغاز کرم
او س له حق سره به راز کرم

د مقصود المونین عربی ليکوال با يزيدي روښان دی او د پښتو د مترجم نوم
معلوم نه دی. دا كتاب د سالار جنگ د موزيم په عربی کولکشن کې موجود دی.
عربی متن تر هري کربنې لاندې پښتو ترجمه په سره رنگ کبللي ده.
دارزانی روښاني د لوی ديوان خو ګډې وډې پانې د ميرزا خان انصاري له
ديوان سره یو ځای چا ګډې وډې ګندلې دی. په دې کې د ارزاني قول رباعيات
راغلي دی، چې ده خپلې خونوري رسالي په دغه شعری قالب کې ويلى دی
دارزانی د ديوان دغه برخه په دې رباعي پاي ته رسيدلې ده:

که په غره دی که په رغونه
که غرڅه دی که مرغونه
واړه بناد د حق په ياد دی
که شاهان دی په توغونه

د رضا لایبریری په پنستو کولکشن کې د بابو جان د کلیاتو مجموعه یونایاب شی دی، چې له ۳۱۲ پانو خخه جمله دی، د نسخې په منځ کې عناوین، نومونه او آیتونه په سره رنگ کېبل شوي دي
لومړۍ دفترې ۲۲ پانې دی په کوم کې چې الف نامه، حمد، نعمت، د اصحابو کبار و محامد، مدرج شاه او رنګ، فصل توحید باری تعالی، باب دریان ایمان او فرایض، فصل وصف رسولان و پادشاهان، قصه مریم او نور راغلې دی
ددویم دفتر د ۲۲ مې پانې د (ب) مخ پای کې شروع شوی او د ۲۱ پانې د دویم مخ په نیمايې کې پای ته رسیدلې دی. په دې برخه کې د پیغمبرانو قصې، فقهی او دینې مسایل د اشعارو په بنه بیان شوی دي. د ۲۱ پانې د دویم مخ په نیمايې کې قصیده سریانی پېل شوې او په ۲۹ پانې کې پای ته رسیدلې ده او داسې متفرق اشعار او حکایات راغلې دی، چې یو هم په کې د یوسف - زلیخا لنده قصه ده پېل بې تر (بسم الله) وروسته داسې دي:

د الف له برکته مرحمت کړه
ب ، بندګي مې کړه مقبوله عنایت کړه
ت ، تایب مې کړه له غیره
ث ، شواب مې فضليت کړه
ج ، جمال را ته جلوه کړه
ح ، ح لم مې خاصیت کړه

پای بې داسې دي:

قناعت توکل نقش د فقیری دی
بل هماشی رحلت نه کاله کېنګه
قدم په (سمه) لار بردہ بابو جانه
گوندي خداي دی خاتمه نه کاندي رنګه
د حميد الله دیوان د ډیلی په میوزیم کې پروت دی: چې په اتیاو پانو کې پای ته رسیدلې دی خطاطې ګل محمد پېښوری دی

د خوشحال خان ختک کلیات (لومپی توک) په رضا کتابخانه کې موندل کېږي
نسخه د تذہیب او هنري نېټګنو له پلوه لوړ معیار لري د نسخې تر ۲۸۲ مخ پورې
رباعیات ليکل شوي دي. په نسخه باندي څوځایه د کتابخانې ریاست مهرونه
لګیدلې دي.

تر بسم الله وروسته يې پېل د اسي دي:

که واړه خلق شناد خدای کا

نور هر خه پرېږدي خود های های کا
ثنا يې ډېره ډه تر حسابه تېره ډه
څوک به يې کومه ثنا په ځای کا

پاى دادى:

په یوه نفس الوئي چې عنقا درومي خو کاله
دې میوه د هغه باغ خوري چې يې ونه
چې په دا مشکل خبر شي نانهاله
خان به خلاص کاله جنجاله

د خوشحال خان ختک د کلیات دویم توک هم په رضا کتابخانه کې موندل
کېږي. د نسخې پېل له غزلو شوی دي د نسخې په حاشيو کې هم په ډېرې نېټګلي
هنري نستعلیق خط د خان توټې او غزلې ليکل شوي دي. په نسخه د کتابخانې
ریاست رامپور مهرونه لګیدلې دي.
تر بسم الله وروسته يې پېل د اسي دي:

صورت ګر چې شه صورت په دیوال ساز کا
کل عالم يې په صفت زبان دراز کا

پاى يې د اسي دي:

پاک دی که ناپاک دی د خپل ئان شنا صفت کا
خوش له خپله ئانه په خپل کار کې فراغت کا
هېڅوک محتاج نه دي چې به غور په نصیحت کا
خپل غرض ته گوري کار د زړه په مصلحت کا

ولی فضولی کرپی دم بخود او سه خوشحاله

د خوشحال خان ختیک د کلیاتو نسخه په دوو برخو کې تنظیم شوې ده. په لوړې برخه کې غزليات، مربع، مخمسات، ترکیب بند او نور متفرق اشعار دي په دویمه برخه کې قصاید، مثنوی او رباعیات راغلې دي ددولت دیوان نسخه یې هم په رضا کتابخانه کې ساتلې شوې ده. دا په دوو دفترونو کې ترتیب شوې ده. د پېل له خوا بشپړه ده خود پای له خوا ناقصه ده. پېل یې تر بسم الله وروسته داسې دي:

ای کریمه، ای رحیمه، ای رحمانه

ای ستاره، ای غفاره، ای سبحانه

ای خالقه، ای رازقه، ای مالکه

ای رووه، ای معروفه مستعمانه

پای یې داسې دي:

بنه عمل به یې شاهد مه روی دلبر کا

ترابده به یې مل همدم غمخور شي

په دیدن به یې خوبن ناست اوسي بیغم تل

پرې مشفق به تر فرزنده هم تر مورشی

د هند په کتابخانو کې د پښتو دادب د پرې مرغلهې پرتبې دي. که موقع را برابره شوه ؟نو د دادسې نورو الماسو او جواهراتو نمونې به تاسو په خدمت کې وړاندې کرم زه د بناغلې زلمی هبوا د مل د هخو ستاینه کوم چا چې د داسې ارزښت ناکو ادبی نسخو په اړه پلتنه کرپی ده او نسخې یې نړۍ ته وړاندې کرپی دي

۲-۵-۲- دآل انډیا راډیو پښتو پروګرامونو د شپیټو ګلونوسفر:

د تاریخ په اوږدو کې د هند او افغانستان د بر نړدې مناسبات تېردي د دغه دواړو هبوا د نو ترمنځه د فن او کلتوري په ډګر کې همکاري او نړدې والي د دوو ملتونو د خوبنۍ او خوشحالې موجب ګرځبدلې دي. د دواړو هبوا د نو ملي ارمانو نه یو شان پاتې شوې دي. دواړه د خارجې غلبې او استعمار په ضد له مجادلې خخه پرته د خپلو ملتونو د اقتصادي ودې او پرمختګ په کارونو کې

بوخت پاتې شوي دي. د هند په نيمه قاره کې ئاي په ئاي د پښتنو بي شمېره آثار او يادگارونه موندل کېږي.

په افغانستان کې همد بودا ډېر زاره آثار د دواړو هېوادونو د ګډه میراث ياد تازه کوي. آريانا د افغانستان بل نوم دي او په هغه خاوره زمونې ګله کلتور بنستي کېښودل شو.

بنيسي چې د دغۇ تېينګو اړیکو په علت او د نردې دوستي په پېروي د آل انډيا راډيو د خارجي نشرياتو په خانګه کې تر تېولونه اول په پښتو پروګرامونو پېل وشو، فعلاً د پښتو د پروګرامونو له معرفي کولو سره په دې هېواد کې د خارجي نشرياتو پېل وشو. دا په ۱۹۳۹ ز کال کې وه، چې پښتو پروګرامونه د آل انډيا راډيو له ستودجيو گانو خخه د افغانستان او د پښتونخوا په پیاوړي سیمه کې زموږ د پښتنو ورونو غورې نو ته ورسېدل او دا کار تراوسه پوري په سېپڅلو احساسات او نیکو ارمانو نو په درنه تو ګه روان دي.

ددغۇ خپرونو په برکت زمونې ګډه ثقافت او ژوندانه باندي ژوري اغېزې شوي دي. زموږ دواړو ملتونو له یوه او بل سره د انسان دوستي، تراحم، سولي او شرافت په اساس کړه وړه کړي دي. او د آل انډيا راډيو پښتو خانګي د همداخو احساساتو ترجماني کړي دي.

ددغۇ خپرونو د هند د پښتنو د پاره د دوستي، تلوسو د هنداري کار کړي دي د تېرو نهه پنځو سو کلونو راهیسي د آل انډيا راډيو د پښتو خانګي د افغانستان د خير او عافيت دعاګانې کړي دي.

آل انډيا راډيو د خبرونو په ډګر کې ډېر شهرت ترلاسه کړي دي. د دې شبکې له خوا نشر کړي شوي خبرونه تل ریښتنې او اتحاد وړ منل شوي دي. د پښتو خانګي په هڅو خپلو پښتنو ملګرو او ورونو ته حقیقي او ریښتنې پېښو احوال ورکول د دې خانګي لويه وظیفه ګنيل شوي دي. له خبرونو خخه پرته په روانو واقعاتو څېړنې او تبصري د پروګرامونو مهمه برخه پاتې شوي دي.

یوه بله د پاملنې وړ خبره، د مجلو او وړچانو د سرمقالو په اساس له اخباري تبصرو سره اړه لري. د هند دي او اسلامي اختروونو نمانځني، په دیني او روحاڼي

مضامينو دافکارو خرگندونې او د قران کريم تلاوتونه د پښتو خانګي له عادي او جدي کارونو خخه دي.

د پښتو پروګرامونو د خپرونو په ساعتو کې خو ئله تبديلى، راغلي دي، ليکن او سن هره ورڅه د سهار او مابسام له خوا دوه ساعته خپرونو کېږي له یو خو کالوراهيسې همدغه مهال ويش روان دی، په دغو خپرونو کې موسيقى ته مخصوص خای او رکړل شوی دي د هندۍ فلمي سندرو او بزمې اشعارو سره سره پښتو سندرو هم لوړ مقام حاصل کړي دي.

پښتو خانګه دهنرا او ادب او نور ترييوسي او اختصاصي او معلوماتي پروګرامونه هم لري، چې زياتره د پښتو خانګي غري په خپله ليکي.

کله چې زه په ۱۹۵۴ زکال کې د آل انډيا راډيو په خارجي نشراتو کې شامل شوم نور زما په ياد دي، چې د پښتو خانګي مشرۍ د بساغلي انوارالحق ګران په غاره وه، چې یو صلاحیت لرونکي او تحرک سړي و. بساغلي سراج الحق ګران او عيسې خان جاله وان دده له مرستيالانو خخه وو. د نوروغربيو په جمله کې بساغلي جمناداس تلوار، کشوري لال تلوار، چکرورتي کپور، تربيني لال کپور، هر بهګوان ملهوترا، اچرج سنګه هوره، ولی محمد بابر، وزير چند او ځښې نور سړي هم وو، چې چا خپل ژوند پښتو پروګرامونو ته وقف کړي و. دوي تولود پښتو ژښې او ادب په غني کولو کې لویه برخه اچولي وه. د بساغلي ګران او دده خپلوا نو له هند خخه له تګ خخه وروسته بساغلو ننګ یوسفزې، غلام غوث خيبری، ضامن مومند، عبد العلي ارغنداوي، عبدالکريم محب، ثنا الله خان، ماليا، سيار او نور د آل انډيا راډيو په پښتو خانګه کې وظيفه په ئاي کوله.

له نيكمرغه زه په ۱۹۷۳ زکال کې د هند حکومت له خوا د پښتو زده کړي لپاره کابل ته واستول شوم، چېرته چې ما په یوه کال کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو په پوهنځي کې ددي درنې ژښې علم ترلاسه کړو او د پښتو ژښې او کلتور د مينې په دریاب کې لاهو شوم د پښتو علمي کارونه زما د ژوند لویه برخه وګرځدله د پوهنتون له خوا تاکل شوو معلمینو خخه پرته چا چې زما سره د پښتو د زده کړي په کار کې مرسته وکړه، په هغه کې ځښې لوړ او سپېخلي پښتنه اديبان او

عالمنان وو، چې د هغو له جملې خخه بساغلی صدیق الله ربنتین، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، عبدالرؤوف بینوا، عزیز الرحمن صیفی، میرحسین شاه، محمد ارسلان سلیمی، مجاور احمد زیار، سعد الدین شپون، بهاو الدین مجرح او عبد الحی حبیبی ډبرد قدر وړ او ستاینې وړ شخصیتونه وو. دوی سره زما اړیکې د پښتو او پښتونو لی پورې محدودې وې. د دوی یادونه ماله دې لپاره کړې ده، چې له د غو خخه هر چا چې وروسته د هند مسافرت وکړ، هغه د آل انډیا راډیو په پښتو خپرونو کې د خپل علم او قابلیت برخه واچوله. مابه له هغوي سره مرکې کولې او خپرونو به مې او د دوی د افکار د خوندي ساتلو لپاره به مې ثبت کولې.

ډیلي ته په راستون کله چې د پښتو خانګې مشري ماته راو سپارلي شوه، نوما د اوريبدونکو د خطونو او فرمایشونو پرو ګرام پېل کړو. اوريبدونکو ډپر جوش او خوبنې نسکاره کړه او هره میاشت په زرگونو لیکونه رارسیدل. داليونتوب د دواړو خواوو خخه پیل شو.

اورپدونکو به پښتنې کولې او موږ به په هفتنه کې درې ځله د ځوابونو پرو ګرام جو پکړ د لیکونو یو داسې سیلاپ راغې، چې تر قابو لاندې راوسټل مشکل شول وروسته ما د اوريبدونکو د استفادې لپاره د اردو ژې د یو سلو نه زیات درسونه خپاره کړل دوی لپاره به اوريبدونکو ډپرې بنې خاطرې خرگندولې. د آل انډیا راډیو په پښتو پرو ګرام کې کیسي، نمایشنامې یعنې فيچرون، ډرامې، هنري او ادبې مضامين، اشعار، د ماشومانو ادبیات، معلوماتي مقالې او تفسیرونه نشر کېږي. زیات ارزښت د هندی و ګړو او د افغانستان د نفوسو تر منځه د دوستي د جذې له تېنګولو ته ورکول کېږي. خه موده پخوا د علامه رابندر ناتھ تاګور د لیکنو په اساس به پرو ګرامونه ترتیب کېدل د سنسكريت د آثارو تربیتي پرو ګرامونه به هم وړاندې کېدل د معاصرو هندی ادبیانو آثارو ته به مناسب خای ورکېدل او اوس هم ورکول کېږي. په هند باندې کومو افغان پاچاهانو پاچاهي کوله او د چا مقبرې، مسجدونه او نور بادګارونه دلته موجود دي، د هغو په باب خو څلې پرو ګرامونه نشر شوي

دی، له هغو سره سره د هندی جامعې عنعنوي اخلاقې ارزښتونه هم په دغوا پروګرامونو کې راول کېږي.

د پښتو خانګې په ارشیف کې په سوونو د هندی اولسي ادبیاتو د کیسوژبارې موجودې دی. د دغې خانګې المارۍ د هندی فلمونو له قیصو خخه د کې دی د افغانستان او پښتونخوا د نومیالو شاعرانو، لیکو الانو او قهرمانانو احوال هم په ډپرو متنونو کې لیدل کېدای شي.

دآل انډیا راډیو پښتو خانګې یو ډپراورډ ژوند کړي دی او اوس هم په خپل مسافرت روان دی ډپر برياليتوبونه د دې خانګې په برخه شوي دي. له ډپرو محدود یتونو او مشکلاتو سربېره دغه خانګه د هند او افغانستان د نړدي دوستۍ او بنو مناسباتو بېرغ پورته ساتلي دی. په تپرو شلو کلونو کې ګران دوست هېواد افغانستان له ډپرو ستونزو او ربرونو سره مخامنځ شوی دی هلتنه ډپري وينې توی شوي دي. د خارجي مداخلت او لاسوهني له کبله ډپر زيات زيان خلکو ته رسيدلى دی. دآل انډیا راډیو د پښتو خانګه ده ګې مبارکې ګړي انتظار باسي، کله چې په افغانستان کې سوله بیا ځای په ځای شي، خلک به بیا په خندا، هوساينې او خوشحالی، ژوندوکړي، په فضا کې به بیا د خوربو سندور انګازې پورته شي او د ملي اټن جوش او ذوق به لیدل کېږي متيقین یم، چې ده ګې خوبنې او بشادي انعکاس به دآل انډیا راډیو په پښتو پروګرامونو کې په بنه شان سره کېږي.

ددغې خانګې مستقبل د حلمې روشن لال ملهمو تره په لاس کې خلاند او روښانه بنسکاري خلک به راخي او ئې، نېږي به استخدام کېږي او و به ووځي ليکن دغه خانګه به د هند او افغانستان د بنو مناسباتو په توګه به قايمه وي او ډپر پرمختګ به وکړي.

۲-۵-۷- د هند او افغانستان مناسبات د تاریخ په منځنې دوره کې

د هند او افغانستان تر منځه مناسبات له پېړيو پېړيو راهيسي روان دی. د هند په بېلا بېلو څایونو کې د افغانانو تاریخي آثار ده ګې زمانې ياد تل تازه ساتي، چې هغوی په هند کې د خپلې هستو ګنې په دوران کې قايم کړي وو. ترتولونه اول مونږ د هغو آثارو ذکر کوو، چې اوس هم د ټولو خلکو پام خپلې خواته را کابري د

هغې دورې خخه مخکي د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې د هندی پاچاهانو لکه چې د کنشک او د نورو آثار او س هم ليدل کېږي.

په ۱۱۹۲ کال کې سلطان محمود غوري په هند باندي دويمه حمله وکړه او له دې هبوا د خخه دورستنیدونه مخکې يې قطب الدین اېبک د دیلي د سپه سالار په حیثوتاکه.

کله چې محمود غوري ووژل شو نو قطب الدین اېبک خپل ئاند تاریخ په پانو چې د پاچا په حیث اعلان کړو، چې د تاریخ په پانو کې د غلام پاچا په نامه يادېږي. د قوت الاسلام جومات يې ودان کړو، چې په هند کې لوړۍ جومات و قطب مینار په دیلي کې د پاچا قطب الدین له خوا جور شوی و دا دواړه آثارنن هم شته او د هندیانو او د پښتنو د روابطو نماینده ګئي کوي. له قطب الدین خخه وروسته د غوري خاندان نهه پښتنه پاچاهان تېر شوي دي، چې په هغوي کې ملکه راضيه بېگم هم ده، هغه د هند په تاریخ کې یو لور مقام لري.

د سلطان شمس الدین الشمس په مړينه دی په قوت الاسلام جومات کې سخن کړي شو. دده په دوره کې د حوض خاص او حوض شمسي او له نورو آثارو خخه ګرد چاپېره لوی لوي باغونه او د تفریج خایونه جوړ کړي شول، چې خلکوبه دیلي د طرب آباد په نامه ياداوه.

له سلطان ناصر الدین خخه وروسته دده پوهه وزیر غیاث الدین بلین پر تخت کېښناست هغه د بستي نظام الدین ترڅنګ په کلاکې یو سور محل جوړ کړو، چې خلکوبه دا خای د غیاث پور په نامه ياداوه.

د غلجي کورني پاچا سلطان علاو الدین غلجي د سيري په نامه یو نوی بنار ودان کړو، چې دغه بنارد ورانو او نزې دلو او کنډو والو آثار او س هم ليدل کېږي له هغه سره نېدې د کلتوري پرو ګرامونو لپاره يې یو لوي تالار جوړ، چې سيري يې او س لافاني ګرځولی دی.

دغه پاچا د مسجد قوت الاسلام علايی دروازه هم جوړه کړه. ده د جومات په لم پریو اته خوا کې خپل محل هم تیار کړو. حوض خاص ددي پاچا يادګاردي،

چې اوس هند ته د تورستانو د پاره د یوه ډپه زړه پوري ئای په حيث وده موئندلې
ده او ډپر مختګونه هلتنه کېږي.

د تخلق افغانانو درې بیم ډیلی د تخلق آباد په نامه ودان کړ. سلطان غیاث الدین
تخلق د دغه بنار و د انونکي و د ده مقبره او د کلا د یوالونه او س هم د یادگار په توګه
موجود دی.

څلورم ډیلی چې د جهان پناه په نامه شهرت وموئند، د تخلق کورنۍ د دویم
پاچا محمد تخلق و دان کړي و چراغ ډیلی جومات بېگم پور او نوري و دانې د هغه
ډیلی یادگارونه دی.

د فیروز شاه تخلق له خوا پنځم ډیلی فیروز آباد جوړ کړي شو. دا ډیلی له زاره
ډیلی خخه ترنوي ډیلی پوري غزیدلی دی، د دې ډیلی له دروازې خخه د باندې
کابلي دروازه ده د فیروز شاه د کوتلى کنډرونې او س هم لېدل کېږي په باره
هندوراو کې قدم شریف د فیروز آباد یادگار دی، چې هلتنه د فیروز شاه تخلق د
زوی شهزاده فتح خان قبر هم پروت دی.

شپږم ډیلی د غیاث الدین بلبن له خوا د نظام الدین اولیا له درگاه سره نړدې
جوړ شو، چې د غیاث پور په نامه یاد بدې او ووم ډیلی هم غوري پښتنو ودان کړو.
د پښتنو له خوا جوړ شوی بنارونه او یادگارونه زموږ دوا په هېبوا د نړدې
اريکې په بنه شان سره بنائي. قطب میناره ډېر مشهور یادگار دی دا ۳۲۸
جګوالی لري د دې مینار په لوړي منزل د قران کريم ایتونه کښل شوی دي.
سلطان بهلول لودي دا میناره ترميم کړ، د دې په هر منزل کې یې ډول ډول
نقشونه جوړ کړي دي.

له مهرولي سره نړدې د سلطان ناصر الدين محمود بن شمس الدين الشمس قبر
دي د سلطان غیاث الدین شانداره مقبره چې او س و دانه شوې ده، له مهرولي سره
نړدې د زمرد پور او س د نوي ډیلی برخه ګرځېدلې ده دا کلې د غوري پښتنو د
وخت او عصر کلې دې کلې کې له ډبرو او چونې خخه جوړ پنځه بر جونه دی
او په دغه بر جونو کې ډپر قبرونه هم شته.

د زمرد پور په څنګ کې د لنگر خان پښتون مقبره ده، دا هم د غوري پښتنو
يادگار دی.

د تخلق کلا ته نبدي هزارستون نومي ودانۍ پرته ده، چې سلطان محمد تخلق
جوره کړي وه. د شاعر بدر چها چې په وینا دا یوه ډېره بسکلې ودانۍ وه.
د حضرت نظام الدین اولیا مقبره سلطان محمد تخلق ودانه کړي ده، چې په
پښتنو طرز جوره شوې ده. د شیخ نصر الدین محمود روشن چراغ دهلوی په زیارت
باندې سلطان فیروز شاه تغلق ډېره عقیده لرله ده ددغه يادگار ګنبد هم ودان کړو.
د ډیلي د پیر روشن چراغ زیارت ته نبدي سرت پله نومي یو څای دی، چې په
اصل کې د فیروز شاه تخلق د بنکار ځای و. سرت پلي ته نبدي د کړکې جومات دی
په پخوانو زمانو کې د لته د کړکې په نامه یو ګلې و، چې نن هم په یوه صورت
موجود دی

په دې اساس دغه جومات ددغه کلې په نوم مشهور شوی دی دا جومات مربع
او خلور ګنبدې لري درې بیو او خونو ته یې درې دروازې دی او د قبلې ارڅه یې
کومه دروازه نشته په دې جومات کې په نهو ځایونو کې نهه بر جونه جور شوی دی
او د هر برج لاندې خلور خلور ستني لګول شوی دی.

په دې جومات کې ډېرسنې هم شته په ۱۸۵۷ ز کال کې د انگریزانو په ضد د
هند د آزادی د لوړۍ جګړې په سلسله کې ډېر خلک په دې جومات کې راتول
شوې وو تر ډېرو و ختو پورې دلته خلکو به اورونه بلول او پخلي به یې کول.
د فیروز آباد په بنار کې فیروز شاه د مسافرورد استوګنې د پاره یو سل و شل
سرایونه ودان کړي وو. دې پاچا ۲۹ کاله پاچاهي وکړه.

ددې بنار جومات او میناره پر شهرت درلود فیروز شاه تخلق د اشوکا مینار له
کوم ځای خڅه راورو او د فیروز آباد په کلا کې یې بسخ کړو او مینار زرین نوم یې
ورباندې کېښود.

په باره هندو راو کې فیروز شاه تخلق یو زیارت جور کړي و، چې په کې دده د ځوی
شهزاده فتح خان قبر دی ددې شهزاده په سینه یوه ډېره پرته ده، چې ورباندې د
رسول اکرام (ص) د مبارک قدم نخبنه ده دا ډېره د بغداد د خلیفه له خوا سلطان

فیروز شاه ته د سوغات په توګه لېږل شوی و په دې زیارت کې د هند د نوي شاعر
حضرت شیخ محمد ابراهیم ذوق زیارت هم دی

دلودی پښتنو یادگارونه په بنه صورت کې او س هم موجود دی د سلطان
سکندر لودی مقبره د پره شانداره ده. ددې مقبرې تر خنگه د لودی کورنۍ نور
نامتو کسان هم بنخ دی. دا ئای په نوی ډیلی کې د لودی باغ په نامه یاد پېږي او ډېر
خلک هلتنه د ګرځېدو لپاره ئې.

شیر شاه سوری د مغل پاچا همایون له خوا چې کومه کلا پېل شوی وه سرته
ورسوله دې کلا ته خلک زړه کلا وايی، په دې کلا کې شیر شاه سوری بې ساري
و داني، جو پې کړي

له زړې کلا خڅه یو میل لري د عیسی خان سوری کلی دی، چې هلتنه د عیسی
خان سوری زیارت او جومات دی

د شیر شاه سوری په حکومت کې دده د پاخه تدبیر او عدالت په برکت د اسې
کارونه سرته ورسول شول، چې په تاریخ کې یې مثال نه موندل کېږي. دده سیاسي
شعور او اداري صلاحیت بې ساري دی. دده افغانی خویونه او د انسانیت لور
خصلتونه د ډېرې ستایني وړ دي.

هغه د بزګرانو د حالت بنه کولو ته ډېره توجه لرلہ شیر شاه له بنګاله تر اباسیند
پوري لوی سړک وویست.

د سړک په غارو کې یې هر ئای مسافر خانې جو پې کړي او د اسې نور کارونه
بې وکړل، چې د غه انسان دوستي او مтанات په بنه شان سره نبیي. شیر شاه سوری
تر مرینې وروسته د بهار په ساسرام کې خاورو ته و سپارل شو.

له دغو خبرو خڅه په واضح ډول جو تپږي، چې د تاریخ په منځنې دوره کې
دهند او افغانستان تر منځه د ثقافت او د فنونو په ډګر کې ډېرې ژورې او ټېنګې
اړیکې وې، چې انګازې یې مونږ په موجوده عصر کې هم اورو.

۲-۵-۸- د هندیانو او د پښتنو تر منځ یووالې :

هندیان او پښتنه په ډېرول ګرونو کې سره یووالې لري. له ډېرول پېږيو راهیسې
د دوی تر منځه سیاسي، اجتماعي او ګلتوري اړیکې روانې پاتې شوی دي.

دواړه ملتونه د ایمانداری، ملي ګرور، مساواتو، د وطن د مینې، دفاع او سادگی، په شان صفتونو باندې ويایاري استقامت او ملي استقلال د دواړو قومونو لوی میراث دی دواړه اجتماعي عنعناتو، دودونو او مقرراتو ته ډېر ارزښت ورکوي

په ځانګړې ډول د شمالی هند د خلکو اود پښتنو ترمنځه په احساساتي او روحاڼي سویه ډېرنډې والى بسکاره کېږي، په دې ګډون کې هغه ټول شيان پراته دي، چې د دوى د فرهنګي عظمت او ملي رواياتو اساس ګنيل کېږي.

که د ژبو اړخ واخلو نو ګورو به، چې هندی او پښتو ژبې د یوه او بل سره خومره ورته والي لري او خومره یو شان لغتونه او ملتونه لري، پښتو د پښتنو د ملي ژبې نوم دی او د دوى د وطن نوم دی پښتونخوا یا پښتونستان د هندیانو ملي ژبه هندی ده او د دوى ملک دی هندوستان د دواړو قومونو خلک تورو و پېښته او غنمۍ رنګ لري او د هغو له سترګو خڅه د شجاعت، زړورتیا، ملي برم او د سخا رنیا څلېږي. که خه هم د نورو قومیتونو عناصر د پښتنو او هندیانو سره ګډ شوي دي، لکه ځنګه چې له ژونديو او محركو ټولنو سره پېښېږي، بیا هم د دوى په قامي روح او سياسي افکارو کې هېڅ تغیرنه دی راغلي دا ددغو دواړو قومونو د استقلال او روحی استحکام مستقله نښه ډه.

هندیان او پښتنه دواړه د عزت، شرف او شخصي حریت اعليی معیار ساتي له ذلت سره هېچا ته سرنه تېپټوي، ليکن دواړه د خپلو مشرانو ډېر عزت او احترام کوي. د هغوي اطاعت قبلوي او په ډېره عاجزی بې امر مني مشرانو ته خپل حق ادا کوي او له خپلې وظيفې خڅه هېڅکله خان نه ژغوري.

د مهرباني او خواخوږي په مخ کې خپل خان قرباني او د هر شي له لاسه ورکولو ته حاضروي. د هندیانو او د پښتنو په زړونو کې د ملي ګرور احساس کلک او تېنګ دی، په دوى باندې ملت او وطن له هر شي نه ګران دی دوى د خپل ملي حریت د ساتلو په لاره کې د هېڅ ډول فداکاري صرفه نه کوي داستقلال د ساتني د هدف د ترلاسه کولو لپاره دوى سختو او پېچومو لارو خڅه تېرېږي. هندیان او پښتنه په خپل مليت خورا نازان دي. دواړه هېچا سلطنه

نه مني او د حاجت د مخي نيو لو لپاره هروخت مجادلي ته چمتو وي. د پښتنو ملي
شاعر خوشحال خان ختيک د خپل ملت په ناز پدلو ويلى وو.

د افغان په ننگ مې وترله توره
ننګيالي د زمانې خوشحال ختيک يم

هماغه شان يو هندی شاعر ويلى دي:

سب سی پیاري مجھی وطن کې ابرو هي

تلواړ میری هاتھو می چلتی هر سو هي

جو بهی اس پر بد نظره الی ګا

وه صديوتک اپنی دردو کو پالی ګا

شرافت او غيرت د هندیانو او د پښتنو شيوده ده.

يو افغان شاعر ليکلي دي:

مغورو شومه په دې چې افغان يمه زه

اګاه نه يمه هېڅ چې نادان يمه زه

د خانه نه يم خبر، نه له بدنه حاله

والله خزان وهلي، ګلستان يمه زه

د علامه اقبال دا شعر پر بنسکلی دي:

هندی هي هم وطن هي هندوستان همارا

ديوه هندی شاعر افکار دملت له ميني خخه دک له دې شعر خخه خرگند پوي،

چې د يوه پښتون له دې احساساتو سره ورته والي لري.

مجھي خبر هي نه دين اور نه دنيا کي

مي تو جيتا هو بس وطن کي لى

ميري جان او رايمن هي اس په نچهاور

ايشار کي ګهونت پيتا هو بس وطن کي لى

هندیان او پښتانه د عاجزانو، فقیرانو، غربیانو او د حاجت مندانو خارنه

کوي. له معیوبانو سره مرسته او مهریانی کوي، د مبلمنو هر کلی کوي. دواړه د

نتگ، لور همت او تېنگ عزم خبستان دی، لیکن دوی تکبر نه کوي او عجز له لاسه
نه ورکوي د لور همت انسان له هر چا سره په ورین تندی غربېږي.
شګفته کړه لکه لمرندي هر چاته
چې په تله دې سیا پوش تمام جهان شي
په هندی ژبه کې دا شعر دی:

خنده پشيانۍ سی هر ايک سی بات کرو
کھلې دل سی مسکراو اور ملاقات کرو

هندیان او پښتanhه د هيچا غلامي نه مني دواړه په شخصي سويه د شرافت،
نرمی او له انسانيت خخه کار اخلي، لیکن هېڅوک خپل ثقافت او ملي برمه ضرر
رسولو ته نه پرېږدي په خپل خان اعتماد لري لیکن که ځښې غلطۍ ورڅخه
پېښېږي، نو ددې اعتراف کوي سمدستي خپلله خطا مني، تل د ترقى په لياره پر
مخ خي په هېچا ظلم نه کوي او د ظالمانو مخه نيسې دواړه ملتونه په مساواتو کې
يقيقن لري، هر انسان ته په درنه ستړګه ګوري له خلکو سره عزيزانه سلوک کوي او
له بې تکلفي خخه کار اخلي.

ما خو ځلې د پښتونخوا مسافرت کړي دی او له بې شمېره پښتنو سره مې
کتلې دي. ما تل دا فکر کاوه، چې هندیان او پښتanhه سره یوشان خلک، یوشان
افکار، احساسات او عادات لري.

يوازې د ژېږي فرق و هندیان هندی او نورې ژېږي وايې پښتanhه زیاتره پښتو
وايې نور د دوی تول خصلتونه یوشان دی په پښتونخوا کې د ځینو مشکلاتو له
کبله یو شمېرزيات پښتanhه هند ته مهاجرت کولو ته اړ شول.

ځکه زموږ خوراک یوشان و زمونږ کالي یوشان، پښتني او هندی بنځې یو
شان شرم او احیا لري، زمونږ کړه ورډه یوشان دی، زمونږ افکار او نظرې په یوشان
دي، زمونږ ماشومان هېڅکله خپل خانونه بېګانه یعنې نابلدنه ګئې تول پښتanhه
په هندی تولنه کې د خوبنې او خپلوي حس کوي؛ پښتanhه وايې، چې سلامت
اوسي، هندیان او په ځانګړي دول پنجابيان وايې: «رکه سائې دی» پښتanhه وايې
دا ستاسو خپل کوردي هر کله راشئ هندیان وايې «آپ کا اپنا ګهر هی، په ره

ضرور آیی گا» پښتانه وايي «خدای دي مل شه» هنديان وايي «ايشور آب کي رکهشا کري» يعني خداي دي محفوظ ساتي.

په هند او افغانستان کي د انساني و رورو لى حس ډېرزيات ليدل کېږي په پښتنو کي د جرګې روایت دی په هنديانو کي د پنچايت دستوردي جرګه او پنچايت چې کومې فيصلې کوي، د کلي خلکو ته هغه منظوري وي تول و ګري د هغو تصمييمونو احترام کوي. داد جمهوريت يو څلاند مثال دی هنديان او پښتانه دواړه جمهوريت او انصاف خوبنونکي خلک دي. دوى د ژوند تراخري سلګي پوري د خپل وطن دفاع کوي.

هنديان د خپل تاقابوبي هند لپاره ځانونه قربانوي پښتانه د خپل مسكن پښتونخواه لپاره د غازيانو په شان د توري په تړلو پرله پسي مجادله کوي دواړو ته خپل وطن تر ټولو فضيلتونو لوړ دی دوى د خپل مملکت د ګټې لپاره د هر څه نه تېږدي

ددوي د پاره وطن یوه داسي کلمه ده، چې پري ځانونه قربانوي د دفاع په لياره کي په سرومالي لوبي کول د هنديانو او د پښتنو فطرت دی.

زلمي ولاړ توري تر ملا دي
غزاله حي پر خپل وطن سرور کوينه
جانان مې سره وطن کېښود

۹-۵- د فخر افغان خان عبدالغفار خان په ياداو و بارکې :

کله چې پادشاه خان خان عبدالغفار خان په ۱۸۹۰م کال کي له پښتونه نړدي د اتمانزويه اشنغر کلي کي زوکره و کره، چاته نه وه معلومه، چې دغه هلك به یوه ورخ په نړۍ کي د انساني ازادۍ او د پښتنې برمه آسمان کي د یوه ستوري په حيث و څلپري هغه خپل تول ژوند خلکو خدمت او بنبېگړې لپاره وقف کړ هغه د هند دنيمي و چې د سرنوشت په بدلو لوکي داسي برخه لرله، چې تراوسه پوري په ملييونون خلک د هغوي يادته خپل سرونه تيټوي او د یوه لوی رهبر او زعيم په حيث د هغوي احترام کوي زه په یقين سره ويلی شم، چې خومره ايشارا او قرباني پاچا خان په خپل او بډ ژوند کي و کړه هغه په توله نيمه و چه کې دبل کوم قومي

مشرپه برخه ونه شوه. دانگلیس استعمار چیانوله منگولو خخه دنیمی و چې دخلکو د آزادولولپاره په مبارزه کې فخر افغان نه یوازې میرانه بنکاره کړه، بلکې تول ملت یې له ژور خوب خخه راوینه او متحد کړو. پښتنو رته د فخر افغان یا د پاچا خان خطاب ورکرو او هندیان چې تراوسه پورې د سرحدی ګاندھی په نامه یادوي هفوی دلوړوا خلاقو خاوند او خپل و طنو الوته یې دلوړ همت، ننګ او غیرت او استقلال لارښونه کوله هغه نه یوازې په پښتونخوا کې د خدايی خدمت ګارانو تحریک شروع کړ، بلکې د هندله ملي ګانګرس سره یې یوئځای کړو. د کوم په نتیجه چې انگریزی استعمار چیان د هند له نیمی قارې خخه د خپل تغرا تو لولو ته اړشول.

پاچا خان د هند دنیمی و چې د سیاسی اورو حانی مشرپه توګه ومنل شو. نوموری د عدم تشدد د علمبردارې حیث مشهور شو. دی د سولي او دهم آهنګی مرستیال او د هند د آزادی د جنګ ستر سالار مهاتما ګاندی صمیمی ملګری و دوی دواړو دیوه او بل لپاره ډېره مینه او احترام درلو د. هر کله چې د هند ملي ګانګرس له ګاندھی جي سره په کومه معامله موافقه نه درلو ده، نو پاچا خان تل د ګاندھی جي په پوهه ولار پاتې شوا وور سره یې مکمله مرسته و بندوله، کله چې په ۱۹۳۱ ماع کال کې پاچا خان ته د ګانګرس د ګوند دریاست د قبلو لو پیشنہاد و شو. نو هغه دده په وینا د هغه له منلو خخه انکارو کړ، چې هغه یوازې دخلکو خدمت ګاردي او رته د دې عهدې ضرورت نشته، لیکن هغه دیوې او بدې مودې لپاره د ګانګرس د کارکونکې کمیتې دغري په توګه په کارکې بوخت پاتې شو. د ګاندھی جي او د پاچا خان تر منځه اخلاق او دزړه درنښت دو مره زیات و، چې هفوی دواړو دو طن د آزادی په مجادله کې اوږد په اوږد د امپراتور یانوله و حشت سره ډک فعلیت نه په خان ز غمل.

خان عبدالغفار خان صاحب د هند دنیمی و چې دویش په باب د مسلم لیگ د غوبنښې سخت مخالفت کاوه. کله چې د ګانګرس ګوند دویش پلان و منلو نو پاچا خان و رته وویل، چې تاسو مونږ لیو انوته اچوی یو، هفوی له شروع خخه تر آخره پورې دیوه متحد او سیکولر هند ارزولر له همدغه مقصد د پوره کولولپاره یې

دخدای خدمتگارانو تحریک منع له راوستی واورته یې ویلی وو، چې زه ورته یوه داسې وسله ورکونکی یم، چې پولیسان او عسکران به ددې په ضد دریدلی نشي. دادرسول اکرم وسله ده، چې تاسوور سره بلد نه یي. هغه وسله دتحمل او د صداقت ده. دنې هیڅ قوت ددې په ضد نشي دریدلی.

په دې تحریک کې دیولکونه زیات خوانان شامل شول او هغوي په سړه سینه دانګریزانو ترکنټرول لاندې دقو او وظلمونه وزغملي. د خدايی خدمتگارانو له خوا داعتصابونو په نیولو او د عدم تشدد په اساس دناوره فعالیتون ولاس ته راوتل. د پاچاخان مشرور رورا د اکټرخان صاحب د دغه تحریک سیاسي مشري کوله، لیکن د مسلم لیک د مشربناغلی محمد علي جناح له خوا دده حکومت پنگ کړي شو.

۱۹۳۰ م د کال د اپریل په درویشمہ نیټه پاچا خان د مالګې د سیته اګره په علت د احتجاجونو په دوران کې د پولیسوله خواونیول شو. د خدايی خدمتگارانو یوه دله د پښوره قصه خوانی بازار کې را توپ بدل. انګریزانو خپلو عسکرو ته اموکړ، چې په را توپ شو بیو خلکوباندې د ماشین ګنو په واسطه ګولی و چلوي. په هغه ساحه کې دوه نیم سوہ بې و سلې مظاہره کونکی کسان له ډېږي بې رحمی. خخه په ګولیو و یشتل شول. خدايی خدمتگارانو چې د پاچاخان له خوا د عدم تشدد په اصولوروزل شوي وو، بې له تشدد د عکس العمل هغه بې انصافی وزغملي.

پاچاخان په پښتنو باندې غږو کړ، چې ستاسو کوربربادی ته ولیدلی دی. و درېږئ او دا یاد و ساتی، چې تاسوله کوم نسل سره اړیکې لرئ، کله چې د کانګرس د ګوند له خوا دهند د نیمې و چې دویش د منع کولو د پېشنها د نوله منلو خخه یې انکارو کړ، نو پاچاخان او د هغوي پیروان د پاکستان او هند دواړو خخه خوابدي شول. لیکن کله چې له پاکستان سره شاملیدو په باب درېفې پنډم اعلان و شو، نو پاچا خان د هند ملي کانګرس دواړو درېفې پنډم بیکات و کړ. په دې علت په ۱۹۴۷ م کال کې د خپل پښتونخوا له پاکستان سره شاملیدنه

دې پېلې اکثریت په اساس ممکنې شوه. په دې ریفرېنڈم کې يوازې ۵۰، ۱ فیصد خلکو درایو په ورکولوکی برخه واختسته.

خان عبدالغفارخان صاحب د ۱۹۴۸ ع کال د فبروری، په درویشمہ نیټه د پاکستان د نوی مملکت دو فاداری لوره و کړه، حکم چې هغه وخت د پاکستان د اساسی قانون د جوړلودا اسمبلی اجلاس کیده. د هماغه کال د می په اتمه نیټه پاچاخان لو مرپی قامي مخالفت ګوند جو پکړ، چې نوم یې د پاکستان آزاد ګوند کېښو دل شو. هغه د غیر فرقه دارانه فلسفې د خپلولو تصمیم ونیولو.

ليکن د پاکستان د حکومت له خوا په فخر افغان باندي هماغه شان شک او بد ګمانی دوام در لوده او د هغه عظیم مشرد ۱۹۴۷ م خخه تر ۱۹۵۴ م پوري په کور کې بند و ساتلى شوله بند خخه په خلاصیدو هغه په اساسی قانون سازه اسمبلی کې بیا وینا و کړه، په دې وینا کې په بابه کې د هغه دمرستیالانو دوزلوب غندنه شو.

پاچاخان د لوید یع پاکستان د یوه یونت د جوړلود مخالفت له کبله خوڅلې و نیول شو. هغه دور رورا د اکټر خان صاحب له قتل خخه وروسته د حکومت له خوا سرحد ګاندھی ته د یوه وزیر په حیث په حکومت کې د شاملیدو پیشکش و کړي شو، ليکن هغه ونه منلو. نومړۍ تر ۱۹۵۷ م پوري په بندی خانه کې واو په بل کال کې بیا و نیول شو. ليکن په ۱۹۶۴ م کې دی دو مره ناروغه شو، چې حکومت یې خوشې کولو ته اړشو.

د خپلونارو غیو په باب پاچاخان په خپل پیغام کې وویل: «زه چې کله د علاج لپاره له ملک نه بهرتلم نو هغه وخت د پاکستان د جوړیدو اتلس کاله تیرشوي و واو په دې اتلسو کالو کې ما پنځلس کاله په جیل کې تیر کړي و واو پاتې درې کاله په نظر بندی کې. زه له کوره د علاج لپاره نشوم وتلى. دقام او ولس خدمت خولو یه خبره وه، زه یو خدا یې خدمت ګاريم او له خپل خدای سره مې دا وعده کړي ده، چې د هغه د مخلوق خدمت به کوم او تر مرګه به یې کوم. نو چې کله زما علاج مکمل شونو ما ځان سره فکرو کړو، چې په پاکستان کې خوماله خوک د خدمت موقع نه را کوي نو دامي بهتره و ګنله، چې زه افغانستان ته لارشم ولې، چې هغه هم

زموربورونه دی او دا باقی عمر می له هغه و رونو سره تیر کرم نو خکه تاسوته معلومه ده، چې ما د غه ۸ کاله هلتہ د افغانستان داولس سره په خدمت کې تیر کړل او د اسې علاقه او کلی مې پرې نښود، چې ما هلتہ دور رولی او قامولی پیغام د هغوي غورونو ته نه وي رسولي.

کله چې پاچاخان په سپتember ۱۹۷۴م کې د پاکستان له بندی خخه خلاص شو. نوهغه د خپل علاج لپاره بریتانیا ته لار، لیکن دوه میاشتی وروسته بیرته کابل ته راورسیدو. هلتہ د پروافغانانو له خوايې تود هر کلی وشو. د پښتو د غه سترز عیم تر ۸ کالو پورې په افغانستان کې هستو ګنه لرله چيرته چې د دغه درانه هبوا د له خلکو سره يې مناسبات نورهم نږدي او پراخ شول.

پاچاخان صاحب په دسمبر ۱۹۷۲م کې بیا پاکستان ته لار، چېرته چې خیر پښتونخوا او بلوچستان کې د نیشنل عوامي ګوندایالي کې حکومتونه جوړ شوي وو. هغه ۱۹۷۳مع کال په نوامبر میاشت کې د صدراعظم ذوالفقار علی بهتود حکومت له خوا و نیویل شو او فخر افغان ورته تریقولونه ناوري حکومت په توګه بیان شو. بادشاہ خان په ۱۹۸۵م کې د هنده د ملی کانگرس د سلمی کالیزې په نمانحلو کې د ګډون لپاره هند ته تشریف یووړل او بیا بی په ۱۹۸۷م کې د هند تریقولونه لوی اعزاز بھارت رتن په ورکدو سره وو یارل شول. خلک د سرحدی ګاندھی د امسافرت دیوه جشن په توګه و نماخلو.

په ۱۹۸۸م کال کې کله چې د هندا او پاکستان د نیمي قارې او د افغانستان دعوامو تریقولونه زیارات درانه او پیاوړې مشرله دې فانی دنیا خخه رخصت شو، نوهغه وخت په پښور کې په کورکې بندی و د دوی په رضا دی د ختیع افغانستان په جلال آباد کې بنخ کړي شو او د ده هدیره زموږ ټول پاره د زیارت څای ګرځبدلی و د فقید ستر مشرد اعقيده ووه، چې د افغانستان په خاوره کې د هغوي دندفین له کبله د خیبر د دارو خوا و پښتنه به کم تر کمه په احساساتي اورو حي ډول یوشې او د هغوي لرغونی تهدیب به په راتلونکي کې د لمريه شان په توله نې، باندې څلیږي.

په هند کي دپاچاخان په باب يو خوكتابونه چاپ شوي دي، چې په کې دنيمي
وچې له استعمار خخه دآزادي، دستر مشرد برخې ويارنه هم شوي ده. په
دغوكتابونو کي دبناغلي ايک ناتهه اليمورن، راجموهن گاندهي، چې دمهاتما
گاندهي لمسى دي، پياري لال ډي جي تند و ګراود نهرو ياد ګاري موزيم اوكتابتون
له خوا چاپ شوي نسخې ډېري مقبولې دي. لکه خنگه چې هر چاته معلومه ده
دمهاتما گاندهي او د سرحددي گاندهي خان عبد الغفار خان صاحب ترمنځه
څېرنډي والي او د یوه او بل لپاره ډپراحترام و.

په ۱۹۳۸ مع کال کي پاچاخان مهاتما گاندهي له خان سره د اتمانزوه خپل
کلې او د ایالت نور خایونو ته هم ټولو. څلور ورخې په کلې کي له تبرید و خخه
وروسته دوی پېښورا او نوشہره ته لارل. هلته د اتمانزوه او د پېښور په شان گاندهي
جي د خداي خدمت ګارانلوه سالارانو سره یوه غونډه و کړه. سالارانو رته په یوه
تحريري استقباليه بیان کې وویل: چې مونږ ستاسو خخه متشکريو، چې
تاسو موږ ته د عدم تشدد یوه د اسي و سله را کړي ده، چې له پولاد و خخه د جو پشوا
و سلوپه نسبت زياته اغيزه ناكه ده. هغوي مهاتما ته یقين ورکړو، چې په عدم
تشدد کې زمونږاعتقاد مستقل او بې له شرطه دی او موږ به تل په دې تینګ ولار
پاتې کېړو. گاندهي جي ورته مبارکي وویله او ورته یې توصيه و کړه، چې که هغوي
په دې عمل عقيده و کړي نو هغوي به یونوی تاريخ جوړ کړي.

گاندهي جي د خداي خدمت ګارانو د نظم او نسق ډپره ستانيه و کړه وې وویل
چې «ما په خپل ژوند کې د اسي خاموشه او منظمې جلسې ډېري کمې ليدلې دي
. د فخر افغان په خپل تو روکي د گاندهي جي دا ميد پيدا شو، چې د دې درنو
او تورزنو پېښتنو په ذريعه د خپل ژوندون مقصد حاصل کړي اولکه وايي: «زمادعا
ده، چې پښتنه دې نه يوازي دا چې هندوستان ته آزادي و ګتني بلکې د دغه آزادي
په برکت پولې دنيا ته د عدم تشدد دا زرين اصول و رمعرفي کړي». یو خو خداي
خدمت ګارانو گاندهي جي ته وویل: موږ منو، چې موږ خپل ګان په یوه پوره ډول له
خپل زړونو خخه لري کولاي نه شو. به پوره توان لکولو هڅه به کوو، چې د اسي
ناتواني لري کړو. گاندهي جي په دې وينا خوشحاله شول

گاندھی جي او خرافغان خان عبد الغفار خان ديوه او بله ملکر تياد صوبه سرحد دپرونور و خاينو مسافرت هم و کراود ببلوببلوراي لو رونکو شخصيتونو او له نورو خلکو سره دافکار و تبادله و کره هر خاى ته چې دوى لارو ده غوي هر کلى و شوا په خصوصي ډول گاندھي جي دېښتنو په خيالات پوه شو اورته يې وویل چې هغوي ته په کاردي، چې د خپل ملک خدمت ته ملا و تري.

فقيد بناغلي صادق عالي د کانګرس یولوی مشراو د هند له آزادی خخه وروسته د مهاراشترا و د تامل ناپه و دايالتونو والي و، د پاچا خان د بې ساري خصوصيتونو په باب د لیکلويه ضمن کې ويلی دي، چې سرحدی گاندھي د هند د نيمې قاري د انګلیسانو له جنگ خخه د آزادلو د خپلو هخويه وخت د خلکو په عمومي ويښتيا کې اغېزه ناكه برخه درلو ده. ده غوي ترمسرتا به لاندې خدايي خدمتگارانو هه پر زره ورکارونه و کول محترم پاچا خان یوسپي خلی مسلمان او گاندھي جي یونیک هندو و لیکن د دغنو دوارو مشرانو فکارا و نظرې یوشان وي، چې مقصد یې د تولي نيمې و چې د خلکو د اخلاقو اوله و طن سره د مينې د احساسات تو تینګول وو. د پاچا خان خپل ساده ژوند شجاعت، نه ويرې دنه، له شان د شوکت خخه پرهيز، له کړاوونو خخه د تيريد و چمتو والي د اسي صفونه وو، چې هغوي په اسانۍ سره خپل و گوته د جدو جهد الها م ورکولی شو. پاچا خان چې خپل خان لپاره کومه سمه او تینګه لارغوره کره هغوي کولی شول، چې په هغه د خپل خلکو د انساني و رورو لی، مساواتو، زغم، ربنتيا او د عددم تشدد خويونه لا هم تینګ کړي.

بناغلي خورشيد عالم خان چې د هند دخارجه وزارت مملکتي وزيراو بيا د کرناټک دايالت والي و د پياوري مشراخان عبد الغفار خان په وياري کې لیکلی دي، چې هغه د خلافت د غورخنگ په دوران کې دلومري خل لپاره له مهاتما گاندھي سره په تماس کې شوي و هغوي ترده پره حده پوري د مولانا ابوالکلام آزاد، علي وروني او د حکيم اجمل خان گوندي مشرانو سره ورنبردي شول، چې ده غوي تولو معزز قامي مشران وو. د پاچا خان د ناراحته اجتماعي او سياسي جديت له کبله مقامات و در بدله ورباندي محاكمه و شوه او هغوي د ۱۹۲۱م کال د سپتمبر په

اول سمه نیته ددریو کالوتربامشقت جزا لاندی بندی کرپی شو. کله چې په ۱۹۹۲ مع کال کې د خدايی خدمتگارانو په غورخنگ پیل و کونوه غه خپل حان دالله پاک د خدمتگارانو په حیث و گانه. هغه به ترکنی ختمی کرپی، خپلوماشو مانوته به تعليم و رکرپی، خپلوبنحوته د مهربانی په سترگه گورپی، دواوه مصرف به کم کرپی. د ظالمانو په ضد به مجادله و کرپی او په مکمل دول د عدم تشدد لاره اختیار کرپی. پاچاخان د پښتنو په زرونو کې د داسې تعمیری پروگرامونو د تعقیب لو جذبه را پیدکړه، چې په واسطه یې خپل اقتصادي، ټولنیزاو علمي حالات بنه کرپی شي. بناغلي خورشید عالم خان لیکلې دی، چې پاچاخان یو پاک دینې انسان واوله دې سره سره هغه یو پوه معقول او با سیرته مشرهم و هغه د پررحم دله، زړه ور، تخيلي او نجیب شخصیت درلو ده او له دې کبله هغه نه یوازې د فخرافغان بلکې د فخر هند د بلو مستحق هم دی. مونږته لازمه ده، چې د پاچاخان دافکارو، عملونوا د اجتماعي، اقتصادي فلسفې مطالعه و کرو او له هر دول جګرو او مخالفتونو خخه غاره و غړو.

میرمن سعیده سید بن حمید لیکلې دی، چې کله خان عبد الغفار خان صاحب زوکړه کرپی وه، نو پښتنو له هغې خخه مخکې له انگریزانو سره په مجادله کې پنځوس کاله تېرکرپی وو. پاچاخان د یو په نام توکورنې فرزند و، چې دوه هد فونه یې درلو دل. یو د خپلو خلکو تر منځه د یو والی او بل له انگریزانو خخه د خلاصون سر بیره پر دې د خپلو هڅوله امله بر تانیوانو و نشول کولی، چې پښستانه تر خپل لاس لاندی راولي او یا هغوي ده یورنډ د کربنې په ختیح او سویلې برخو کې مستقيما تر خپل کنترول لاندی راولي.

د خان عبد الغفار خان صاحب له انگریزانو سره مجادله وه او د کومې په واسطه چې هغه خپل سلطنه قایمه کرپی وه قبایل وو. هغه وخت په دېرپی نا آوازی کې ژوند کاوه د هغه کره نیز تولیدات د پرکم و او تجارت یې د صفربرابرو پښتنو نشول کولی، چې د هند د ملي کانگرس په شان خپل کوم سیاسی ګوند و چلوي بناغلي عبد الغفار خان صاحب په یوه ملوك الطوایفی ګلتورکې له خدايی خدمتگارانو خخه له انگریزانو خخه د آزادی د تراسه کولوا د خپلو

خلکود او چتولولپاره د عدم تشدد عقیده خپله کړه. پاچاخان وویل: دیوه مسلمان یا دېښتون لپاره په عدم تشدد باندې اعتقاد کول بیخی د حیرانی خبره نه ده. د خرافغان په خپل څان کنترول اوله څانه د تپرويدولاره غوره کړه، چې د خپلو خلکود بنه والي اوښېگړي موقعې را پیدا کړي.

د خرافغان فرزند خان عبدالولي خان صاحب د خپل ګران پلار په باب دليکلوبه ترڅ کې د هغه دلومړي څل د ګرفتاري کيسه داسي بيان کړي ده: دلومړي لوی جنګ په ختمیدو د انګريزانو حکومت د هند په مرکزي قانون سازه اسمبلۍ کې درولت د قوانينو مسووده وړاندې کړه. هندې قام پرستانو د غې مسودي دملک د ځارا ياستلو په حيث هڅي وګنډي، ځکه چې انګريزانو ژمنه کړي وه، چې د جنګ پاڼي ته رسيدو خخه وروسته به هېواد ته یورقم خود مختاري ورکړي شي. په تول هند کې احتجاجي جلسې وشوي. یوه جلسه د پاچاخان په کورني کلي اتمانزو کې وشوه، کوم صدارت چې پاچا خان په خپله وکړو. نومورې ونيول شواوه تکړي پرې ولګولی شوې.

ترېښوړه پوري ۱۷ ميله پلي تلوته اړ کړي شو، کله چې د هغه له لاسونو خخه وينې خڅدلې. کله چې دخلافت غورئنګ شروع شو، نو د هغه په اجلاس کې افغانستان ته د هجرت غربو شو. پاچاخان افغانستان ته په راتلود غازې امان الله خان سره وکتل چاچې له برتانې سره په جنگیدو هغه استعماری قدرت ته له افغانستان سره دیوپه لوزنامي کولو ته اړ کړي شوی. و افغانستان دیوه آزاد او خپلواک هېواد په خبره متنل شواودې نورو هېوادو سره ډیپلوماتيکي مناسباتو د قايمولو حق درلود.

پاچا خان ليواله و، چې پښتنه دې تربگنۍ او د بنمنې پرې بدې او خپل اختلاف د توپک په ئای د خبر و اترواود و رورو لوی او د مينې له لیاري حل کړي. له دې خخه پرته دوى د آزادې اسلامي سکول (ښوونځۍ) دېښتې تېره هم کېښو دله او دوخت په تېرې د سره نور مكتبونه هم له دې سکول سره شامل شول. متعلمين به تشويقidel، چې هغوي دې د حضرت رسول الله د ڏزوندا تعليماتو بیونه هم ترلاسه کړي.

انگریزانوبه زیرزیر کتل، چې ئلمى پاچاخان خنگە دېښتوپه ژوند کې اصلاح گانې کوي، دزرو دردونور سمو نویاد کموي، دوطنو والو په ژوند کې سادگي را پيدا کوي اوورپي و پي دېښتني له منځه و پي.

دېښتو ھلمي مشردا اسلامي مكتبونو په واسطه ديوپي روغې، خوشحاله او سره غوندي تولني داتاسيں آرزو هم لرله انگریزان په دغه مهمه او حساسه سيمه کې په دغوبدلونونو ډېرشکمن او خپه شول. هغوي داسيمه له افغانستان خخه جلاکړي وه اودلته دغه سري ترافغانستان له بادشاھ سره دملګرتيا اړيکې تینګي کړي، هغه بادشاھ چې د بريتانوي معیارونو د هغې لوی دېښن شوروی اتحاد سره ډېپلوماتيکي مناسبات قايم کړي وو. یوپي خوا انگریزانو هڅي کولي، چې د کتابونو په ليکلود افغانانو او پېښتو په منځ کې نسلی بې اتفاقۍ را پيدا کړي او له بلې خوا دغه ھلمي لګياو، چې د تولو پېښتو ديوالي تلقين کوي او وايي، چې د املت هيڅکله سره جلاکيداي نشي. انګليسان د ډېلوبېلو قبایلو لپاره ډېلوبېلوا یجنسو په قايمولو د هغوه په منځ کې د بې اتفاقۍ په را پيدا کولو کې بوخت وواوله دې بر عکس دوی ديوپي و نې دتنې په شان دي او بېلې بېلې قبيلې دوه بنا بشونه دي. له دې کبله انگریزان افغانستان په سیاسي ډول دويشلو په خپله ناوره لوبه کې په اداري سویه هم پاتې شول.

بنائي چې د فخر افغان مخي ته ترقولونه لویه مسأله دېښتنې تولني دغه قند مراجعي وه، چې هغوي په ډېرپي و پوکې پاروني هم توپک په لاس کې و نيو، پاچاخان خلک ديوه او بل لپاره احترام، انساني خوا خورپي او په ئاخان گړي ډول عدم تشدد په مقدس اسلامي اصولو پوه کړل او ددي په نتيجه کې په پېښتنې تولنه کې ډېر تغيير راغي او په خلکو کې له پېړيو راهسي د روانو دېښن يو د پېښدو لو تمائيل وغور پدل، حکمه چې انگریزانو دغه و ضييعت نشوز غملې، هغوي پاچاخان بندی کړوا د دريوکالو لپاره يې د تورو تبوبه شاوا چاوه، چې رته چې ده ګه ئاخان په عذاب کې و.

پاچاخان په بندی خانه کې حس کړل، چې پېښتو ته ديوپي و رخچانې او يا د جريدي ضرورت دی. له همدي کبله دوی دېښتون نومي جريدي آغاز وکړ، ويل

کیوپی چې غازی امان الله خان هم په دې گام ډېر خوشحاله شو. کله چې پاچا خان بنګال ته لارونو انگریز انوهغه و نیولواود عیسویانو یوپی غونه پی ته دوینا کولوپه الزام د دووکالولپاره په جیل کې واچول شو.

د ۱۹۳۵ م کال کې په سرحدی صوبه کې انتخابات و شول په کومه کې چې خدای خدمتگارانو لوی بریالیتوب خپل لاس ته راور. هغه نوابانو، خانانو، خطاب لرونکو جاکیردارانو اونورو ته ماتې ورکړه. انگلیسانو صاحبزاده عبد القیوم دوزیر اعظم په چوکی کېښناوه، لیکن کله چې کانگرس د حکومت واګي په خپل لاس کې د نیولو تضمیم و نیولو د صاحبزاده دوزارت په ضد د عدم تشدد قرارداد تصویب و شواوه اکتیر خان صاحب دوزیر اعظم عهده سنبال کړه. له انتخاباتو خخه و روسته فخر افغان خان عبد الغفار خان صاحب ته صوبه سرحد ته در اتلوا جازه ورکړي شو. بریتانوی مقامات او زلام ولګاوه، چې یوازې د پاچا خان صاحب د موجودیت له کبله د صاحبزاده وزارت ماتې و خورله، کله چې پاکستان منځ ته راغنی نو ګورنجرنال بساغلی محمد علی جناح د اکتیر خان صاحب وزارت پنګ کرو او د هغه په ئای د مسلم لیگ حکومت و تاکل شو. دغه خبره بیخی له نظره وغور خولی شو، چې د اکتیر خان صاحب ته په ایالتی اسمبلی کې ۲۳۵ غرو مرسته وہ او د مسلم لیگ یوازې ۷۷ غږي وو. بادشاہ خان او د دوی ډېر همکاران و نیول شول او بیا په چار سده کې د بابرې پېښه و شوھ په کومه کې چې ۲۰۰ تنه په بې رحمي سره په ګولیو وو یشتل شول بادشاہ خان صیب بې له کوم عدالت له محاكې خخه د شپړو کالوترا او بدې مودې پوري په بندی خانه کې و ساتل شو او هغه د ډېرسخت او کړ او نوبنکار شو.

د تاریخ له پلوه به د اخبره هیڅکله نشي هېر، چې د پاچا خان غوندې یوسپې خلی مسلمان، د پاک زړه انسان، ربستونی وطن پالونکی او د الله پاک نیک بنده د خپل ملک د سیاستمدارانو له لاسه د مره ظلمونه او ستمنه په ئان باندې زغمولته اړشی دا دخواشینې خبره ده، چې د هند او پاکستان په نیمه و چه، په قبایلی سیمواو د ګران هبوا د افغانستان په ځینو سیمومکې او س هم د تشدید او د تره ګرۍ پېښې دوینو د تویولو فعالیتونه دې بند شي او په دې ټوله سیمه کې

امن او سوله په ئای کپری شي او په دې ساحه کې میشته تول و گپری په امنیت او خوشحالی کې ژوند و کپری شي. داسې دعا گانې به د پاچاخان پاک روح ته تسکین ورکپری او زما بلمه دعا داوه، چې دالله پاک دې رحم و کپری، چې دهند او افغانستان او لسونه دې دتل لپاره په نړۍ کې دورونو په شان و او سیبې دیوہ او بل لپاره په خواهورې ژوند و کپری او په هرد ګر کې په سیاسې، اقتصادي، کلتوري، معاشرې، تعلیمي او احساساتي دوں سره نورزیات نو بدې شي، چې په او سني او په راتلونکي زمان کې هم د دوملګرو هپوادونو په شان و ګنل شي

۲-۵-۱- دهند دفن او کلتوريه ارتقا کې د پښتنو برخه :

دهندیانو او پښتنو تر منځ د فن او کلتور په ډګر کې نړدي مناسبات د تواریخ یوه روښانه پانه ده پښتنو دهندی ژوند په هره برخه کې لوی رول لو بولی دی، چې نښې نښانې بې تراو سه پورې موجودې دی او د هغه وختونو یاد تازه کوي، کله چې د دغه دوو لو یو قومونو تر منځه مثبته همکاري په محرك ډول رو انه وه. آريانا د افغانستان بل نوم دی او په هغه خاوره زمونږ ګله کلتور بنسته کېښو دل شو. ریگ و پدا دانسان تر تولو نه پخوانی، اثر دی او دالوی کتاب یوازې دهند او افغانستان میراث نه دی، بلکې توله نړۍ پرې وياري د هغه ورخو ګنده هارا- عصری افغانستان د هغه ارياو وطن و چا چې له هندیانو سره ګډه اعتماد کپری، ادارې او ګډه عنعنات بې در لودل.

کله چې لوی (بودا) خپل پیغام نړۍ ته ورکړو هغه د هندیانو او د هغه وخت پښتنو لپاره د مساوی تسکین باعث و ګرځد او س هم د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې د هغه زمانې بې شمېره زاوه آثار موندل کپری په دنیا کې د بودا تر تولو نه جګه مجسمه په بامیانو کې ده په بګرامو کې ده برو او د فیل په غابښو نو بکاري او س هم د هند او پښتونخوا د ګډه میراث یو په زړه پورې مثال دی. د تواریخ په او بدو کې د پښتنو او د هندیانو ګډه سرنوشت د یادونې ورخبره ده. د سکندر اعظم د راتګ له کبله یونانې کلتور د افغانستان له لیاري هند ته رسیدلی

و د باختري پاچاهانو د وخت د بلخ بنار ذکر په سنسكريت کې د باهلك په توګه راخېي

د افغانستان او د هند په ژوند کې ھېر د اسې شیان چې او س عادي گنيل کېږي، له قدیم یونان خخه د مسافرو، فیلسوفانو، لیکوالانو او د مفکرینو په واسطه په دغه سیمه کې رسیدلی وو. د کالی او د قلم په لغتونو مونږ تول پوهېړو، ځکه چې داد افغانی او د هندی ژبو برخه گرځبدلی ده. هر خوک چې د بېلا بېلو آریا یې ژبو د جو ربست مطالعه کول غواړي، هغه ته لازمه ده، چې په افغانستان او په شمالی هند کې د هغود مروجو بنو له یو او بل سره مقایسه و کړي په دې ډګر کې هم مونږد پېړيو پېړيو راهیسې د ګکلنور او میراث ثبوت ګورو.

یوه عظیم شخصیت جمال الدین افغانی د اسیا او د افریقا قارو ته یو نوی فکر او فلسفه و بینله د هغې په برکت د لویدیع د غلبې نښې نښاني له ختیئې نړۍ خخه لګیا دی. په نولسمه پېړۍ کې د آزادی لپاره د پښتنوالي ګولی د اسیا د خلکو لپاره د یوه روښانه مثال په توګه ثابتې شوې. هغوي به په د اسې حال کې د ژوند د یموکراتیکی بنې ساتلي، له کومو سره چې دارو پاد سیاست زده کونکي بلدنه وو. په جرګو کې او د سرو د آزادی په مفکوره کې او د قبایلو په ژوند کې د همدا د یموکراسۍ تخم په بنه توګه ساتل شوې دی په توله نولسمه پېړۍ کې د پښتنو د آزادی مبارزې د اسیا یې هبوادونو د ولسونو لپاره د تشویق او د الهام باعث گرځبدلی.

له لوړې لوي جنګ خخه وروسته افغانستان بیا د یوې آزادې هستی په توګه په خپلو حقوقو تېبنګار وکړ په هغه وخت کې هندی خلک هم د غلامې له خوب خخه د آزادی رنا ته راوی بن شول هند په یو خو کالو کې د آزادی ناوې وګټله او سه مورد یوې نوې تولنې په حیث په یوه نوې اجتماعي نظام کې له پاتې نړۍ سره یو ئای پر منځ ولاړ یو او س هر خوک د مساواتو په اساس د خپل سرنوشت د تاکلو په کار کې بوخت دي

هندی کلتور له پښتونخواه خخه د صوفی بزرگانو او زلمیانو په راتګ ډپر بدای شود چشتیه صُوفی سلسلې باني غریب نواز حضرت خواجه معین الدین د افغانستان یو سوغات دی، چې په هند کې یې د یوه نوي روحاوی ژوند اغاز وکړ. ددې هبواو د زرگونو او لکونو خلک د هغوى د نېک ژوند او تعلیم تر اغږي لاندې راغلل لاتراوسه پوري بې شمېره وګړي بېله د مذهب او دین امتیاز په اجمیر شریف کې د هغوى مزار ته زیارت کوي او د خپلو آرزو ګانو د پوره کولو لپاره د عاګانې ورته کوي هماگه شان بابا شیخ فرید الدین ګنج شکر هند ته د پښتونخوا تحفه د هغوى هم د صوفیانو له چشتیه سلسلې سره اړه لري هغوى د خواجه قطب الدین بختیار کاکي مرید او د حضرت نظام الدین اولیا مرشد و، چې په توله نړۍ کې یې ډپر شهرت ترلاسه کړو د بابا شیخ فرید د ومره لوی او پاک شخصیت و، چې کلام یې د سکهانو په مقدس کتاب سری ګورو ګرنټه صاحب کې هم ثبت دی او د تولې نړۍ سکهان په ډپر احترام د هغه عبادت کوي.

له دغۇ صُوفی زعيمانو خخه پرته ډپر نور لوی او پاک شخصیتونه له پښتونخوا خخه هند ته راغلل او د پوه ګډ کلتور په ارتقا کې یې وده ورکوله.

پښتون په هند کې د دانيو په جو پلو ډپری مظاهري کولې سلطان محمد غوري په ډیلي کې قوت الاسلام نومي جومات جوړ کړ. دده جرنیل قطب الدین د قطب مینار په ودانی پېل وکړو دا دواړه آثار تراوسه پوري موجود دي او د نړۍ له بېلا بېلو هبوا دونو خخه د تورستانو د دلچسپی مرکزونه دي.

دقطب مینار د جو پلو کار شمس الدین الشمس پای ته رسولی و د الشمس په دوره کې د حوض خاص او حوض شمسي خخه ګرد چاپېره لوی لوی باgoneه او د سیل د پاره د اسي بنه د تفریج ځایونه جو پشول، چې خلکو به ډیلي د طرب آباد په نامه ياد اوه.

سلطان ناصر الدین د ځمنا د سیند په غاره یوه سپینه مانې ودانه کړه، چې نوم ې هزارستون کېښود. غیاث الدین بلبن ډیلي د بستي نظام الدین ترڅنګ په کلا کې یو سور محل جوړ کړ، چې خلکو دا ځای د غیاث پور په نامه هم ياد اوه.

په هند کې د اردو ژبې باني امير خسرو و، چې هغه په دې هبوا د کې زېږيدلی
ولیکن دده نیکه د افغانستان د بلخ له مریوطاتو خڅه د یوه کلې و. اردو ژبې د هند
د بېلا بېلو قامونو ترمنځه د لسانی او ګلتوري یووالی په ټېنګولو کې بې ساری
رول لوپولی دی. امير خسرو د غیاث الدین بلین د دربار شاعر چې اصلًا افغان و
او نیکه بې په بلخ خڅه و، هند ته راغلی و.

د غلجایي کورنۍ سلطان علاو الدین غلجي په دیلي کې د سیری په نوم یو نوی
ښار ودان کړو، چې کنډرونه بې او س هم لیدل کېږي.

دې پاچا د زړې کلا هزارستون ترمیم کړ او د مسجد قوت الاسلام علایي
دروازه بې هم جوړه کړه. هغه د علایي مینار په د انولو هم پېل وکړ، چې جګوالی
بې تکیمل ته ونه رسیدو. دا مینار لاتراوسه د قطب مینار په احاطه کې دنه
موجود دی د نظام الدین او لبا د درګاه اکثر څایونه د همدي پاچا په وختو کې
ودان شوي دي.

د فیروز شاه تخلق په دوره کې خو بر جي مسجد، د ترکمان ګیت لوی مسجد، د
کوتلي مسجد، د کالو سرای مسجد، د بېگم پوري مسجد او د مالویه نګر په
څنګ کې کړکې مسجد، د اټولو جوړ او ودان شول د فیروز شاه کوتله د همدي
پاچا کلا وه، چې او س د هغې کلا هېښې ورانې کنډو والې پاتې دي.

پاچاسکندر لودي دا ګرې په خوا کې سکندر نومې څای ودان کړو د اکړې قلا
هم همدي پادشاه جوړه کړي ده، چې دغه کلا مغلو ترمیم کړه او د پښتنو د دوري
نه وروسته بې دغه کلا په خپل نوم کړه د ډیلي په لوډي باغونو کې د لوډي خاندان
د ډېرو پاچاهانو مقبرې دی، چې دې خلک هلته ئې او د لوډي سلاطینو یاد تازه
ساتې.

پاچا شپرشاه سوری د شپر ګره په نامه یوه کلا او یوښار ودان کړو، چې آثار
بې د یوه جګ فصیل او شاندارې دروازې په شکل کې موندل کېږي. شپرشاه
سوری له بنګاله تر پېښوره پورې لوی د پاچاهی سړک تېر کړو، چې په هر پړ او کې
بې د مسافرو لپاره بنه سرایونه ودان کړا شول.

یوازی دا سرک د پښتنو او هندیانو ترمنځ د تګ راتګ او راکړې ورکړې لویه وسیله و ګرڅیده او دا شان پښتنو له هند سره فرهنگی او اجتماعی اړیکودلا تپنګولو لپاره لوی سامان مهیا کړو.

شېرشاہ سوری به هولی او ختر یو خای نمانحئل هغه دواړه بې یو شان ګنل او هر چاته بې ترغیب ورکړ، چې هغه دې په دواړو کې له خونښی سره ګډون وکړي ددې تفصیل د شېرشاہ سوانح نگار ناظم خان په بنه شان بیان کړې دې شېرشاہ دا هڅه کوله چې د هند له تولو قامونو خخه د هېواد یو متحد قومیت جوړ کړي همدغه راز بې پښتنو ته تل ددې خبرې تلقین کاوه، چې ټول سره یو شی او قبایلیت په افغانیت کې مدغم کړي.

په هند کې د پښتنو له خواجوړ کړي شوي دېرزیات جوماتونه، کلاګانی، زیارتونه، مقبرې، باغونه، سرکونه او سرايونه موجود دي داد هغو فرهنگ د کلتور ته د پښتنو پايدار سوغاتونه او يادگارونه دي، چې په هره یوه مانۍ د پښتنو د فن او هنر چاپ پروت دی هغوي د هند ګډ میراث په بدای کولو کې شتمنه برخه اچولي ده. په تاریخي ډول دا دوه قومونه د یو او بل سره ډېر نږدي شوي دي.

په ادبې ډګر کې هم پښتنو په هند کې د ستاینې وړ کار کړي دي، چې ثبوت بې د پښتنو خطې نسخو کې موندل کېږي، چې د هند په بېلا بېلو کتابخانو کې پرته دي د دغۇ قلمي نسخو موجود ډیت زموږ دواړو هېوادو د فرهنگي همکاري علامه

.۵

ددغۇ خطې نسخو مراکز د ډیلي ملي موزیم، رامپور رضا لایبریری او د بنګال ايشیا ټک سوسایتی دي دا نسخې په عليګه، لکنهو، پتنه، کلکته، حیدرآباد، تونګ او نورو څایونو کې هم پیدا کېږي.

د پښتنو لوی شخصیت خوشحال خان ختک له هند سره نړدي اړیکې درلودې د هند په اړه بې ډېر خه ليکل او داسې له هند سره بې فرهنگي او ادبې روابط ډېر زیات تپنګ کړل.

پښتنو په هر ډګر کې له دي هېواد سره مينه او علاقه نسکاره کړه او په دي کې به هېڅ مبالغه نه وي، چې د پښتنو او هندیانو ټکنولوژۍ او فني علایق دو مردې نږدي دي، چې په دي ډول نوره بوا دونه په دي سویه خپلې اړیکې نشي ساتلي، په وروستيو ورخو کې د بناغلې سرا آهنګ غونډي د موسيقۍ فنکار د دې هېواد په فرهنگ کې د یادونې وړ کار کړي دي.

په تېرو څو کلونو کې چې ګران افغانستان له ډېرو مشکلاتو سره مخامنځ شوي دي په دغه وخت یو شمېر زیات پښتنه له خپلو کډو سره هند ته را ګلي دي او ډېر دلته میشت شوي دي. هغوي خپل ټکنولوژۍ او هنرونه له ځانه سره راوستلي دي او د یو او بل اغېزې په هر چا باندي کې دي د فرهنگي کړه وړه او اجتماعي زغم عمل پرله پسې روان دي.

۱۱-۵-۲- دهند او افغانستان ترمنځ لرغونې مناسبات :

د نړۍ په دغه سيمه کې ہند او افغانستان نومېږي، د تېري پېږي په او ايلو کې له تاریخ پر مخ آثار ليونې د لویدي حکومي هستونوله خوا شروع شوي وي. له دغو علمي ليونو څخه دا نتيجه لاس ته راهي، چې د ہند او افغانستان په خاورو کې د شپږو زرو کلونو په شاوخوا کې هندیانو مدنیت درلود. د هړ په دې سيمه کې تر تاریخ د مخه د دې سيمې مدنیت د کچه تر جزیره نما پوري هم غهېدلی و او د هغه ځای له زیاتو غونډې یو څخه دا سې آثار موندل شوي دي، چې د د هر د مدنیت آثارو ته بیخې ورته دي او د کشفیاتو دا ساحه د راجکوت د بنار سویلي خواته پرته ۵۵.

ددوه نیم زره کاله قبل مسیح په شاوخوا کې د آریا یې سپین یو ستو انسانانو یولوی جمعیت په آریانا نومې هېواد او د آمو په شمالی غارو کې د کوچنیتوب او مالداری ژوند تېرا و او شمېر بې چې زیات شو، نو د آمو سویلي سیمو او د باختر ورشو ته راغلل او د هندوکش په شمالی او سویلي لمنو کې مېشته شول. دغو خلکو د نفوسو او قبیلود زیاتوالي په سبب لمړ ختیځې خواته هجرت وکړ او د هند شمالی ارتو سیمو ته تېر شول او دلته بې یو مدنیت جوړ کړو.

ددغه مدنیت د ویدا په پخوانیو خلورو کتابو کې انکاس لیدل کېږي په همدي دليل ورته ويدی مدنیت وايي، چې د خوارلس سوه قبل مسيح په شاخوا کې موجود و خلورو يده دي: دېگ ويد، سام ويد، اتهرو ويد، ميجر ويد، ترټولو پخوانی ويد زېگ ويدا دي، چې په کې د افغانی قبیلو، پاچاهانو، نومیالیو خلکو، غرو او جغرافيائي خایونو هېرنومونه راغلي دي.

د آرين خلکو تاریخي دوره د ویدي سرودو سره شروع کېږي او له همدي تاریخي منبع خخه د آرين خلک افکار، عقاید، د ژوند طرز او د افغانستان له خاورې خخه د دوي مهاجرت خرګند پېږي د ژپوهني له مقايسو خخه دا بنکار پېږي، چې د افغانی ژبو او د ویدي او د سنسکريت د ژبو ترمنځ هېرژبني مشترکات موجود دي دا هم ويل کېږي، چې د دې د لرغونو ورک شوو سرودونوراتلل همدا د افغانستان او د باخترورشو ده، چې د دې او سنیو موجود سرودو نویوه برخه به هغو ورکو شوو سرودو نوې بنه وي له لرغونې افغانستان سره د ویدي مدنیت د پره تېنګه رابطه له دې خخه خرګند پېږي، چې د ویدي او سنسکريت پخوانی د پې کلمې په پښتو او درې ژبو کې ریښې لري.

درېگ ویدا په سرودونو کې د افغانی خاورې د دېرو سیندو یادونه شوې ده په اتهرو ویدې کې د بلخ نوم د بېلکې په شکل یاد شوی دي وروسته یې د مهابهارت په کتاب کې بېلکې راغلي ده.

په ویدي سرودو کې د لسو آريابي قبیلو جګړه یاده شوې ده، چې د روای د سیند پر غاره شوې وه او په دغو قبیلو کې د افغانستان د خلکو هم هېر نومونه شته لکه الینا (د الیشنګ او الینګار خلک) او بهلانه (د بولان ددې خلک او پکتهه (پښتون) له دې جملې خخه د رېگ ویدا په دويم توک کې د پکتهه د قبیلو او د هغو نومیالی کسانو او پاچاهانو خواړې یادونه شوې دله هغو خخه پکتهه نامتو پاچا تورو هونې یعنې شمشرباز نومېده.

هند او افغانستان یو هېر لرغونې او ګډ تاریخ لري، چې په کې دیوناند د پاچا سکندر اعظم ذکر هم راخي.

دغه پاچا په ۳۲۲ قبل مسيح کال کي له خپل لښکر سره په هغه پله د هند خواته تپر شو، چې او سنې اړک ته نېډې يې د اباسين پر سيند تړلی و هغه د ټېک سلا پلو لار او بیا جهلم خواته و خوځبد. ده د پنځاب له پاچا پروس سره جګړه شروع کړه د جګړې په پای کې سکندر خپل رقيب ته تولې فتح کړي سيمې بېرته ورکړې او دې يې له خپل دوستانو خخه و ګانه سکندر او دده د لښکرو یوه لويه برخه د افغانستان له سویلي خوا خخه د فارس لوري ته ولار.

د سکندر تر مرینې وروسته دده جنراں سیوکوس د بابل حکمران شو او له هغه ئایه يې اسیا ته مخه و کړه هغه د افغانستان لمختیحو سیمو ته و خوځبد خو چې هند ته د سکندر د تګ لاره تعقیب کړي په ۳۰۵ قم کې سیوکوس د کابل له لارې د سند او هند خواته ولاړ ترا باسين تپر شو خود اباسين په لمختې غاره کې د چندر ګېټ له لښکرو سره مخامنځ شو، خنګه چې د چندر ګېټ لښکر ډېر غښتلی و نو سیلوکوس روغه ورسره و کړه او ډېر ولايتونه يې چندر ګېټ ته پريښو دل په دې ډول د آريانا نېمه خاوره د هندوکش تر سویلي برخو پورې د چندر ګېټ لاس ته ورغله او دلومړۍ څل و، چې د هندی آريانيونو فرنگي او سیاسي اغږد د اندوس له لمختې خوا خخه د اندوس لمړو ډېر پلويه را تپر شو.

د چندر ګېټ له مرینې وروسته دده زوی بندو سار پر تخت کېښناست د سیوکوس تر مرګ وروسته دده زوی انياکوس پاچا شو او د مورياد پاچا بندو سار سره يې ډېر بنې دوستانه مناسبات درلودل بندو سار په ۲۷۳ قبل مسيح کې وفات شواو دده پر ځای دده نامتو زوی اشوك پر تخت کېښناست. اشوك د هند له لوري سترو او نامتو پاچاهانو خخه و، چې څلويښت کاله يې د هند له بنګاله د افغانستان تر ارغند او ه په ډېر برم پاچه و کړه.

په ۲۰ قم کې د کالنګا په جګړه کې اشوك يو لک تنه خلک و وزل او یو سل و پنځوں زره تنه يې بندیان و نیویول تر سلو زرو پورې انسانان هم له لوړې مړه شول دغه خونړيو پېښو د اشوك پر شخصیت ژوره اغږد و کړه او دده په روحي وضع کې خرگند بدلون راغي. ده د مهاتما بدھو وفات او امان دین و مانه او د یو راهب او مذہبی سپې بنې يې اختياره کړه.

اشوک درې تنه بودا يې مبارزاند کندهار، کشمیر او د لمر ختیځي آربانا (افغانستان) نو رو سیمو ته ولپړل. هغوي د بدھ د تعليم په خپرولو ګوتې پورې کړي، چې همدي پلوه او س د ګندهارا په ناوه او د افغانستان په لمر ختېخه سیمه کې د ټبرې بودا يې نښې لیدلی کېږي او هم دا وايي چې اشوک د خپل هبوا د په شمال کې خلور لوبي ستوي يې جورې کړي وې، چې یوه يې د پېښور د بالاحصار پر غونډۍ وه د فرانسوی موريس فوشه په خوله نسايي دا به هم هغه ستويه وي، چې د «ستره ګې د سوغات» په نامه یاد بدله او هغه څای و، چې د بودا يانو په ګروهه بدھ خپله سترګه قرباني کړي وه.

۱۲۰ د کال په شاوخوا کې د کوشانيو خورا نامتو او ټبر او اکمن امپراتور د افغانستان د کوشاني پاچاهانو د دویمي کورنۍ موسس کنيشك پاچا شو، چې لقب يې د ګندهارا پاچا او په سکو کې يې څاند پاچاهانو پاچا باله د دده د امپراتوري لحن تر لرغونې آربانا او او سنې افغانستان د باندې په هند کې هم خبره شو. دده د هبوا د پش لمر لويدیع پلو ته د خراسان سره نښتی و او په شمال کې يې کاشغر او یارکند هم فتح کړ او د چین له امپراتور خخه يې بر عمل اخښتی و د امپراتوري مرکزې په ګندهارا کې و او دا هغه سیمه ده، چې د کابل سیند په کې به پړي او چې له دې سیمې تېر شي، نو بیا د سند په سیند ګله پړي.

کنشک دوه پايتختونه درلودل د دوبې پايتخت يې په کاپيسا کې او د ژمي پايتخت يې په پېښور کې و. کنشک د ۱۵۱ م کال په شاوخوا کې مړ شو او تر ده روسټه دده د امپراتوري ارت هبوا د دده د زامنو تر منځ وو پشل شو.

۱۲۹ د کال په شاوخوا کې هو پېشکا، د کنشک زوی په هند کې پاچا او خداوند زاده شهنشاه په نامه وباله شو. یوولس کاله وروسته يې د امپراتوري لمن د افغانستان تر لمر ختیخو سیمو پورې را ورسیدله دده سیکې د پروان په بگرام کې ټبرې موندل شوی دي، چې ور باندې په یونانی رسم الخط ليکل شوی وو. «شانن شا او وسپتکي کوشان، رهو پيشکا زوی واسوشکا نړدې پنځه ويشت کاله پاچهي وکړه او دده د واکمنې په وخت کې د افغانستان خینې برخې له کوشاني

امپراتوری خخه و رو و رو بېلې شوی او د اسوشکا واکمنی زیاتره د هند په سیمو
کې پاتې شوه.

د ۲۲۰ کال په شاوخوا کې بول سپری کېداد چې د کوشانیانو له کهول خخه
و، په باختر کې پاچا شو، هغه د کوچنیو کوشانیانو د کهول موسس بلل شوی دی
دده امپراتوري دملکو الطوایفی، بنې غوره کړله واکمن سلطنت خخه بېل بېل
کوچنی کوچنی حکومتونه منع ته راغلل د آمو سیند له شال خخه کوچې قبیلو د
باختر پر «کېداریانو» په یرغل لاس پورې کړ او د آمو له هغې غارې خخه بې پردې
غاره خوارې ودانګل.

د پنځه سوم میلادی کال په شاوخوا کې د زابستان له نومیالیو پاچایانو خخه
يو پاچا چې توره من يعني شمشیري نومېدو، د هند خواته په بریاليتوب تللى او د
هند د گوپتا دولت بې لپخولی او د هند په ساکلا يعني سیالکوت کې يې خپل
هندي پايتخت و تاکله د توره من نوم د هند په دوو کتیبو کې ياد شوی دی. دده
ذکر د «زاولي شاه مهاراجا توره من» په حیث مشهور شو.

د ه په هند کې له بهانو ګپتا او د ولابهی پاچا او د هند د پېرو نورو محلی
امیرانو او له شهزاده ګانو خخه جاج و اخښت.

دده د مرینې وروسته کله چې دده زوی میراکولا په تخت کېښناست نو دده
پاچاهي د ګوالیار په کتیبه کې ياد شو.

پوهاند عبدالحي حبیبی دده نوم هم پښتو بللى، چې هیر «د لمр معنا او کول»
د پښتو «کهول»، «خاندان» دی، يعني «د لمکهول» او خینو څېرونکو خولا «
مهرګلی» ګنلى دی.

میرا کولا په هند کې هندی منابعو په وحشتناکه خونريو پېښو تعییر کړي دی.
د هند شهزاده ګان يو څای شول او تبول په ګډه له میراکولا سره و جنګبدل، خو چې تر
یوې سختې جګړې وروسته د لوړۍ څل لپاره میراکولا ماته و کړ او کشمیر ته
رهې شو.

بیادهند ټولو راجګانو په یوه اتفاقی «میراکولا» ته پاخېدل، چې په نتیجه کې د افغانستان د یفتلي دغونه سکوله مخې چې په هله، کابل، غورښد او نورو ځایونو کې کشمیر په سیمه کې محدوده پاتې شوه.
د یفتليانو د هغو سکوله مخې چې په هله، کابل، غورښد او نورو ځایونو کې پیدا شوي دي، د یفتلي پاچهانو بنې د پښتنو د غلچ gio کو چیانو بنو ته ډپروتره دي.

د هغه وخت له سکو او بوتانو څخه خرگند ډېري، چې یافتليانو د بودا مذهب منلي نه و بلکې د لمربنا او آتشکدې بې لمانځلې، څکه چې د دوی پېريوه سکه باندي د اتشکدې شکل د دوو نړو لرونکو ساتونکو سره کېنډل شوي دي.
د تاریخ له دغه پېښو څخه خرگند ډېري، چې هند او افغانستان د لرغونو وختونو راهیسي ګه تاریخ او ګلتور لري په نورو ویناګانو کې به د دغه دواړو هېوادو د سیاسي او فرهنگي اړیکو په اړه نور په زړه پوري معلومات وړاندې کړي شي.

۱۲-۵- دشلمي پېري د پښتو عظيم شاعرښاغلي ګل پاچا الفت :
ښاغلي ګل پاچا الفت د افغانستان د ادب د اسمان یو څلانده ستوري دي، چې ساري نه لري. هغه یو داسي لور شخصيت دي، چې پري ټول افغانان وياري هغه او س زمونږ په منځ کې نشه او درې لسيزې مخکې له دې فاني نړۍ څخه رخصت شو، ليکن ده د خپل لياقت او شعور دومره ربنا په دې نړۍ کې خورو له، چې هغه په خپله او س هم ژوندي بسکاري او دده آثار زموږ لپاره یو لوی وراشت ځوندي دي. ښاغلي ګل پاچا الفت د یوه ګل په شانو، چې په خپل ژوند کې بې نسه خوشبوسي کوله هغه په فطرت فياض او پاچا او دده په زړه کې د نورو لپاره د ژور محبت او الفت د دوونه بهېدل.

په لغمان کې زېږيدلې ګل پاچا د پښتو د ادب یو بهترین شاعر او لیکوال و ګرځېد. هغه په نظم او نشر داړو باندې ډپر نفوذ درلود هغه په خپلو لیکنو کې د فطرت ډپر نازک دقايق خرگند کړي دي. دده هري یو شعر د یوې مرغاري په شان دي هغه به هر نظم ته ډپر بسکلې او زړه بشکونکي رنګ ورکاوه.

د بنااغلي گل پاچا الفت له خوال يکل شوي نثر او نظم دواړه، له غريبانو سره دده د خواخوبکي او مينې عکاسي کوي. د اسي معلومېږي، چې دده ټول آشاره مظلومانو او بي کسو خلکو په بدېختي او نيكو تجاوزاتو ته ګوته نيسی او خلک د بي انصافې په ضد اخلاقي مجادله کوي.

په شخصي ډول د زمانیک مرغې ده، چې دن نه پنهه خلوېښت کاله مخکې د کابل د لوړې مسافت په دوران کې زما پېرنډ ګلوي د دغه عظيم شخصيت سره وشه. زما هغه مسافت د کابل د ډونهنتون دادېياتو په پوهنځۍ کې د پښتو ژبې د زده کولو لپاره و د زده کړې د هلو خلو په وخت کې مې د بنااغلي الفت او له نورو پوهانو سره مې ولیدل. له الفت صاحب خڅه مې د یو خو معیاري پښتو کتابونو لپاره پونښنه وکړه، هغه وخت هغه د قبایل د مستقل ریاست ریيس واو له پښتو سره زما په علاقه د بر قايل شول په پراخ تندی او سره سینه هغوي ماته یو شمېر زيات کتابونه راکړل، چې ما د یوې قيمتې سوغات په توګه له خانه سره هند ته راوړل.

څه موډه وروسته مې د پښتو اشعار او پول انګلیسي ژبې ته چې زما یوازینې هيله وه، پېل کړل او په هغه وخت کې مې د هغوي ځښې غوره اشعار ترجمه کړل. زما ټوليکي ترجمې په انګلیسي ورڅانه کابل تایمز کې خپري شوې او د تاريخ د انجمن په درې میاشتنی مجله افغانستان کې هم ورته ځای ورکړي شو، هغه کال زمالپاره ډبر ګټور او سودمند ثابت شو، ځکه چې د بنااغلي گل پاچا الفت غوندي له لوړو شخصيتونو سره مې په پښتو کې د ګړې دو تمرین کاوه او ګټه مې تري اخښته.

بنااغلي الفت یو لوی محب الوطن و دده په هره ساه کې د خپل تابوبي مينه وه. له وطن سره مينه او وفا دده لپاره یو عبادت و، کله چې د رنځ په حال کې نوموري د تداوى لپاره ډيلې ته راګلونو یو خو ورئې له هغوي سره د ملګرتیا شرف زما په برخه شو ماته معلومه شوه، چې د هغوي په هره وینا کې له خپلې خاورې سره د محبت موسیقې غربیدله د هغوي له خوا ويل شوي هره جمله د افغانانو د هوسياني لپاره دعا وه په اصل کې د هغوي په رګونو کې د وينورنګ د پښتونوالې رنګ و.

دالفت صاحب د آثارو جدول لوی دی، لیکن دهغه له آثارو خخه «د زړه وینا»
زما پېر خوبن شو ادبی بحثونه، غوره اشعار، غوره نثر و نه، لور خیالونه او ژور
فکرونده د پسرلی نغمه او عالي افکار نور د اسي آثار دي، چې ډېراغېز لرونکي
دي. په «د زړه وینا» کې د بساغلي الفت ټینې اشعار لکه چې مينه او دوستي،
صلح کل، د هقاني، وطن خاوره، ګرانه وطنه، ملت او مملکت، د وطن ترانه،
زخمی زړه او همدردي او نور هم ډېراغېزناک او په زړه پوري دي. یو ځای هغه
وابي:

وطن دي کور زمونږد ستر ګو تور زمونږ
او به بې دي لکه شودې د خپلې مور زمونږ

او بيا :

د وطن په محبت باندي قسم خورم
چې د خان له غمه زيات د وطن غم خورم
د وطن د شرفت سپريم نه و پريښم
که د تورو ګزارونه دم په دم خورم

شاعر «د اميد رنا» نومي نظم کې دا وابي:

نوی دود دی راغلي یوه نوي رنا وینم
دا زور خيال نه پاتې کېږي چې د وخت تقاضا وینم
توره شپه په ختمې دو ده رنې بې د سبا وینم
نوی ژوند راهي هر ګوره نوي نوي هوا وینم
تحول دي چې دا درومي د افغان او پښتون کورته
ښه موسم د تکامل دي، څي چې څود کمال لور ته
زمانه راوري هروخت کې نوي نوي پیغامونه
معلم د زمانې تل راکوي نوي درسونه
دادنيا یو پوهنتون دی شاگردان بې ولسونه
تا څه زده کړه له دې عصره ای افغانه ای پښتونه
امتحان دې ډېر نږدې دی، چې به څه درنه جو پېږي

هغه ورخ ده او سراغلي چې احوال دې معلومېږي گرانه وطنه

گرانه وطنه خومره زیبا بې
جنود حمکې زړه د دنیا بې
بناغلي تاج ته د ایشیا بې
ورډ ستایلو ته په ربنتیا بې
لعل او ګوهر شته ستا بدخشان کې
تمدن خور شو ستا په جهان کې
نيکيالي تا دي هروخت روزلي
ښه بنه ټوانان دي تا زيرولي
کارنامې ستا دي تاریخ ساتلي
ستا فرزندان دی خومره غښتلي
زمریان پراته دی ستا په لمن کې
تل پسرلی وي ستا په چمن کې

په غوره نشورنه، تاليف کې بناغلي الفت د خپلې پاکيزيه روح قيمتي عکس
وراندي کړي دی د عقل په باب هغه وايي چې:
عقل هر کله زموږ خير او ګتېه راښي
عقل د اخلاقو تابع دی، که اخلاق بنه کېږي، که اخلاق بد و،
عقل هم په بدولارو روانېږي او بدھلاره بنسي
مؤلف په جبراو اختيار کې وايي چې:
د دنیا ډېر پوهان په دې عقيده دی، چې د انسان ډېر کارونه په ظاهره ارادي
واختياري معلومېږي. مګر په حقیقت کې د مجبوريت اثروي او خبره له اختياره
وتلي وي
په خپل اثر «ادبي بحثونه» کې بناغلي الفت د ادب تعريف، د ادب تقسيم، شعر
د خوشحال په نظر کې، د حميد، شیدا، دعليخان په نظر کې، او په زوند کې د
شعر او ادب اغېزه غوندي ډېرنې بنه مضمونه زمونې لپاره پرینبودلي دی

بناغلي الفت د خوردي وينا خبتن و، يو لور شخصيت يې درلود په وطن مين و، د لاچارو خلکو دوست او همدرد و، يو سوچه پښتون و، د يوه اعليه اخلاقو انسان و، په ربنتيني مانا کې يو سپېخلى مسلمان و، يو عظيم شاعر و، د مثبتو افكارو ليکوال و له فطرت سره اشنا و، د قادر كريم د کاياناتو سند رغاروي و، يو لوی مفكراو فيلسوف و، هغه د ستایاني وړ شخصيت خاوند و، هغه د صفاتو مجسمه وه او د سادگي او عاجزی سرچينه وه.

مونږ د دغه لور شخصيت ياد ته خپل سرتېتیو او د ده پاک روح لپاره له لوی خداي خخه رحم او برکت غواړو.

۱۳-۵-۲- دهند د آزادی په جداو جهد کې د پښتو او د بلوخانو برخه :

له انګلیسي استعمار چيانو خخه د هند د نيمې وچې د آزادی په جداو جهد کې د پښتو او د بلوخانو هله کې او قرباني د تاريخ په پانو کې په سرو زرو ليکلې شوي دي. په هغو قهرمانانو کې پوهان، عالمان، ليکوالان، شاعران او عام خلک تول شامل وو، که خه هم د هغو مشرتابه د دوو لويو مشرانو په لاس کې و، چې د فخر افغان خان عبد الغفار خان صاحب او د بناغلي عبد الصمد خان صاحب په نامه ياد پدل.

دغه دواړه زعيمان د هند کانګرس د ګوند د مشرانو، په خصوصي دول د مهاتما گاندھي او له بناغلي جواهر لال نهرو سره ډېر نړدي ووا دواړو د کانګرس د عدم تشدد عقیده خپله کړي وه او دا ئکه چې د آزادی د تحريک مشران په دې خبره پوهېدل، چې ربستيا او عدم تشدد د دروغ او غواړو د تشدد په نسبت زيات پیاوړي او اغیزه ناک دي.

پاچا خان د يوې اوږدي مودې لپاره د کانګرس د کارکوونکو کمېتې د غړي په توګه په کار کې بوخت پاتې شول د ګاندھي جي او د پاچا خان ترمنځه اخلاص او د زړه درنښت دومره زيات و، چې هغوي دواړو د وطن د آزادی په مجادله کې اوږه په اوږه د امير اطوريانو له وحشت سره ډک فعالیتونه په خان زعمل.

پاچا خان له شروع خخه ترا آخره پوري د يوه متحد اوسيکولر هند آرزو لره هم دغه مقصد د پوره کولو د پاره یې د خدايی خدمت ګارانو تحريک منځ ته

راوست او ورته یې وویل، چې دا د تحمل او د صداقت و سله ده او د نړۍ هېڅ
قوټ د دې په ضد درېدلې نه شي.

په دې تحریک کې د یولک نه زیات څوانان شامل شول او هغوي په سره سینه د
انګریزانو تر کنترول لاندې د قواو ظلمونه په ځان زغملي د پاچا خان مشرورور
ډاکټر خان صاحب د دغه تحریک سیاسی مشري کوله

د ۱۹۳۰ از کال د اپریل په دروېشتمه نېتیه پاچا خان د مالګې د سیته اګره په علت
د احتجاجونو په دوران کې د پولیسو له خوا و نیوں شول د خدایي خدمتگارانو
پوه دله د پېښور په قصه خوانی بازار کې راتبولیده.

انګریزانو خپلو عسکرو ته اموږ کړ، چې په تول شویو خلکو باندې د ماشین
ګنو په واسطه ګولی و چلوی په هغه ساحه کې دوه نیم سوہ بې و سله مظاہره
کوونکي کسان له ډبرې بې رحمى خخه په ګولیسو وو پېشتل شول خدایي
خدمتگارانو چې د پاچا خان له خوا د عدم تشدد د عکس العمل پرته هغه بې
انصافی په ځان وزغمله، پاچا خان په پېښتنو باندې غږوکړ، چې تاسو کور
پربادی ته لویدلی دی و درېږئ او دا بیا و دان کړئ او دا یاد ساتي، چې تاسو له
کوم نسل سره اړیکې لرئ.

کله چې په ۱۹۲۸ از کال کې پاچا خان، مهاتما ګاندھی له ځان سره اتمانزو خپل
کلې او د ایالت نورو ځایونو ته بوتلو، نو ګاندھی جي د خدایي خدمتگارانو له
سالارونو سره یوه غونډه وکړه په هغه غونډه کې سالارونو ګاندھی جي ته په یوه
تحریری استقبالیه بیان کې وویل، چې مونږ ستاسو خخه مننه کوو، چې تاسو
مونږ ته د عدم تشدد یوه د اسې و سله راکړې ده، چې له پولادو خخه د جوړ شوو
و سلو په نسبت زیاته اغېزنا که ده. هغوي مهاتما ته یقین ورکړو، چې په عدم تشدد
کې زمونږ اعتقاد مستقل او بې له شرطه دی او مونږ به تل په دې تېبنګ ولاړ پاتې
کېږو.

ګاندھی جي ورته مبارکي وویله او توصیه بې ورته وکړه، چې که هغوي به په
دې عقیده عمل وکړي او یونوی تاریخ به جوړ کړي

گاند هي جي د خدا يي خدمتگارانو د نظم او نسق دپره ستايشه وکره ، ويبي ويل «ما په خپل ژوند کې داسې خاموشه او منظمې جلسې دېرې کمې ليدلې دي» د فخر افغان په خپلو تورو کې ، د گاند هي جي دا اميد پيدا شو ، چې ددي درنو او تورزنو پښتنو په ذريعه د خپل ژوندون مقصد حاصل کړي او لکه واي ز مادعا ده ، چې پښتنه دې نه يوازې دا چې هندوستان له آزادې وګټي ، بلکې د دغه آزادې په برکت ټولي نېټه د عدم تشدد دا زرين اصول ور معرفي کړي

گاند هي جي او پاچا خان د یوه او بل په ملګرتیا د صوبه سرحد د ډپرو نورو څایونو مسافرت هم وکړ او د بېلا بېلو رايو لرونکو شخصيتونو او له نورو خلکو سره د افکارو تبادله وکړه گاند هي جي ورته وویل ، چې هغوي دې تل د خپل ملک خدمت ته ملا و تړي

سرحدې گاند هي يعني پاچا خان عبد الغفار خان د هند د نيمې قاري د انگليسانو له منکولو خخه د آزادولو د خپلو هڅو په وخت د خلکو په عمومي و پښتنيا کې اغېزه ناكه برخه درلوده .

دهغوي تر مشرتابه لاندې خدا يي خدمتگارانو ډېر زړه ور کارونه وکړل . د پاچا خان خپل ساده ژوند ، شجاعت ، نه و پېډنه ، له شان خخه پرهيز ، له کړاونو خخه د تېرې دو چمتوالى داسې صفتونه وو ، چې هغوي په اسانې سره خپلو وګړو ته د جدو جهد الهام ورکولی شي .

کله چې په ۱۹۲۱ از کال په فخر افغان باندې محاکمه شوي وه نو هغه د دریو کالو بامشقت جزا لاندې په بندی خانه کې اچول شوي و انگليسانو نشو کولای ، چې پښتنه تر خپل لاس لاندې راولي

پاچاخان لېواله و ، چې پښتنه دې تربگنۍ او د بنمنې پرېږدي او خپل اختلافات د توپک په ئځای د خبرو اترو او د ورورولي له لیاري حل کړي؛ چېرته چې انگليسان د بېلا بېلو قبایلو تر منځه د ناتفاقې په را پیدا کېدو کې بوخت وو ، پاچا خان په جګ آواز اعلان کاوه ، چې پښتنه د یوې ونې د تڼې په شان دي او بېلا بېلې قبیلې ددې بناخونه دي .

له دي کبله انگریزان افغانستان په سیاسي ډول د وپشلو په خپله ناوره لو به کې په اداري سویه هم پاتې شول . کله چې پاچا خان بنګال ته لارو نو انگریزانو هغوي ونیولو او د عیسویانو یوې غوندې ته د وینا کولو په تور د دوو کالو لپاره په جېل کې واچول شول.

۱۹۳۵ د زکال تر قانون لاندې په سرحدی صوبه کې انتخابات وشول په کومو کې چې خدايی خدمتگارانو لوی برياليتوب خپل لاس ته را ورو هغوي نوابانو، خانانو، خطاب لرونکو، جاګيردارنو او نورو ته ماتې ورکړه.

په تاريخ کې به دا خبره هېڅکله نه شي هېره، چې د پاچا خان غوندې یو سېپېخلی مسلمان د پاک زړه انسان، ریښتونې وطن پالونکی او د الله پاک نیک بنده د خپل ملک پاکستان د سیاستمدارانو له لاسه د دو مره ظلمونو په خان باندې زغمولو ته اړ شو، لیکن د هغوي تر لارښوونې لاندې پښتنو بشرتوب ته یوه نوې معنې ورکړه.

د فخر افغان پاچا خان په شان د بلوچستان لوی مشر خان عبد الصمد خان صاحب هم د هند د نیمي و چې د آزادولو په جدو جهد کې یوه صمیمي او زړه ورزړه پیدا کړي و. بلو خانو هم د قامي تحریک مخ ته بوتلو په لیاره کې د پر زحمتونه په غاره اخېستل او د تاريخ په پانو کې یوژور چاپ پریښود.

لکه خنګه چې خان عبد الغفار خان صاحب د سرحدی ګاندھی په نامه مشهور شو، همامغه شان خان عبد الصمد خان صاحب د خپلو قربانيو په برکت د بلوچ ګاندھی په حیث و پېژندلی شو هغوي د پنځويشتو کالو په عمر کې د خو بلوچو څلمايانو په ملګرتیا د انجمن وطن په نامه د یوه ګوند د بره کېښودله، چې په هغه کې پښتنه او بلوچ غږي شامل شول. د یوه نه ستړ کېدونکي مجاهد په حیث دوی په بلوچو و ګرو کې سیاسي و پښتیا راوستله.

خان عبد الصمد خان صاحب د یوه قام سرپرست مشر په حیث خپل اجتماعي نهضت له هند قامي تحریک سره یو ئای کړو. هغوي په انډین نیشنل کانگرس کې شامل شول. خپل انجمن په د وطن ګوند په کانگرس پوري مربوط کړد هند له قام پرستو مشرانو سره یې رابطه تېبنګه شوه. کله چې د شمالی هند د یوه انقلابي

تنتظیم دنوجوان بهارت سبها سره بی له پر نبودی نه په تماس کې شو. نو په ۱۹۲۸ او ۱۹۲۹ زکلونو کې ډپرامتیازات بی په برخه شول.

په ۱۹۲۹ زکال کې د کانگرس د لاهور په غونډه کې خان شهید په پلوچستان کې د امپراتوری حکومت د ظالمانو فعالیتونو په اړه وینا وکړه، هغوي په ۱۹۳۰ از کال کې د انګلیسي رژیم له خوا د دوو کالونو په جزا محکوم کړی شول، لیکن له خوشې کېدو خخه وروسته یې بیا خپل پخوانی سیاسي فعالیتونه او قامي تحریکات پېل کړل.

په ۱۹۳۴ زکال کې خان عبد الصمد خان صاحب بیا د درېيو کلونو لپاره په بند کې واچول شو. د دویم لوی جنګ له پېل کېدو خخه وروسته د بلوخانو سیاسي فعالیتونه زیات شول د ۱۹۴۲ از کال د اګست په میاشت کې خان شهید د درېيو کلونو لپاره په بندی خانه کې واچول شو، لیکن د جزا پوره کولو وروسته یې بیا په خپل سیاسي کارونو لاس پورې کړ.

د ۱۹۴۷ از کال په پای کې کله چې دا خبره خرگنده شوه، چې بریتانوی حکومت د نیمي و چې د ويستلو لپاره د مسلم لیک د غوبښتنې منلو ته چمتو دی، نو پا چا خان او خان شهید د پیاناو او د بلوخانو د خپلواکۍ لپاره غږ پورته کړو.

د پاکستان د منځ ته راتلو خخه وروسته خان شهید په مېرانه ډول د یوه خپلواک بلوچستان لپاره مبارزې ته دوام ورکړو. هغه د پاکستانی مقاماتو تر امر لاندې و نیول شو، لیکن ۱۹۵۴ از کال کې خوشې شو. په ۱۹۵۸ کې بیا و نیول شواو لس کاله وروسته آزاد شو.

خان عبد الصمد خان صاحب یو سپېڅلی انسان او سوچه قام پرست مسلمان و، چې له فرقه دارانه اختلافاتو خخه باندې و هغوي د هند د آزادی په هڅو کې یو لوی رول لوړولی او د دې نیمي و چې ټول خلک د فخر افغان او د خان شهید په قربانيو و یاري او د زړه له کومې یې احترام کوي. دا د دوی د لارښوونې نتیجه وه، چې پښتنو او بلوخانو د هېواد د آزادی په لیاره کې دو مره قرباني ورکړې او په اخړه کې امپراتوریان له نیمي و چې خخه د خپل تغیراتولو ته اړ شول.

۱۴-۵- دوېږي مودې راهیسي افغانستان د منځنۍ اسیا یوه مهمه برخه کېنل کېده:

دادلو یدیع له خوا په هند باندې د یرغلونو او بریدلو یه لاره وه او همدغې سیمې په واسطه به مذهب منځنۍ اسیا او چین ته خپرېدو. په جغرافیا یی او تاریخي توګه افغانستان د اسیا د خرڅه په حیث پېژندل کېده. د دغې لرغونې خاورې ډراماتیکه کیسه ډېره لویه ده خود د دغه ډرام بېلا بېلې منظرې د شلمې پېړې په ستیج باندې نه یوازې د لچسپې بلکې سپېڅلې او حبرانوونکې بنکار بدې. له نولسمې پېړې خڅه د شلمې پېړې تر لو مریو لسیزو پورې افغانستان د لوې لوې، یوه بې کسه او بشپړه برخه پاتې شوې وه په کومې کې چې بریتانیا او سوویت یونین په حقیقی توګه رقیبان او حریفان وو.

افغانستان د فرنگیانو په ضد په درېیم جنګ کې د بري په موندلود خپلې آزادی ناوې وګتلې. له هغې راهیسي د افغان مشرانو سیاست د هېواد د یوې طرفی په ماتولو او په اقتصادی او اجتماعی ودې مرکوز پاتې شو.

افغانستان تل له ملګرو ملتونو سره مرسته، د غیر منسلک تحریک طرفداري او د استعمار او د نړدي تو پېړ مخالفت کړي دی افغانستان د بې وسلې کولود اصولو له حمایت کوونکو هېوادونو خڅه دی او دا په بین المللې، اقتصادی، همکارۍ او له سولې سره په ګډه ژوند اعتقاد لرونکی دی. د دې خبرې په پېژندل او چې د بېلا بېلو هېوادونو ترمنځه زیارتہ جګړې په اقتصادی علتو نو کېږي، افغانستان له ټولو ممکنو منابعو خڅه د دوستانه اقتصادی مرستې د تلاسه کولو هڅې کړي دي لیکن دغه هېواد هېڅکله له مرستې سره تپلي کوم دا سې شرطونه نه دی منلي، چې د هغه په عزت النفسی، تجاوز وکړي او یا د دې دنیکو سیاسي اصولو سره تضاد ولري.

له سوویت یونین سره د نړديوالی له کبله افغانستان په طبیعي ډول د ازبکستان او د تاجکستان غونډې د منځنۍ اسیا له هېوادونو سره نړدي مناسبات درلودل. لیکن هېچا د یوه او د بل هېواد په کورنیو چارو او یا په قامې ګلتور کې هېڅ مداخلت نه کاوه. له دې سره ستر و افغان مشرانو د هند، جاپان

او نیپال په شان د ختیجې او سویلی اسیا له هېوادونو سره ډېربنډی مناسبات را پیدا کړل.

د غیر منسلکو هېوادونو سره د دوو اړخیزې او درې اړخیزې همکاری په اساس په سلا مشورو او په ورکړه راکړه پېل او وپالل شو.
زمانيه یاد دی، چې فقید پاچا محمد ظاهر شاه د ۱۹۷۹ ز کال په اپریل کې د جاپان په رسمي مسافرت او درې میاشتې وروسته د جاپانی انجینئرانو یوه ډله د هر ټروپ د پروژې د مطالعې په غرض افغانستان ته راغله او په دې پروژه کې یې له افغانستان سره مرستې پېل کړي.

د ټیوه اسلامي هېواد په حیث افغانستان له نورو اسلامي مملکتونو سره له نړدي همکاري کړي ده او یو وخت یې په فرانسه باندې زور اچولی و، چې هغه دی الجيريا، مراکو او تیونیسیا ته خپلواکي ورکړي، لیکن تراوسه په سورې د پښتو نستان د مسالي حوالنه دی موندل شوی او د ټیورنسډ د کربنې لانجه هماګسي په ځای پاتې ده.

د ټیوه خولسیزو د ناکراری سربېره افغانستان او سه د منځنۍ اسیا، سویلی اسیا او د لویدیجې اسیا یې سیمې تر منځه د ټیوه ټمکنې پېل په حیث له خپل قدرت خخه د استفادې کولو توان خانته پیدا کړي. په ستراتیزې که توګه په دې مهم هېواد کې سوله او سوکالي به ورته نوي اقتصادي موقع برابرې کړي. دا کارد افغانستان په اوږدو دې مسوولیتونه هم اچوي، چې هغه دې دا سې پالیسي او اداري میکانیزم منځ ته راولې دی، چې د هغه له منځ خپلوا صلاحیتونو په واسطه مشخصې سیمه یېزې پروژې سرته ورسوی افغانستان دې ته چمتو دی، چې د خپل مرکزیت گتې له خپلوا ګاونډیانو سره شريکې کړي. د افغانستان د قامي ودې ستراتیزې دا خبره په نې شان سره جو توي، چې سیمه یېز اقتصادي تعاعون د افغانستان د حکومت لوړۍ هدف دی.

د سیمه یېزې همکاري په اړه د سویلی اسیا د اتحادې د خوکې د مشرانو په خوار لسمه غونډه کې د افغانستان ولسمې شنباغلي حامد کرزۍ په ډاګه وویل، چې «نورد افغانستان سیاسي او اقتصادي جلاتوب نه دی په کار ددې په ځای د

سیمه ییز اقتصادي او سیاسي استحکام په خاطرد زیاتي اقتصادي همکاري اړتیا د^{۵۵}».

په همدي ډول د بهرنیو چارو وزیر داکتر سپنټیا د سارک د وزیرانو د کونسل په غونډه کې وویل، چې «افغانستان د خپلو ګاوندې یو هبوا دونو سره د ترانسپورت په شبکو، د انرژۍ په وسايلو او د خلکو او د افکارو په ازادانه تگ او راتگ کې ژوره د لچسپی لري».

داسي ډېر بین المللی اعلانونه شوي دي، چې په واسطه یې د منځنې، سویلي او لویدی ټې اسيابي سیمو ترمنځ، د اقتصادي همکاري او د یووالی لپاره د افغانستان ارزښت منل شوی. په دغوا کې د ۲۰۰۲ ز کال د بنه ګاوندې یو ب د مناسباتو اعلان، د ۲۰۰۳ ز کال د دوبې اعلان، د همدغه کال د برلن لوظنامي، د ۲۰۰۴ ز کال د بشکیک کنفرانس، د ۲۰۰۵ ز کال د کابل کنفرانس او د ۲۰۰۶ ز کال د ډیلي کنفرانس هم شامل دي.

د ۲۰۰۵ ز کال په دسمبر کې په کابل کې د سیمه ییز اقتصادي همکاري په باب يوه کاميابه غونډه شوي وه او د ۲۰۰۶ ز کال د نوامبر په مياشت کې همدا شان په نوي ډيلی کې یو کنفرانس جوړ شوي و د پاکستان حکومت له خوا د یوه بل سیمه ییز کنفرانس په اسلام اباد کې د کولو پیشنھاد د افغانستان د حکومت له خوا ومنل شو. د نوي ډيلی په کنفرانس کې د درې بې غونډې لپاره په منل شوو مودو کې د کانونو، صحت، د کارګرانو او د انساني وسايلو او په وچو سیمو کې د تجارت او ترانزيت مودې هم شاملې وي.

د افغانستان د بهرنیو چارو د وزارت له خوا له ګاوندې یو هبوا دونو سره سیمه ییزی همکاري، ته زیاتي اداري ګتې د ورکولو په غرض یوه کمېته تاسیس کړي شوه، د کومې په غونډه کې چې د سیمه ییز و هبوا د سفيرانو او نورو نماینده ګانو د جي ۸ هبوا دونو او د اسیاد ودې د بانک، عالمي بانک، دملګرو ملتو انکشافي بانک او د اغا خان د ودې د انجمن د نماینده ګانو له خوا ګډون شوی و. افغانستان لکیا دی د دوه اړخیزو او ډېر اړخیزو تجارتی او اقتصادي تړوننو تر مخي له خپلو ډېر ګاوندې یو هبوا دونو سره اړیکې ساتي.

افغانستان د اقتصادي همکاري د انجمن یو فعال غړي دی او د دغه انجمن دهد فونو د ترلاسه کولو لپاره په شدت سره په کار کولو بوقت دی. خواصتي ده جاري وساتلي شي او د خلکو د ژوند معیارونه او چت کړي شي.
۲۰۰۷ ز کال د اپریل په میاشت کې د سارک په خوارلسمه غونډه کې،
افغانستان د اتم غړي په حیث و منل شو. له دی ګران هبود خخه هيله کېږي، چې
دا به د دغې ادارې په تخنيکي کمبې او د کار په ډلو کې خپله وندې اخلي. څکه
چې هر چاته معلومه ده سارک په کرهنې، کليوالې ودې، صحت، نفوسو، د بنحو
او د مشومانو بېټګړي، چاپېریال، ساینس او تکنالوجۍ، ترانسپورت او
دانسانې انکشاف په معاملو کې ډېرې فعاله برخه لري. د افغانستان د سارک
د غړیتوب په برکت د سویلې اسياد منځنې اسياد سيمو ترمنځه د یوه نوي
حرکت قوت را پیدا شوي دي.

افغانستان د شنګهای د همکاري د انجمن په تماس ډلې کې هم شرکت لري دا
په دې انجمن کې هم د یوې مهمې برخې هيله لري. دا هبود د منځنې اسياد سيمه
بيز اقتصادي تعاون غړیتوب لري. دا د منځنې او د سویلې اسياد ترانسپورت او
د تجارت د فورم غړي هم دی. د دغه په واسطه افغانستان د زیاتې سيمه بيزي
همکاري سره اړه لرونکو پروژو او فعالیتونو باندې خپل پام مرکوزوي
افغانستان لپواله دی، چې د تجارت په اړه بنېه موقع منځ ته راوري، د سيمه
بيزو د اورګاډو او د سپرکونو په شبکو کې شرکت و موسي د سيمه بيزو دانرژۍ په
بازارونو کې د یوه مهم انهيوال حیثیت ولري، د مخدره شيانو تجارت له منځه
وباسي او د طلایي عصر د ودې مقصدونه ترلاسه کړي.
سارک په ۱۹۸۵ ز کال کې تاسيس شوی و، چې ورکې بنګله دیش، بوتان، هند،
مالديوز، نپال، پاکستان او سریلانکا شامل وو.

۲۰۰۵ ز کال په نوامبر کې د سارک د سترو مشرانو په ډهاکه کې شوې غونډه
کې افغانستان هم په دې کې شامل کړي شو. دا تول کارد هند د لوړې وزیر داکټر
منموهن سنګه په هڅو وشو او د پاکستان په شمول نورو قولو او هغږيدو دې

پیشنهاد تایید و کرو. ظبئی هپوادونه دا فکر لري، چې افغانستان یوازې د منځنۍ اسیا برخه ده.

ليکن یو شمېر هپوادونه افغانستان د سویلی اسیا برخه ګنې ځکه چې دا هپواد په تاريخي، کلتوري او جغرافيايې ډگرونو کې له سویلی اسیا سره ټېښګې اړیکې لري چین، جاپان، سویلی کوريا، ایران، امریکا او یورپین یونین ته ددې انجمن د مشاهديونو حیثیت ورکړ شوی دي.

څینې سياسي مفكرين دا حس کوي، چې په تاريخي تجزيه دا ور معلومېږي، چې هند او پاکستان دواړه له افغانستان سره د ملګرتیا مناسبات غواړي ددې علت دادې، چې افغانستان په منځنۍ اسیا پوري تړلې هپواد دي، چې هغه سيمه په طبیعي منابعو غني ده حقیقت دادې، چې د سارک د یوه غړي په توګه افغانستان ته دودې د پانګې یوه برخه ترلاسه کوي. په څینو ساحو کې دا فکر چې د امریکا حکومت ددې لپاره د افغانستان د سارک د غریتوب لپواليتا درلو ده، چې دغه جنګ څيلې هپواد ته په یوه اداري چوکات کې خای ورکړ شي، لې رخه خوشې بشکاري.

یوه خبره داده، چې هند او پاکستان دواړه دا هيله لري، چې افغانستان به ورته له منځنۍ اسیا خنده انرزۍ د ترلاسه کولو لپاره د ترازيت اساننياوې ورکړي بله دا چې د شلو کلونو د جنګ له کبله د تباھي په نتيجه کې افغانستان چې له تره ګرۍ سره په مجادله کې کوم رول لوپولی دي، په سویلی اسیا کې د مصالحت او د امن د ور په خای کولو لپاره د دغه هپواد له ګډون خڅه غيره بېڅ امکان نسته که د سویلی اسیا مملکتونه د همکاري په خپلو هڅو کې بريالي شي، نوبنابې چې سارک به د یورپین یونین (اروپايي) او د اسياغونډې انجمونو په نسبت هم د نفوسو په توګه تر تولونه لوي او که د اسيې وي نو په دې سيمه کې به د همکاري نوي ورونه پرانزي، کوم چې دا هپوادونه زيات اقتصادي، سياسي، او پوئي څوک ته هم ورسوي دا به په د غوهو هپوادو پوري اړه لري، چې دوي تر کومه حد پوري پرمختګ خوبن کړي.

دسارک یو خصوصیت دادی، چې په دې کې په دوه اړخیزه معاملو غور نشي کېدای؛ لیکن په خنګ لاره د دغو په لپکې خبرې اترې کېدای شي. په دې انجمن کې جمهوريتونه، ولسي حکومتونه او پاچاهي شامل دي د دغو هبوا دنو نفوس دنې پنځمه برخه کېږي د دنيا نيم نادار خلک په دې سیمه کې او سېږي ایران او چین دواړه د سارک د غړیتوب لپاره له پالتیا بنکاره کړي ده. چین او جاپان او س د شاهدینو په حیث شامل کړي شوي دي.

هنداو پاکستان چې د سارک د انجمن لوی غړي دي او د دوی ترمنځه د اوږدي مودې راهیسې اختلافات د وام لري، نوله همدي کبله سیمه بیزه سوداګري همکاري د اروپا بې یونین او د اسپان په مقابل کې کمه ده دا خبره د لوړۍ وزیر ډاکټر منموهں سنګه له خواو کړي شو. بنایي چې په سارک د افغانستان په ګډون په وچه کې د غه ګران هبوا د ته لاس رسپندنه اسانه شي او د تجارت ستونزې به یې لري شي.

د سارک دسترو مشرانو کالني، غونډه د ۲۰۰۷ ز کال د اپریل په درېیمه نېټه په لوی ډیلي کې پېل شوه په کومه کې چې د افغانستان ولسمشريښاغلي حامد کرزي هم ګډون کړي و د بهرنیو چارو وزیرښاغلي سپنټا د اپریل په دویمه دوزیرانو غونډې ته خطاب وکړو او وویل: چې افغانستان به په هبوا د کې دننه له خارج خخه پانګې غواړي، دغه هبوا د به د سویلې او د منځنې اسياد هبوا دنو ترمنځه د تجارت لپاره لاره برابروي او تر تولو نه مهمه خبره داده، چې افغانستان د سارک له غړيو هبوا دنو خخه د ترهګرۍ په ضد په ساحو کې د شمولیت هيله لري.

د پرڅلک اعتراف کوي، چې سارک به افغانستان ته ګټور ثابت شي او دا به سیمه بیز استحکام کې خپله ونډه ترسره کړي. افغانستان کولای شي، چې د ترهګر د پاکستان له سیمې خخه د ورنټولو په اړه د سارک د غړيو هبوا دنو خخه مرسته وغواړي.

افغانستان مخکې د اقتصادي همکاري د انجمن او د اسلامي هبوا دونو د انجمن غړي و. لیکن سارک یوه د اسې موسيسه ده، چې د افغانستان له سرحداتو سره نبردي پراته هبوا دونه د دې غړیتوب لري. دا هبوا د له پاکستان سره

۲۴۳۰ کیلومتره گډه سرحدی پوله لري او د چین او ایران غوندي هپوادونه هم د
افغانستان په سرحد کې پراته دي، چې د سارک مشاهدين دي.

دنپيوال بانک له خوا سپارښته شوي ده، چې په پېل کې د انرژي د تجارت
لپاره دوه ځایونه و تاکل شي: «لومړۍ د هغې سيمې لويدیئه خوا چې په کې
افغانستان، پاکستان او شمال لويدیئه خواته هند شامل دي دا سيمه به د
منځنۍ او له لويدیئي اسيا خخه انرژي اخلي د انرژي د تجارت بل ځای ددي
سيمې بشي خواته وي، چې په هند، نپال، بوتان، بنگلہ دیش او سریلانکا شامله
ده. په دغو کې به د هند انرژي د وارداتو لوی اړخ وي».

په افغانستان کې د طبیعی ګازو سل بیلیون مکعب مترو ته نړۍ ڏخپري لري
اوسمهال دا هپواد اټکلاً شل میلیونه مکعب متراه کاز په کال کې پیدا کوي او دا
ټول به د هپواد دنه استهلاک کېږي.

د سارک په اوسمى ستره غونډه کې د ترانسپورت بشه سیستم تضمین کړي
شوی دي. د اسياسي ودې د بانک له خوا د ترانسپورت له بېلا بېلو سیستمونو
څخه جور د یوه بشپړ سیستم په اړه مطالعه مکمله شوي ده. په دې کې به
افغانستان هم شامل کړي شي.

د سارک د بېلا بېلو حکومتونو څخه جمله د ترانسپورت په اړه دله موظفه
ده، چې سيمه يېزې پروژې و پېژنې او د اسيې لوظنامې تیاري کړي د کومو هدف
چې بالاخه سویلې اسيا له منځنۍ سره و نسلوی له لويدیئي اسيا سره د
ترانسپورت په واسطه نښول وي.

هند له مخکې څخه د ډپلام او د زرنج ترمنځه له دوو سوو کیلومتره څخه زیات
اور بد سړک جوړ کړي دي.

د یوه او د بل هپواد د سړکونو د جوړې دو په واسطه به سيمه يېز تجارت پرمخ
روان شي.

د سارک دغپيو هپوادو له خوا یوه د اسيې لوظنامه لاسلیک شوي ده، د کومې تر
مخې چې به د تجارت یوه آزاده ساحه منځ ته راوستلى شي او هلتنه په ټولو شیانو
باندې هېڅ ګمرک نه وي.

تردي لوظنامي لاندي به تر ۲۰۱۲ زکال پوري گمرک کم کپري شي، ليكن د افغانستان، نېپال، بوتان او مالديف غوندي هبادونو ته به گمرک د کم کولو لپاره دري کاله نور و خت و رکپري شي

ددي معاهدي ترلاندي افغانستان به د منطقې يوه پراخ بازار ته ئاخان ورسولي شي، چې په کې به د تجارت ترجيحي موقععي برابري وي. دا ختد افغانستان زياته تجارتی انهيوالي له اميريكا، هند او پاکستان سره ده د تجارت لپاره مهم شيان تازه او چې مبوي، غالى، وړى، مالوچ، پوست، وړين پوست او قيمتي او نيمه قيمتي غمي دي

داسي ويل کپري، چې په نړۍ کې ترقولونه زيات اپين (Aficon) په افغانستان کې تيارپري، له کومو موادو خخه چې هيروين (Heroin) جو پري. اروپا په سلو کې له اتياوو خخه ترنوي برخو پوري له افغانستان خخه ورل کپري. په دې اره د ملګرو ملتود مخدره شيانو او د جرايمو په اره دا هم ويل کپري، چې ادارې له خوا ويل شوي دي، چې د طالبانو په وخت کې خومره اپين تيارېدل، د هغه خخه ۳۳ زيات اپين اوس تيارپري

په سارک کې د افغانستان له شامليدو سره به د دغه هباد حکومت ته د بغاوت په ضد د نورو غربيو هبادو مرسته ترلاسه شي ئكه چې د مخدره شيانوله تجارت خخه پانګي د ترهګرو عناصرو لاس ته ورځي.

د سارک غړو هبادو یو لړ لوظنامي لاسليک کپري دي، چې د ترهګري، د مخدره شيانو د تجارت، د بسخو او د ماشومانو د راولپولو ورلوله فعاليتونو سره مجادله وکپري شي دوى د ترهګري لپاره د پانګو د مخنيولو او د هغود چقولو په اره یو اضافي پروتوکول هم امضا کپري دي

داسي دستاويزونه له غربيو هبادو سره مرسته کوي، چې هغوي یوشان اصولونه خپل کپري، مثبت قوانين جو پکري او یو او بل ته معلومات وړاندي کوي. د سارک د یوې قوي د جو پولو پيشنهاد هم ترغور لاندي دي.

ليکن دا د یادور خبره ده، چې سارک تراوسه پوري د مرده پرمختګ نه دي کپري خومره چې ورڅه هيله کېده له بدنه مرغه د هند او پاکستان ترمنځه

اختلافات د مخکې په شان موجود دي ، بلکې دا د دهشت گردي له کبله لاهم زیات شوي دي.

بله خبره داده ، چې د پاکستان حکومت هند ته لاره نه ورکوي ، چې افغانستان د انساني خواخورې په اساس د مرستي شيان راولېږي د پرو ګلونو راهيسي پاکستان ، دهندا او افغانستان تر منځه په وچه د تجارت لاره بنده کړي ده او هند اړ دی ، چې د مرستي شيان یا خو په هوایي لاره او یا د ايران په لاره افغانستان ته ورسوې .

ليکن دا چې بېلا بېلا هېوادونه یو څای په کېښناستو د یوه او بل سره خبرې کولو ته چمتو دي ، د ډاډ وړ خبره ده ، چې د سارک په واسطه خپل منځنۍ اعتماد زیاتېدای شي سیمه ییزادرې منځ ته راوستل کېدای شي ، اساسی چوکاتونه تیار کېدای شي او له انکشافې موسمسو سره په ګله کار کېدای شي د اشيان او د اروپا په یونین غونډې ادارې له سارک سره د تعاون لېواله ده که په سویلي اسيا کې د خلکو تر منځ تماسونه او په تجارت کې اسانتياوې زياتې شي نو یو نيم بلیون نفوس ګټې تري اخېستلى شي او توله نړۍ ددي نه استفاده کولای شي .

دلرغونو تاريخي زمانو راهيسي افغانستان د سویلي اسياد سلامتیا لپاره ډېراهميت لري په نولسمه پېړۍ کې تر بریتانیوي پاليسى لاندې د افغانستان حیثیت د هندي نیمي قاري کې د بفرستېتې یعنې د یوه بې طرفه هېواد په توګه وملن شو . ليکن کله چې په ۱۹۷۸ از کال د شور انقلاب راغي او پاچاهي ختمه شوه ، نو یو نوی بحران پېل شو . ددي اغږه په پاکستان باندې ډېره زیاته شوه ، ئکه چې په لوی شمېر کې د بې کوره شوی کسانو بهير په پاکستان پلو روان شود روسي عسکرود را نوتلو له کبله او د مهاجرينود حرکت په علت په پاکستان کې ډېر فشار را پیدا شو .

په هماګه وخت کې د امریکا په سترګو کې د پاکستان ستراتېژیک اهمیت ډېر زیات شو ، ئکه چې پاکستان د شوروی مداخلې په ضد د آزادی لپاره جنګبدونکو افغانانو ته وسلې او نوره مرسته ورکړه . په دې کار کې پاکستان ته د

امریکا سیاسی، مالي، او عسکري ملاتر ترلاسه شو. کله چې په دسمبر ۱۹۷۹ از کال کې سوروي سلطه بشپړ شو هونو پاکستان د جنګ د لوړي صفحه هبود شو. ددي په نتیجه کې امریکا له خوا هغه بندیزونه چې د سایي منګتن د ترمیم د خلاف ورزی له کبله لګول شوي ووژلې کړي شول. د افغانانو له خوا په مجادله کې د اسلام مهم رولو، په مجاهدینو کې زیات شمېرد پښتنو ويوي خوا پاکستان له امریکا سره عسکري اوستراتیژیک تړون درلوداو له بلې خوا هغه هبود له جنګیدونکو کسانو سره مذهبی اوښدې اړیکې لرلې. په دغه علسونو پاکستان د مقاومت په تحریک کې اخته شو د پاکستان د پت اړانس آی ایس آی له خوا مجاهدینو ته د رقمونو او د وسلو په برابرولو کې مهم رول ولوباوه.

د پاکستان ستر مشر په پنځو کلونو کې د امریکا له حکومت خخه تقریباً د خلور بليونو ډالرو اقتصادي او عسکري مرسته ترلاسه کړه، بیا چې کله طالبان منځ ته راغل، هغوي زیاتره په پاکستان کې د افغانانو پناه گیرانو اولادونه وو، چې په مدرسو کې یې روزنه او بنوونه وشه.

اوسم په پاکستان کې د هغه هبود د حکومت او ترهګرو ترمنځه شخړې روانې دي د پاکستان له سیمې خخه ترهګر سویلې او خیئع افغانستان ته په ورنوتلو امنیت ته خطر رسوي. امریکا او د ناتو د غږيو هبودونو عسکر په افغانستان کې موجود دي او د هغوي او د مبارزینو ترمنځه د تېرو شپږو کلونو راهیسي یو نه ختمېدونکی جنګ روان دي.

دا وضعیت یو شان د تولی سویلې اسیا سیمې دامن او سولې لپاره خطردي امریکا تراوسه پوري د افغانستان او پاکستان په سیمې کې د خپلو هدفونو په پوره کولو کې پاتې ده هغه پاکستان ته د راتلونکو پنځو کلونو لپاره هر کال د یو نیم بليون ډالرو د ورکولو لوظ کړي دي. د پاکستان له خواله امریکا خخه وسلې هم پېرودلې شي

ددې کال د مارچ په میاست کې په ماسکو کې د افغانستان په اړه د شنګهای دهمکاري د انجمن یوه ځانګړې غونډه وشه، چې په کې د دغه انجمن شپږ واړه

غري حاضر وو د خلورو مشاهدو هبادونو نماینده گان چي له هند، ايران، پاکستان او منگوليا خخه جمله وو، هم په دې غونه کې گډون وکړ. په دې کې د هند استاري غوبښنه وکړه، چې بايد افغانستان ته د شنګهای د همکاري د انجمن غربیتوب ورکړي شي، هغه وویل: چې د سارک او د شنګهای د همکاري د انجمن د غربیتوب په وسیله به افغانستان دې منطقې له هبادونو سره خپلې اړیکې بیان کړي او د قدرت خاوند به شي.

هندي استاري وویل، چې افغانستان به ۲۰۰۷ ز کال کې په سارک کې شامل شوي و، لیکن تراوسه پوري دغه هباد د شنګهای د همکاري د انجمن نه غري دی او نه مشاهد.

خلور ورځي وروسته د مارچ په یود پرشمه نېټه د افغانستان په اړه د ملکرو ملتونو له خوا هند کې هم یوه غونه شوې و.

اوسم به هند په راتلونکې میاشت يعني په اګست کې د افغانستان په انتخاباتو کې ورسه مرسته وکړي د افغانستان د مامورینو یوې ډلي په نوي ديلی کې د هند له انتخاباتي کميسیون سره لیدنې کتنې کړي دي

سویلی اسياد هبادو د یوه او بل سره د اړیکو د لا هم تېنګولو په غرض هند د ملګرو ملتو د تعليمي، ساینسی او کلتوري موسسې یونسکو ته پیشنهاد کړي دی، چې په ډيلي کې د سولې، ودې او د جګرو د حل کولو د مطالعاتو لپاره د علی درجې یو پوهنتون جوړ کړي شي. دا به د امن او د سولې پوهنتون وي، چې د ټولې سویلی اسیا عالمانو او پلټونکو ته د استفادې وړوي.

په دې زمان کې په سویلی اسیا کې د کاري او امن ضرورت دی. د پاکستان او افغانستان ترمنځه او د دغه هبادو د نته د ترهګري د فعالیتونو د مخي نیولو حاجت دی. په هند کې په یو خو ظایونو کې اخ و پې په لیدو کې راخي.

په نیپال، سریلانکا او بنگلہ دیش کې تشدد او ئاني تلفات شوي دي تر ټولو نه اول امن او سوله په کارده، د میلیونو خلکو د ژوند د معیار د او چتولو مساله د هر چا پام غواړي باید د ودې او انکشاف په لاره کې د ستونزود لري کولو لپاره د ټولو هبادونو سیاستمداران او مفکرین په ګډه بله ووهی او د خپل منځي

تفاهم لپاره کاروکری باید په افغانستان کې بله میاشت کېدونکي انتخابات د زړه ور افغان ملت د پوهې او یوالې مثال وګرځي.

۲-۱۵- دهند او افغانستان ترمنځ او سني مناسبات :

دهند او افغانستان ترمنځه دوستانه اړیکې د پخوانیوزمانوراهیسي را روانې دي. ددې عنعنې د دواړ په لړ کې د دغه کال يعني د ۲۰۱۱ ز کال په اکتوبر میاشت کې د هند لوړۍ وزیر د اکټر منموهن سنګه او د افغانستان د لس مشر بناغلي حامد کرزۍ ترمنځه په نوي ډیلي کې یوه لوظنامه لاسلیک شوې ده. دا لوظنامه د دواړو هېبادونو په منځ کې د ستراتیژیک انډیوالي په اړه لوړۍ هڅه

.۵۵

له نورو مهمو خبرو خڅه پرته به هند د جنګ خپلی افغانستان د حفاظتي قواوو د تربیې، د مجہز کولو او د هغوي د ظرفیت او صلاحیت په زیاتونو کې مرسته وکړي د دواړو هېبادونو ترمنځه د الوظنامه هم وشه، چې هند به په افغانستان کې د نفت او د معدنې موادو په انکشاف کې هم ورسه همکاري وکړي.

ډاکټر منموهن سنګه وویل: چې هند او افغانستان دواړه دې ته موقف دي، چې په هر صورت او بنې کې له ترهګرۍ سره مجادله وکړي شي. د افغانستان د لس ډېر کړ او نه او مصیبتونه زغملي دي او باید هغوي بې له بهرنې مداخلت، جبرا او تهدید خڅه خپل سرنوشت تاکلو ته پريښودي شي. په تېرو وختونو کې هند د افغانستان د ملي قواو یو خو منصبداران روزلي دي. لیکن هند هېڅکله د افغانستان په حفاظتي عملیاتو کې برخنه نه ده اخښتې.

هند به د افغانستان له خوا د تجارت لپاره د مواد ولپاره په لټیلو کې مرسته وکړي دغه هېباد به په افغانستان کې د هایپرو کاربن او د معدنیاتو په لټیلو کې هم کومک کوي، ددغې لوظنامې متن په خلورو ژبو اجرا شوی دي او د اژبي هندې، پښتو، درې او انگلیسي دي.

دواوو خواوو دالوظ کړي دی، چې د تجارت او د پانګۍ لګولو لپاره به یو
داسې چاپېریال منځ ته راولي، چې د محصولونو د تهیه کولو په اړه د کار طريقة
اسانه شي

د تجارت د شيانو د الوتكو په واسطه د ورلواړولو عمل به پېل شي او په پورد
مال د برابرولو او د بيمې اسانتياوي هم په ئاخې کړي شي.

ډاکټر منموهن سنګه او بناغلي حامد کرزۍ دا خبره سپينه کړه، چې د غهه تړون
به د هېڅ یوه هېواد او د هېواد کومې ډلې په ضد نه وي.

د ستراتيشنک اندېيوالي تړون به یوداسي بنيادي چوکات منځ ته راوري، چې
په سياسي او حفاظتي ډګرونو کې همکاري تضمین شي، اقتصادي همکاري به
لامه تقويه شي د پوهني، اقتصاد، ټولني، ټلتور او د ډرفیت په زیاتولو کې به د
خلکو په سويه هم تعاوون زيات شي.

د هند له خوا دوه زره او خلور سوه افغانانو متعلمينو ته سکالرشيپونه ورکړل
شوي دي. یو شمېر زيات افغانان زده کوونکي به او س د انځيرانو، ډاکټرانو او
ښوونکو په حيث سندونه ترلاسه کوي. د بناغلي کرزۍ په وینا دا حقيقې
ستراتيشنک اندېيوالي ده، نه چې د حفاظتي قواو د تربې او د مجہز کولو په اړه
لوظنامه ترېولو نه مهمه خبره داده، چې هند له افغانستان سره دوو بلیونو ډالرو
مرسته کړي ده، چې د بېلا بېلو بنيادي کارونو لپاره به مصرف شي.

داده هندي خبره ده، چې د هند او د افغانستان ترمنځه اندېيوالي پاکستان
اندېښمن کړي دي. یوه پاکستانی منصبدار خېږي دي، چې هند خپلوا فغان
دوستانو ته رقمونه ويشي او همداسي کارد روسيې او د ایران له خوا هم کېږي.

د خبرونو ترمخي هند د یوه پلان په جوړولو کې بوخت دي، چې په ایران کې د
چابهار بندرگاه او اور بد او رګاډو یو لاین جوړ کړي. د چابهار بندر د هندي
مرستې تر تعمیر لاندې دی دا ځای د پاکستان له ګواذر بندرگاه خخه یوازې
72 کيلومتره لري دي، چې د چين په کومک لګيادې جوړېږي کله چې دا پروژه
پاي ته ورسېږي نو هند او افغانستان به په ستراتيشنکي ډول یواو بل سره ترلاسه
کړي او د هغه انحصار به په پاکستان کم شي.

هندی شرکتونه به په افغانستان کې معدنیات و سپړلی شي، چې ارزښت يې د یوه زراو د درې زرو بليون ډالرو په منځ کې ددي اندازه دله دي هند او افغانستان دواړو ته به ګټه ورسپېږي، ګله چې د سړک او د اورګاډو او د بندر پروژه مکمله شي نو د هند او افغانستان ترمنځه همکاري منځني اسیا ته د غزیدو امکان هم دي. حاجي ګک چې د بامیانو په ایالت کې له کابل خخه ۱۳۰ کیلومتره لري پروت دی، په افغانستان کې تربولونه زیات د اوSpinې د لرونکو موادو ذخیرې لري د دغود سپړلولپاره خوارلس هندی شرکتونه صلاحیت لري، په کومو کې چې د هند ستیل اتهاري لمبتد هم شامل دي.

دوه سوه او پنځلس کیلومتره اوږد د ډپلارام او زرنج سرک له مخکې خخه افغانستان ته سپارل شوي دي، چې په جنګ څلپلي هبواد کې د هند د انکشافي کارولو یو با ارزښته سمبلو دی. په دې موقع هندی وزیر بنساغلي پرنسپ مکرجي ويلى وو، چې هېڅوک نه شي کولاي چې زموږ دواړو هبوادو په همکاري کې کوم خنډ و اچوي په همدغه موقع بنساغلي حامد کرزي ويلى وو، چې د هند او روپو په مصرف مکمله شوې پروژه د هغنو خلکو د پاره پیغام دي، چې د هند او افغانستان ترمنځه د همکاري بندول غواړي بنساغلي کرزي وویل: چې زموږ تعاون به بیخې قطع نه شي.

طالبان د دې پروژې پر ضد وو او هغوي په تعميري کارګرانو ډې بریدونه کړي دي. شپږ هندیان او ۱۲۹ افغانان په هغنو بریدو کې په حق رسیدلې وو.

د بنساغلي مکرجي په ویناد هند له خوا په افغانستان دنته په بشارونو کې ۵۸ کیلومتره نور سړکونه هم جوړ کړي شوي دي. او س هند کولاي شي، چې افغانستان ته د ایران په لاره مال او سامان ورسوي. د دې اهمیت دا دي، چې پاکستان افغانستان ته له هند خخه مال رسولو لپاره اجازه نه ورکوله بنساغلي مکرجي وویل چې د ډپلارام زرنج سړک په جوړولو کې کومو کسانو د شهادت جام و خښلو، د هغوي د ځانوونو قرباني بېڅایه نه دي تللي د هغنو قربانيو په واسطه د هند او افغانستان ترمنځه د دوستۍ بنسټ لا هم تېښګ شوي دي او دا به په راتلونکي کې زموږ د پارلمان ترمنځ د تعاون لپاره یو الهام وي

د هند له خوا په کابل کې د افغانستان د مانۍ د جوړولو کار روان دی او ډېرژر به تکمیل ته ورسپېږي. په هرات کې د سلمه د بند د بریښنا پروژه هم د هند له خوا جوړېږي. هند د افغانستان د پولیسو مامورینو، دیپلوماتو او غیر نظامي کسانو ته هم نبونه او روزنه ورکړد هه د هند له خوا د صحت، پوهنې، رسنې، وسایل، بریښنا او د تیلې مخابراتو په ډګرونو کې بې هم له افغانانو سره مرسته کړې ۵۵. د هند او افغانستان ترمنځه تجارت ورڅه تر بلې زیاتېږي. په دې کې شک نشته، چې پاکستان د افغانستان په استهلاکي بازارونو کې له هند سره د سیالی، لپاره لپواليه دی هغه هېواد د هند له خوا د ایران د بندرگاه چابهار استعمال ته هم د ناخوبني په احساس ګوري هغه د چابهار او د خپل بندرگاه ګواړ ترمنځه د رقابت نظریه هم لري، چې د چین په مرسته جوړ شوی دي.

د هند او افغانستان ترمنځه تجارت ورڅه تر بلې زیاتېږي. په دې کې شک نشته چې پاکستان د افغانستان په استهلاکي بازارونو کې له هند سره د سیالی، لپاره لپواليه دی هغه هېواد د هند له خوا د ایران د بندرگاه چابهار استعمال ته د ناخوبني په احساس ګوري هغه د چابهار او د خپل بندرگاه ګواړ چين په مرسته جوړ شوی دي. لیکن هند له دې نظریې سره اتفاق نه لري څکه چې د هند مقصود یوازې د افغانستان بېټکنه او خوشحالې ده او دا هم چې اوسله دې هېواد خخه دوست هېواد افغانستان ته د مال د لېړلو کار مقابلتآ اسان شوی دي.

په کابل کې د هند په سفارت خانې باندي دوه زبردستې حملې شوي دي، د کومو لپاره طالبانې د هشت ګران او آي ايس ای مسؤول ګرئېدلې دي او هند چې له ډېرې ليوالtie سره له افغانستان سره اقتصادي او کلتوري مرسته کوي د هغې له مخې نیولو لپاره یې د غه ناپوړه کار کړي. لیکن له یوې خوا هندي کار ګران د تره ګرانو فعالیتونه په ځان زغملي او له بلې خوا د هند حکومت او خلک له افغانستان سره له زیات خخه زیات خپلو مناسباتو د ټېښګولو لپواليه دی او غواړي، چې افغانستان زر تر زره په اقتصادي ډول په ځان ویسا شي او په نړۍ کې پې د مخکې په شان د یوه آزاد، خپلو اک او خوشحال هېواد په توګه ژوند وکړي.

بناغلي حامد کرزي د هنداو افغانستان په اقتصادي او فرهنگي اړیکو په اړه د پاکستان اعتراضونه رد کړي دي او ویلی یې دي، چې افغانستان به له هند سره خپل دوستانه رو ابط تېنګ ساتي او خوک حق نه لري، چې د افغانستان په کارونو کې لاس ووهي، ئکه چې افغانستان یو ټولواک هېواد دي او خپل مفاد یې په نسه شان سره پېژني، د بناغلي کرزي په وینا افغانستان به له هند سره ددي لپاره خپل مناسبات تېنګ ساتي، چې دا خبره د افغانستان په ګټه ده هند په هر کال کې د یوه زرونه زیاتو متعلمينو ته سکالر شیپونه ورکوي، چې پنځه سوه د لیسانس لرونکو لپاره او پنځه سوه د مسلکي روزنې لپاره دي، په تېرو کلونو کې په زړګونه متعلمين عالمان ګرځدلې دي او بېرته افغانستان ته په راتلود ژوند په بېلا بېلو ساحو کې یې ګټور خدمتونه کړي دي.

د اقتصادياتو متخصصین وايی، چې ددي خبرې په برکت چې هند او افغانستان طبیعی ملګري دي، د افغانستان د مصنوعاتو لپاره هند یو ډېر لوى او پراخ بازار دی او دا د افغانستان اقتصادي وده تضمینوي او هند به تل د افغانانو ورونو لپاره به د تخنیکي پوهې او د تکالوژي کې یوه لویه وسیله ثابتېږي تل دي وي د هند او افغانستان ملګرتیا او ورورولي.

۱۲-۵-۲- د هنداو افغانستان مناسبات په یوویشمہ پېړی کې:

هنداو افغانستان له پېړيو پېړيو راهیسې سره ډېر نېږدي او خواړه مناسبات لري دوی په تاریخي ډګر کې د یوه او بل سره ډېر نېږد یوالی درلود، په ګلتوري او اقتصادي برخو کې یې هم سره ډېر همکاري کړي ده.

ليکن په موجوده عصر کې د غهه دواړه هېوادونه له هغه ستونزو سره مخامنځ شول، چې په طبیعی او عملی ډول هم دوی ګډه لاره اختيار کړي ده، چې له ترهګرۍ سره مجادله وکړي له بدله مرغه په ۱۹۹۹ ز کال کې کله چې د انډیں ایرلاينز یوه غېر پوځی الوکه د پاکستان ترهګرانو له خوا د تښتولو په نیت، په قندھار کې کوزه کړي شوې وه، نو هغه وخت د طالبانو د حکومت له امله ډېر

مشکلات منځ ته راغلي وو، ليکن په ۲۰۰۱ ز کال کې کله چې د طالبانو رژيم له منځه لاروند هند او افغانستان ترمنځه د مناسباتو یوتازه او مستريخ باد و چلپده او دا وضعیت لا تراوسه پوري دواړي د طالبانو د حکومت له منځه تللو خڅه پس هند د افغانستان له جمهوري حکومت سره د دیپلوماتیکی مناسبات په ئای کړل.

هند د افغانستان د بیاودانی په هڅو کې په فعاله توګه شريک شود هند له خواز زرنج او ډپلام ترمنځه یواوربد سړک جوړ کړي شو، چې د ۲۰۰۹ ز کال په جنوړي کې د هند د معاصر خارجه وزیر بناغلي پرنسپ مکرجي له لاسه پرانېستل شو.

دا سړک د ایران له سرحد سره افغانستان ته ډېربنډي دی، ځکه چې پاکستان د هند له خوا د دوست هېواد ته د انساني مرستې د سامان د لېږدلو اجازه نه ورکوي نو دا سړک به زموږ دواړو هېوادونو ترمنځه د تجارت په ډګر کې تر ډېره حده پوري ګټه ورثابېږي

د هند له خوا په کابل کې د افغانستان د پارلمان د نوي ودانۍ د جوړولو کار په ګړندي توګه روان دی، چې په روان کال کې دې تکمیل ته د رسپدو لوی امکان دی. دا به د دواړو هېوادونو ترمنځه د دیموکراسۍ په مقدسې لارې د چلپدو یوه نښه وي، چې دواړه هېوادونه پري اعتقاد لري هند لکیا دی، چې په هرات کې د سلمه د بند یوه پېژوهه جوړه کړي.

د هند له خوا د افغاني وروني او خويندو د اسانتياو او د مرستې لپاره په جلال آباد، قندهار، هرات او مزارشريف کې قونسلگرۍ پرانېستل شوې، چې پاکستان پري بېخایه ډول اعتراض کوي

داعجیبه نسکاري، چې زموږ دواړو هېوادونو ګډه ګاوندي هېواد پاکستان زموږ ملګرتوب او نېدوالۍ په صمييمې توګه نه زغمي ليکن زموږ دواړو هېوادونو رهبران د خپلې دوستي او د همکاري د اړیکو د لاتېنګولو کار کوي له بدہ مرغه پاکستان لکیا دی، چې افغان طالبانو او پاکستانی طالبانو ته د تروریزم د فعالیتونو لپاره تقویه ورکوي، له دې سره سره د پاکستان عسکرو او د

استخباراتو د موسسيٰ آي ايس آي له خوا د القاعده، لشکر طبیه او جيش محمد غونديٰ ترهگرو موسسو ته هر ډول مرسته او ډاډ ګېرنه ورکول کېري خو ورځي مخکيٰ د پاکستان اېټ آباد یوه مهم بشار کې د امریکایي جانبازو له خوا د القاعده د ستر مشرا سامه بن لادن وزنه ددي خبرې ثبوت دی، چې پاکستانی مقامات د تروريستي او له تخريب موسسو سره مرسته او پري نگهبانی کوي د ۲۰۰۸ ز کال جولاي کې په کابل کې د هند په سفارت باندي فدايانو یوه قاتلانه بريد و کړو، چې په کې د دوو هندی لويو مامورينو په شمول دوو خلوېښت تنه مړه شول او یو نيم سل نور تېپان شول د افغانستان ستر مشرا اعتراف وکړو، چې ددي بريد تر شاهد پاکستان د ای ايس آي لاس دی که خه هم پاکستانی مقاماتو د خپل هپواد د استخباراتي اداري له شمولیت خخه انکار وکړ، ليکن حقیقت هر غیر جانبدار سرېي ته خرگند دی. همدا شان په هندیانو باندي دوو نوري حملې و شوې، چې په هغو کې د بربزيان وشو او افغاني مشرانو له هند سره خوا خوبې خرگنده کړه. پاکستان د هند او افغانستان ترمنځه د خپلوي له زياتې دو خخه دېر خپه بشکاري پاکستانی مامورينو په شدت سره امریکا او د افغانستان د ملي مشر بناعلي کرزي ته ويلى دي، چې اسلام اباد دا حس کوي، چې په افغانستان کې د هند شتون به د پاکستان لپاره تهدید وي.

افغانستان او امریکا د اوږد پاکستان دغه دریئه مسترد کړي دي. د طالبانو د رژيم په پای کې د افغانستان په انکشاف کې د هند له خوا کوم رول لو بول شوی دي، بناعلي کرزي د هغه ستانيه کړي ده او ويلى یې دي، چې هند د افغانستان د ودې لپاره ۱۰۳ بلیین امریکایي ډالر کوم رقم چې خڅ کړي دي هغه د بېلا بېلو مهمو پروژو لپاره دي. له دغو پروژو خخه پرته هند هر کال افغان متعلمينو ته یو زر سیکالرشیپونه ورکوي. ۵- سکالرشیپونه له لیسانسه خخه باندي د لوړو مطالعاتو لپاره دي او ۵۰۰ مسلکي تربیتي لپاره دي. په دې لحاظ په تېرو یو خو کالو کې د زرگونو په شمېره کې افغان څلمايان وطن ته په راستنیدو په بېلا بېلو ډګرونو کې په خدمتونو لګيادي.

افغانستان او س د سارک اتم غړی دی، دا غړیتوب د هند په پېل او کونښېښو نو په نتيجه کې ورکړل شوي دي. د سارک د آيین له مخې ددي موسسې په غونډو کې دوه اړخیزې مسالې پورته نشي کېدای. که د انهوای نو افغانستان په خامخا د پاکستان د لاسوهنې معامله به یې د سارک په غونډو کې وړاندې کړآ وای. د تروریزم مساله تربولو نه مهمه ده او دا بین المللی پام غواړي.

د پاکستان له سیمو خڅه تخیری کاران او شرر انګیز عناصر په افغانستان او هند کې د تشدد کارونه کوي. ددي بر عکس هند د افغان ملکي مامورینو، د پیلو ماتانو او د پولیسو غړيو ته تربیه ورکوي، چې افغانستان په خپل ځان ويسا شي.

هند په افغانستان کې د بربنښنا، د نفتوا او طبیعی ګازو په انکشاف کې هم مرسته کوي

د هند او افغانستان تر منځه د کليوالۍ پرمختګ معارف او د دواړو هېوادونو د معیارو د تاکلو د ادارو قراردادونه لاسلیک کړای شوي دي.

د دواړو هېوادونو د دوه اړخیز کاروبار ته د ودې د ورکولو په اړه هم یوه لوظنامه لاسلیک کړي شوې ده.

په دغه زمان کې د خلور زرو نه زیات هندی کارگران او د سلامیتا غړي په افغانستان کې د راحت او د بیا ودانی په بېلا بېلا پروژو کې په کارونو کې بوخت دي. هند د ایران د چابهار د بندرگاه په پروژه کې د پانګۍ لګولو په اړه دا فکر لري، چې دا هېواد به د خپل ملګري هېواد افغانستان ته د شیانو د صادراتو په معامله کې اسانтиما حاصله کړي دا ځکه، چې پاکستان هند نه پرېږدي، چې خپل حاصلات او د مرستې شیان افغانستان ته صادر کړي.

په نړۍ کې ډپرو منورینو او مفکرینو دا فکر خرکند کړي دي، چې پاکستان، په افغانستان کې د ستراتیژيکي زوروالي د حاصلولو لپوالي دي، چې هغه هېواد د هند په ضد عسکري ګټه ترلاسه کړي.

ئىينو اميريکايى منورىنۇد پاكسitan ددى لپوتىيا پە صرىحۇ ويناگانو كې تايىد كېرىدى، ئىكە چې پاكسitan د افغانستان خاورە د خپلۇ تىنگو آرزو گانو د پورە كولو لپارە استعمال كول غوارپى او نبىھە يې يوازى هند دى اميريکايى قواوود پاكسitan د مشهور بىشارا بېتى آباد كې د ترهگرانو لوى مشر اسامە بن لادن و ژلى دى، كېدايى شى، چې پاكسitanىي استخباراتىي ادارە اى، ايس، اى، وسلە دارپى قواوپى او نورپى مشتىدىي ادارپى د افغانستان لە مقاماتو سره د دېنىمى درىج اختيار كېرى، ئىكە چې اميريکايى هيلىكۈپتەرى پە جلال آباد كې كوزى او لە كوم ئاخى خخە چې هغۇ اپېت آباد تە پرواز كېرى. اوس ددى تخمين لىگول دېرىشىكلى دى، چې ايا د اميريکا حکومت او ناتقۇ به د جولاي پە مىياشت كې خپلې قواوپى د افغانستان خاورپى تە بىيا ورۇغوارپى كە دغۇ قواو د افغانستان لە خاورى خخە پە وتلو پېل و كې، نو پە هند باندى بە لە افغانستان سره د مىستىي مسولىت يا وظيفە پېرىۋەي. ليكەن هند بە دا بىخى غورە و نە گىنى، چې پە دغە مهمە سىيمە كې بە پە نظامىي توگە خپل ئاخته كېرى هند غوارپى، چې لە افغانستان سره سەرە پاكسitan ھم پرمختىگ و كېرى او د خپلۇ خلکو د نادارى او داقتاصادىي مشكلا تۇد كلونو ياد لرى كولو لپارە بدې و وھى. ليكەن ددى لپارە ضرورى دە، چې پاكسitanىي عسکري قواوپى پە دې سىيمە كې امن او سولې تە ضررۇنەرسوی، چې تىشىد مخە و نىسىي او د خپلۇ گاوندەيانو تە د سولې پە اساس خېل كار كولو تە پېرىدى او د بې كىناھ خلکو د وينولە توپولو خخە لاس و اخلى حقيقىي امن بە پە هغە صورت كې ممكىن وي.

۲-۵-۱۷- پە هند كې د افغانانو تارىخي آثار:

پە هند كې د افغانانو تارىخي آثار د هند د كلتوري ميراث يوه با ارزىبىتە او شتمنە برخە دە. پە ۋىلىي كې مشهور قطب مىنار دپاچا قطب الدین لە خوا جور كېرى شوى و لە دە خخە مخكىي محمد غورپى د ۋىلىي پە مەھرولىي كې قوە الاسلام نومىي جومات ودان كېرى و دا دواوه قېمتىي آثارىن ھم د نېپوالو خلکو لپارە زرە

رانبکونکی دی. د سلطان شمس الدین الشمش په وفات هغه په قوۃ الاسلام جومات کې بىخ کېشى شو. دده په حکومتى دوره کې د حوض خاص، حوض شمسى او د نورو ځایونو گرد چاپېرە لوی باغونه او تفريح ځایونه جور کېشى شول. كله چې له سلطان ناصر الدین خخه وروسته غياث الدین بلبن پر تخت كېښناست، هغه د بستي نظام الدین تر خنگه په کلا کې يو سور محل جور کړ، چې خلکو به دا ئای د غياث پور په نامه ياداوه.

د غلچايي کورنى پاچا سلطان علاوالدين غلچي د سيرى په نامه يو لوی بنار ودان کړ، چې د ددغه بنارد ورانو او نېډلو ګندرونو آشار او س هم ليدل کېږي. له هغه سره نبدي او س د ګلتوري پروګرامونو لپاره يو لوی تالار جور کړ، چې سيرى يې د پام وړ او لافاني ګرځولي دي. د غه پاچا د مسجد قوۃ الاسلام علايي دروازه هم جوره کړه. دده د جومات په لمړ پربوته خوا کې خپل محل هم ودان کړ. حوض خاص د دغه پاچا تاريخي يادگار دی، چې او س يې د تورستانو لپاره د یوه د په زړه پوري ئای په حیث وده موندلې ده او هلتہ د پرپر مختګونه کېږي.

د جهان پناه په نامه بنار پاچا محمد تخلق ودان کېشى او چراګه ديلې، مسجد بېگم پور او نوري ودانی هم د هغه ديلې تاريخي يادگارونه دی. د فیروز شاه تخلق له خوا د فیروز آباد په نامه يو بنار ودان کېشى شو، چې په تاريҳ کې پنځم ديلې ګنبل کېږي. دا بنار د زاره ديلې له باړه هندو راو خخه ترنوي ډيلې پوري غزيديلي دي. د باړه هندو راو په قدم شريف کې د فیروز شاه تخلق د زوي شهزاده فتح خان مقبره هم پرته ۵۵.

د افغانانو له خوا ودان شوي بنارونه او د هغو آثار زموږ دواړو هېبو د نو دندبې مناسباتو عکاسي کوي. د قطب مينار په لومړي منزل د قران کريم آيتونه ګنبل شوي دي. سلطان بهلول لودي دا مينار ترميم کړه د دې په هر منزل د ول ډول نقشونه جور کېشى شوي دي.

له مهرولي سره نبدي د سلطان ناصر الدین محمود بن شمس الدین الشمش قبر دی. د سلطان غياث الدین شانداره مقبره چې او س ویرانه شوي ده، له مهرولي

سره نبدي ده. د زمردپور په کلي کي چې او سه د نوي ډيلی برخه گرځبدلي ده. له ټبرو او چونې څخه جوړ پنځه برجونه دي دا د غوري پښتنو د عصردي او په دغوا برجونو کي ډېر قبرونه هم شته.

د زمردپور په څنګ کي د لنگر خان پښتون مقبره ده او دا هم د غوري پښتو یادګار دي. له تخلق کلا څخه نبدي هزارستون نومي ودانۍ پرته ده، چې سلطان محمد تخلق جوړه کړي وه. د شاعر بدر چهاچهه په وینا دا یوه ډېرنېکلي او نفيس عمارت و.

د حضرت نظام الدین اولیا مقبره سلطان محمد تخلق ودانه کړي وه، چې په افغانی طرز جوړه شوې ده.

د شیخ نصیر الدین محمود روشن چراغ دهلوی په زیارت باندې د سلطان فیروز شاه تخلق ډېره عقبده وه. ده ددغه یادګار ګنبد هم ودان کړ. د ډيلی د پیروشن له زیارت سره نبدي ست پلی نومي یو ځای دي، چې په اصل کي د فیروز شاه تخلق د بنکار ځای و.

ست پلی ته نبدي له کړکي جومات دي په پخوانيو وختونو کي دلته د کړکي په نامه یو کلى و، چې نن هم موجود دي. په دې اساس دغه جومات ددغه کلي په نوم مشهور شوی دی دریو اړخونته بې درې دروازې دي، په دې جومات کي په نهو ځایونو نهه برجونه جوړ شوی دي او د هر برج لاندې خلور خلورستني لګول شوی دي. په دې جومات کي نوري ډېرې ستني هم شته. په ۱۸۵۷ کال کي د انګليسې امپراتوريانو په ضد د هند د آزادي په لوړمي جنګ کي ډېر خلک په دې جومات کي راټول شوی وو. تر ډېر وو وختونو پورې دلته خلکو به اورونه بلول او پخلي به بې په کې کول

د فیروز آباد په بنارکي فیروز شاه د مسافرود هستو ګنې لپاره یو سل وشل سرايونه ودان کړي وو، دغه پاچا ۲۹ کاله پاچاهي وکړه دادې بنار جامي جومات او ده ګه مینار ډېر شهرت دړلود.

فیروز شاه تخلق د اشوکا مینار له کوم ځای خخه راورو او د فیروز آباد په کلا کې بې بنخ کړو او د مینار زرین نوم بې ورباندې کېښود.

په باوه هندو راو کې د شهزاده فتح خان په قبر باندي يوه ڏبره پرته ۵۵، چې
ورباندي د رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) د مبارک قدم نخبيه ۵۵.
دا ڏبره د بغداد د خلیفی له خوا سلطان فیروز شاه ته د سوغات په توګه لېږل
شوې وه په دې زیارت کې د هند د قومي شاعر حضرت شیخ محمد ابراهیم ذوق
زیارت هم دي.

د فیروز شاه وزیر فیروز خان جهان د ترکمان دروازې او د سیتارام بازار په منځ
کې یو عظیم الشان جومات جوړ کړي دي. د دې بنکلې جومات په اړه نظر دي، چې
د زلزلې او برق او تالندي غوندي افات هم دي ودانۍ ته زیان نه شي رسولي د
وزیر خان جهان له خوا ډې نور جوماتونه لکه: خنگه چې د کالو سرای مسجد بېګم
پور مسجد، د چوپرجي مسجد او نور هم ودان کړي شوي دي.
دلودي پښتنو آثار او هم په بنه صورت کې موجود دي، د سلطان سکندر لودي
مقبره ډې شانداره ۵۵. د دې مقبرې تر خنگه د لودي کهول نور نامتو اشخاص هم
ښخ دي.

دا خای د نوي ډیلي د لودي باغ په حيث یاد ډېري او ډېر خلک هلتہ د ورخني
سیل لپاره هئي. د شپر شاه سوری د مغل پاچا همایون له خوا شروع کړي شوې کلا
سرته ورسپدہ دې کلا ته خلک زړه کلا وایي د دې کلا فصیلونه سليم شاه سوری
په چونه پاخه جوړ کړل په دې کلا کې شپر شاه سوری بې ساري ودانۍ جوړې کړي.
وروسته له دې د کلا په صحن کې یوه خاوه و کېنډلی شوې له زړې کلا خڅه یو میل
لري، د عيسى خان سوری کلی دي، چې هلتہ د عيسى خان سوری زیارت او
جوماتونه دي.

د شپر شاه سوری د پنځو کلونو په حکومت کې دده د پاخه او باشعوره تدبیر او
عدالت په برکت د اسي کارونه سرته ورسول شول، چې په تاریخ کې بې مثال نه
موندل کېږي. دده سیاسي شعور او اداري صلاحیت بې ساري دي.
شپر شاه سوری د اسياله ډېرو پوهو پاچا هانو خڅه ګنډل کېږي. دده د
پښتونوالۍ خویونه او د انسانیت لور خصلتونه د ډېري ستایني وړ دي.

د شپرشاه د عدالت او انتظام نبئي نښاني لاتراوشه په دې خاوره کې موندل کېږي. هغه یو ډېر عادل، مدبر او منتظمه پاچا و. هغه د بزګرانو د حالت بنه کولو ته ډېره توجه لرله هغه نهايی متین او منصف پاچا و، شپرشاه له بنګاله ترا باسیند پورې لوی سرک وویست د سرک په غارو یې هر ئای مسافرخانې جورې کړې د پوستې او ډاک انتظام یې برابر کړو باغونه، شفاخانې او مكتوبونه یې جوړ کړل. د شپرشاه سوری تروفات وروسته هغه د بهارد ایالت په ساسرام کې دده د پلار قبر ته نړدي خاورو ته وسپارل شو او هلتنه یوه بنکلې مقبره جوړه کړای شوه. دده د قبر ګنبدې یو ډول مخصوص عظمت لري دده د مرګ وروسته دده کشر زوي جلال خان پر تخت کېښناست او د سليم شاه لقب یې غوره کړ. هغه اته کاله حکومت وکړو د ډیلي سليم ګړه کلا دده له یادګارونو خڅه ده. له مړینې وروسته هغه هم په ساسرام کې نېځ کړاي شو.

په هند کې د افغانانو له خوا جوړ کړي شوي ډېرزيات جوماتونه، کلاګانې، زیارتونه، مقبرې، باغونه، سړکونه، خاځګانې او سرايوونه موجود دي داد هند فرهنگ او ګلتور ته د افغانانو پايدار سوغاتونه او یادګارونه دي په هره یوه مانې د افغانانو د فن او هنر چاپ پروت دې. هفو د ګډه میراث په بدای کولو کې شتمنه برخه اچولي ده په تاریخي ډول دا دوه قومونه له یوه او بل سره ډېر نړدي شوي دي.

له دې خڅه په واضح ډول معلومېږي، چې د دومره نېټو او راپکو او رو ابطو په برکت د هندیانو او افغانانو ترمنځه ډېره راکړه ورکړه وشوه او د یوه او بل په ثقافت او ژوندانه باندې ژورې اغېزې وشوي.

هندیان او افغانان ډېر انسان دوست او سوله خوبیونکي خلک دي. دوی د چا په کارونو کې لاس نه وهی او په خپلو چارو کې د چا مداخلت نه مني له دې کبله دا دواړه ملتونه له یوه او بل سره دومره نړدي دي، چې د هند حکومت او خلک په دې هېواد کې د افغانانو د آثارو په دقت سره ساتنه کوي د دواړه ملتونو ترمنځه به د ملګرتیا احساسات تل ژوندي وي.(۷)

دادن با غلی بتره هغه لیکنې وي، چې چاپ شوي نه وي او ما په دې خپر کي کې ذکر کړي. لکه خرنګه چې داليکنې سیاسي، ګلتوري، تاریخي او ادبی وي، نوله دې لیکنوڅخه دا سې بنکاري، چې دا شخص په هره برخه کې پوره معلومات لري او یوازینې خبره چې په کې جو ته شوه دا ده، چې داليکوال له افغانستان پښتو او پښتو زې سره ډېره مينه لري او هره لیکنه يې د افغانستان پښتنو په اړه ده او په افغانستان باندې یومین سړۍ دی او د دې همدا مينه اوليوال تیاده، چې پښتو زې يې زده کړي ده او کاريې ورباندې کړي دی او نورهم غواړي چې په دې برخه کې لیکنې او خپر نې وکړي.

٣- دليکوال ګلتوري خبره

بناغلي منوره سنگهه بتره يو ګلتوري، سياسي، فرهنگي، اجتماعي او ادبوي شخصيت دي. نوموري شخصيت هغه څوک دي، چې په هره برخه کې يې کارکري دي او له دې سره ژورناليسطي کارونه يې هم کړي دي. ددي ټولو کارونو ترڅنګ يې د زده کړي په خاطر نورو هپوادونو ته يې سفرونه هم کړي دي. دنوموري د سفرنويوازيني علت دا دي، چې دی خپل معلومات ډېر کړي او په تاريخي او فرهنگي برخوکي خپنه وکړي ترڅو کولی شي په دې برخه کې ګتورو اود علم او پوهې نه ډک آثاروليکي او ټولني ته يې وراندي کړي. نو ددي خبرو په اساس او تاکيد د بناغلي بتره ټينو کارونو او سفرونو ته سرور خرگندو، چې په دې برخه يې کړي دي.

٤- بتره په افغانستان کې :

بناغلي منوره سنگهه بتره خوڅلي افغانستان ته راغلي دي او علمي سفرونه يې کړي دي. بتره نه یوازي دا چې د پښتو زده کړي لپاره افغانستان ته راغلي دي او پښتو ژبه يې دله زده کړي ده، بلکې په کنفرانسونو، سيمینارونو او نورو علمي بحثونو کې يې هم ګډون کړي دي.

بناغلي بتره په ۱۹۶۳ زکال کې کابل ته راغي او د ادبیاتو په پوهنځۍ کې يې د پښتو ژبه په زده کړه پېل هم وکړ. د یوه کال زده کړي او هستو ګنې وروسته بېرته ډيلې ته وګرځید او د آلاندیسا را ديو د پښتو خانګې د مشر په حیث يې وظيفه اشغال کړه.

بناغلي بتره د خپلي هستو ګنې په وخت کې د افغانستان ببلابلو تاریخي ځایونو ته تللی او نړدي نه يې هغه کتلي دي. (۴۴:۱۲ - ۴۵)

په همدي ډول تل افغانستان ته را بلل شوی دي او یا په خپله راغلي دي خکه چې دی له افغانستان سره ډېره مينه لري او تل غواړي، چې په علمي او ګلتوري مجلسونو کې ګډون وکړي.

بتره په ۱۹۹۰ زکال په مارچ کې کابل ته راغلی او د خان شهید عبدالصمد خان اخکزی په سیمینار کې گډون وکړو. (۲۷:۱۹)

نومورپی په همدي ډول زياترو کنفرانسونو او غوندو کې گډون کړي د او مقاليې بې هم په کې لوستلي دي. دغه تکره لیکوال او ژبان په دېږي ليوتيا سره په هر سیمینار کې ونده اخښتې ده او په ډېږي ليوتيا سره يې خپلې ليکنې په کې لوستلي دي. د قدر وړ شخصيت د پښتو ملي مبارزا او د سویلې پښتونخوا د پښتنو د ستر مشرار او بند خان عبدالصمد خان اخکزی د زوکړي اتیايمه کلیزه د ۱۳۶۸ ل کال د حوت (کب) د میاشتې په وروستیو شپو ورڅو کې د یوه بین المللی سیمینار په ترڅ کې ونمائل شو.

په دې سیمینار کې د هپواد د بېلا بېلو فرهنګي موسسسو پوهانو، لیکوال او فرهنګي شخصيتونو گډون کړي. له دې سربېره د هندوستان، پاکستان او پښتو او پښتونخوا حئينې پوهان او سیاسي ملي شخصيتونه هم دې سیمینارته راغلی وو.

په دې علمي سیمینار کې بناګلي بترا هم ونده اخښتې وه او یوه علمي مقاله بې په کې ولوستله.

په همدي ډول د اروابناد خان عبدالصمد خان اخکزی په دوو نورو سیمینارونو کې بې هم برخه اخښتې ده، چې یو په ۱۳۸۲ ل یا ۲۰۰۷ زکال کې او بل په ۱۳۹۰ زکال کې جوړ شوي وو. په دې سیمینارونو کې بناګلي منوهر سنګهه بتره هم گډون کړي او دغه درې واړه سیمینارونه د افغانستان د علومو اکاډمي د سیمه ییزو مطالعاتو مرکزله خوا جوړ شوي وو او بتره صیب په خانګړي ډول راغونېتل شوي و.

نو په دې ډول بتره دوروستي ئخل لپاره په ۱۳۹۰ زکال کې راغلی او په دې علمي سیمینار کې بې په دېره مینه برخه اخښتې ده.

۲-۳- بتره په آل انديا رadio کي :

لكه خرنگه چې په تپرو موضوعات او سرليکونو کې وویل شول، چې بنساغلي منوهر سنگهه بتره د هند په آل انديا رadio کي کار کړي او هلتہ د مشرپه حیث تپر شوی دي.

نوموري شخصيت په دې رadio کي د پښتوژبه او پښتنولپاره ډېرکاري په کې کړي دی او تل يې هڅه کړي ده، چې نوي نوي علمي، بسوونيزا او تفريحي پروګرامونه په پښتوژبه جوړ کړي ترڅود دې لاري پښتوژبه پياورې شي او په نړيواله کچه خپل شهرت ترلاسه کړي.

نوپه دې اساس او س دې ته راځو، چې دغه لوړ شخصيت په دې رadio کي کومې کومې چاري کړي دي او په دې رadio کي خومره پرمختګ په پښتوژبه او ادبیاتو کې راغلي دي. پرته له دې، چې بنساغلي بتره په آل انديا رadio کي نطاق و بلکې ژباره يې هم کړي دي.

بتره له ۱۹۵۰ زکال و روسته د آل انديا رadio ديلۍ په خانګوکې د مامور په حیث و ګومارل شو. په ۱۹۷۳ زکال کابل ته د پښتو زده کړي لپاره راغي، په یوه کال کې يې دلتہ پښتوژبه زده کړه او تردې حده يې زده کړه، چې په کابل کې يې د خپل لومنې يو کلن اقامت په دوران کې له انگريزي او هندي ژبوله آثارو خخه په پښتوژبه ترجمې کولي او پښتو آثار يې په انگريزي ژبارل.

کله چې بتره ډيلي ته ورغني، خپلو هڅو ته يې د پښتوژبي او ادب په برخه کې دوام ورکړ په دې ترڅ کې دې آل انديا رadio ډيلي کې د پښتو خانګي مشرشو. پښتو خانګي دده د مشرۍ په دوران کې ډېره ترقې وکړه او ډېر او ريدونکې يې پیدا کړل او بنې مطالب په کې ايجاد شول.

بتره دې خانګي لپاره هم د ټئينو پښتنو شاعرانو او د افغان او هند د روابطو په خصوص د قدر وړ مقالې و کښلي، چې او س هم د رadio په ارشيف کې دده به خط موجودې دي.

بتره د پښتو خانګي له سوپر وايزري، د رadio ستيشن دايرکټرۍ او د رadio مرستيالي، ته هم ورسېد او بیا متقادع د شو (۱۹:۲۰).

نوپه دې دول د راډيو له خوايې هم پښتو ژبې ته خدمت کړي دي او خپله مينه
ېښو دلې ده اود همدي راډيو له خوايې د هندوستان خلکو ته پښتو اورولي ده
او دخلکو پامې پښتو ژبې ته اړولي دي.
که چيرته فکرو کړونودده په شان به ډېرنور خبرونکي او ليکوني هم پيدا شي
، چې دې قيمتي ژبې ته ېږي کارکړي وي او په بېلا بلولا روې پراختيا وربنلي وي
۳-۳- بتره، پښتو او پښتنه :

منوهر سنګهه بتره چې په پښتو مين سپري دي، له ټوانې نه نیولې تر نن ورځې
پوري ېښتو ته خدمت کړي دي او کويې او تل غواړي، چې پښتو ژبې ته نوي
څېړني وکړي اونوي اختراعات په کې راولې او ملا ې پېنګه ورته تړلې ده.
نوموري پښتو ژبې ته ډېر کار کړي دي او خپلې اړيکې ېښتو ساتلي دي
کله چې بتره په ۱۹۹۰ء کال کې کابل ته د خان شهید عبدالصمد خان اڅکري
سيمينار ته راغلي و نو ده په یوه مصاحبه کې د پښتو ژبې په اړه ېډي داسي خه
ویلي وو، چې په لاندې دول دي:
پښتو ډېره غني ژبه ده، مونږ ځکه ورته شتمنه وايو، چې پاخه متلونه، قوي
متونونه او د یوه پاخه کلتوري ټولنې نېټګنې او زيات مميزات په دې ژبه کې ځائي
لري

د خپلې همدي عقيدي له مخي ده خپل ژوند د پښتو او پښتنو معرفي ته وقف
کړي دي؛ په پښتو ژبه خواره اشعاراوي، چې په اشعارو کې ېډي یو خاص توحید
او د سکھه په مذهب روحاڼي پلوشې خپلې وزړې غورو وي
دی آزاد او مقيد پښتو اشعاراوي خيل پښتو خواره اشعار ېډي اورولي دي او
نشر ېډي هم خوبه او کله ناکله د شعر درشل ته هم قدمنه بدې.
دده د یوه شعر دوه بیتونه دادې:

زه هم ربایم زه هم شهباز یم
شرنګي مې او ره قصه پرداز یم
څوک په نړۍ کې زما منظر دی
زه په خلا کې د درد او از یم (۲-۵:۱۸)

په دې برخه کي زه د بساغلي زپور د هغې ليکني خو كربني را اخلم، چې له منوهر سنگهه بتره سره يې مخامنځ کتلې او خبرې يې کړي دي. بتره صيې پښتو ډېره ستایلې او له خبرو خڅه يې خرګند ېږي، چې له پښتو ژې سره ډېره مينه لري، نو له هغه ځایه يې پیلوم چې زپور خونې ته ورڅي او ورسه مخامنځ کېږي او خبرې پېلووي

ور مې خلاص کړ او ورنو تلم ګورم، چې دی ناستدي او د خوشحال خان خټک درباعياتو کتاب يې په لاس کې دی خان مې ورته وروپېژانده ډېر خوشحاله شوم ماد واره ترې پونستنه وکړه، چې بتره صيې لکه چې د خوشحال خان خټک بابالله اشعارو سره ډېره مينه لري که خنګه؟

دي په فکر کې شو، چې خنګه ترې ما د مره ژردا سې په زړه پوري پونستنه وکړه نو وې وي، چې هو! زه د خوشحال خان خټک بابالله اشعارو سره ډېره مينه لرم او تل يې لو لم او لو ستلو نه يې خوند اخلم ده وویل: چې ماد خوشحال خان خټک خینې اشعار په انګلیسي ژبه اړولې دي

له بساغلي بتره نه ما و غونښتل، چې د خوشحال خان د رباعياتو نه کومه خوبنې کړي رباعي ولولي، ده د کتاب پانې واړولې را رواړولې او دا بنسکلې رباعي يې خوبنې کړه او وې لوسته.

فکرمې وکړ، چې دا انسانان دي
خینې فربنټې دی خینې شیطانان دي
خینې سړې دی په خوی خصلت کې
خینې بې شکه لکه دران دي

يوه بله رباعي يې هم خوبنې کړه او وې لوسته:
که عقل ورک شي له دې جهانه

هېڅ پاتې نشي زما جانه
هېڅ خوک به نه وايې چې نادان يم
هر یو به نه ګنې خان له لقمانه

له بناغلي بتره سره زماله خبرو اترو خخه دا خرگنده شوه، چې دی په ربستيما سره د پښتو ژبې او ادب سره خورا مينه او علاقه لري، ده پښتو ژبه د ئان لپاره د یوه خارجي ژبې په حیث زده کړي ۵.

بناغلي بتره په پښتو ژبه ځینې اشعار ليکلې دی او د ژوند شګوار او رنګين اړخونه ډپر خوبنوي او په خصوصي ډول د پښتنو دوستي، مينه او مېلمه پالنه ستائي.

بناغلي بتره پخوانې شاعران خوشحال بابا، رحمان بابا او حميد بابا ډپر خوبنوي او له نورو شاعرانو سره هم ډپره مينه لري، که خوک ورته د پښتو کوم شاعريا ليکونکۍ وروپېژني نودي پري ډپر خوشحاله کېږي. (۷۰-۶۹:۱۳)

دمنوهر سنگهه بتره له دې خبر او مرکو خخه داسې خرگند ډېږي، چې نوموري هغه هندوستانی دی، چې بې له شک او تردید خخه له پښتو ژبه او پښتو سره خورا ډپره مينه لري او تل غواړي چې له پښتو او پښتو ژبه سره اړیکه ولري او له دې کبله افغانستان ته هروخت علمي او تحقیقي سفرونه لري. دا په خپله یو غت ثبوت دی د بتراه د مينې له پښتو او پښتنو سره نوله دې خخه بنکاري چې دهندوستان ټول خلک له افغانستان سره ډپره مينه لري او غواړي چې نسه مناسبات ورسره ولري

پایله

دغه اثر چې (د منوهر سنگه بتره فرهنگي خبره) تر نامه لاندي ليکل شوي دی د ماستريه تيزس دی او په دريو (۳) خپر کو کې بشپړ شوي دی.

ددې تيزس په لوړي خپر کي کې په هندوستان کې د پښتو ادبیاتو په معاصره دوره باندي بحث شوي دی، يعني په دې دوره کې پښتو ته خومره کارشوي او خومره پرمختګ يې کړي دی.

بل داچې په مطبوعاتو، رسنيو، آثارو، دیپارتمنتونو کې خومره پښتو شتون لري او کوم آثار په پښتو زبه ليکل شوي او ژبارل شوي دي. دا ټول موضوعات په دې خپر کي کې راغلي دي

له دې خخه چې تېر شوبله موضوع د بتره ژوند دی په دې کې راغلي دي، چې بترا په ۱۹۷۷ زکال کې په راولپنډۍ کې زيريدلې دی او په ۱۹۷۷ زکال کې د هند د نيمې وچې قاري د وېش پرمهال هندوستان ته تللې دی او نوموري په ۱۹۷۳ زکال کې په کابل پوهنتون کې د پښتو زې زده کړه پېل کړه او وروسته له هغې يې په پښتو زبه آثار، ليکني او ژبارې ولیکلې او چاپ ته يې هم وړاندې کړي او په همدي خپر کي کې مې دده چاپ شوي او ناچاپ ليکنې راوبري دي

دده ځينې چاپ شوي مقالې چې ما راوبري دادي: (خان عبدالصمد خان اخکزى، د خان عبدالصمد خان اخکزى د وفات د خلوېښتم تلين په مناسب، دامير کروپ ويارنه د اباسين سپیدې او داسي نور) آثار شته چې چاپ شوي دي.

په همدي دول ناچاپ آثار هم لري لکه: (د هند آزادي په جدو جهد کې د پښتو او بلخانو برخه، د شلمې پېږي د پښتو عظيم شاعر ګل پاچا الفت، د هند او افغانستان تر منځه لرغونې مناسب) او داسي نور ناچاپ آثار او ليکنې لري.

په بل خپر کي کې دده د هغو کارونو ياد آوري شوې ده، چې افغانستان کې يې کړي دي، په آل انډيا راهيو کې يې دندې او مشری کړي ده.

پښتنو ته يې خومره کار کړي دي، دا ټول هغه موضوعات دي، چې په دې اثر يا تيزس کې راغلي دي.

ددي تيزس دليكلواو خبرلو په وخت کي مي ڏبرې نوري موندني په فكرکي راغلي.

= پرته له منوه سنگهه بتره خخه مي دهندوستان د هيونوروليکوالانونونه هم اوږبدل، چې پښتوژبي ته يې خدمت کري او بايددهغوي پرژوند هم خبرني او ليکني وشي.

= دا هم جو ته شوه، چې منوه سنگهه بتره نه يوازي په پښتوژبه ليکنې کري دي، بلکې په هندی، پنجابي، انگلیسي او هسپانوي ژبوې هم ڏبرخه ليکلي دي.

= دمنوه سنگهه بتره له ژوند خخه پرته دده له دندو، کارونو، له چاپ او ناچاپو آثارو سره يې آشنا شو.

= دا هم خرگنده شوه، چې بتره پرته له تاريخي ليکنو خخه سياسي، فرهنگي او ادبی ليکنې هم لري او ددي ترڅنګ يې ژبارې هم کري دي.

= دده له ليکنو خخه دا هم بسکاره شوه، چې سره بېره پردي چې دليکنوژبه يې ڏېره بنه او سوچه ده، بلکې هيئي نيمگړتياوې هم لري، چې دانگلیسي او اردوژبي ترا غېزې لاندي ده.

= نه يوازي دا چې نوموري په رسمي سيمينارونو او كنفرانسونو کې گډون کري دي، بلکې په نوروراډيوسي او تلویزيوني خپرونو او مرکوسي هم گډون کري.

مناقشة

په دې برخه کې هڅه کو، تولو هغوانګېرنا او پښتنو ته لنډ خواب ووايو، چې د تیزس د دفاع پرمهاں د ناستو غرو په ذهنونو کې پیدا کیږي. بنايی د برو دوستانو ته دا پښتنو پیداشي، چې په خپله افغانستان کې ډېر پیاوړي او تکړه لیکوالان، خپرونکي او پوهان شته او بیا په هندوستان کې هم نوردا سې پوهان موجود دي، چې پښتوژې لپاره يې ډېر کارونه او لیکنې کړي دي نو ولې یوازې په منور سنګهه بتره باندې دا اثر لیکل شوی دي او ددي اثرازښت په خه کې دي؟ خه لامل شول، چې نوموري په پښتوژبه آثار او لیکنې ولیکلې دا ترکومې نیمګړی او بیکنې لري او دژې په لحاظ خه ډول دي؟

۱- په هندوستان کې ډېر و نام تو هندوستانیانو پښتوژې ته کارکري دي. نو ولې یوازې د منور سنګهه بتره په ژوندا او آثار و دا اثر لیکل شو؟

خواب: لکه خرنګه چې تولو افغانانو او هندیانو ته دا خرگنده ده، چې افغانستان او هندوستان په تاریخي لحاظ ډېر لرغونی او پخوانی تاریخ لري. دادواړه هېوادونه دهند دنیمي و چې ترویش او هغې نه وروسته ترند و رخې پوري ډېر کو چې دلي دي او دیوہ او بل په هېوادونو کې سره میشت شوي دي او له همدي امله ډېر خپرونکو په پښتوژبه کارکړي دي او لیکنې بې کړي دي، چې په دې برخه کې نبا غالي هېوادمل صیب هم ډېر خه کري او اروانیاد پوهاند عبد الشكور رشاد او داسې نور و پوهانو نومونه اخښتلى شو. دا په کاردي، چې د هرنا پښتنه هندوستانی پرژوند باندې، چې پښتو ته بې کارکړي دي خپرنه وشي.

ددې اثرازښت هم په دې کې دي، چې تول پوهاند او نور پښتنه په دې پوه شي، چې پرته له افغانانو خخه بهرنیانو هم پښتوژې ته خدمت کړي، مقالې او آثارې لیکلې دي او تولنې ته وراندې کړي دي. زه د اوایم، چې باید په تولو بهرنیانو که

هندوستانی دی اوکه دبل کوم هبوددی، چې پښتوژبې ته یې کارکړۍ وي
بايد خېرنه ورباندي وشي اوددوی پرژوند باندي آثاروليکل شي.

۲- ددي اثر دليکلومو خه او رزښت په خه کې دی اوولې دا اثر په یوه بهرنې
باندي ليکل شوي دي؟

خواب: موخه او رزښت یې دادی، چې یو خوله بهرنې یو پوهانو سره آشنا
کېرو اوله دې خبرېرو، چې پښتوژبه داسې یوه پرمختللي او پيا و پري ژبه ده، چې
پرته له افغانانو خخه هنديان او نور بهرنیان هم مينه ورسه لري او هڅه کوي، چې
زده یې کري، آثار و رباندي ولکي او نور ژورنال يسيتي کارونه ورباندي
وکري، تر خو پرمختللي شي او دنې یو ال وزبوبه قطار کې و درېږي.

بل اړین ارزښت یې دادی، چې هنديان او افغانان د خينوتاريخي، فرهنگي
او سياسي عواملو له امله یوه او بل هېواده کده شوي دي په همدي کله
شویوکورنيوکې شاعران، لیکوالان او خېرونکي تيرشوي دي او هري یوه
اشعار، لیکنې او خېرنې کري دي نو خکه مودا اثرولیکلور خود غه لیکوال له
ژوندا او آثار و خخه خبر شوا ووې پېژنو، چې نوموري خومره آثار لري.

پښتنه بايد په دې خبروې، چې دنې په کوم ئای کې د پښتوژبې کوم
خواخوري لیکوال د پښتوژبې لپاره خدمت کوي د هغوي ذژوند، آثار او ادبې
هڅو په اړه بايد معلومات ولري د دغوليکو الوده خو، ادبې خدمتونو درناوي
واحترام بايد وشي او بهر ميشتني نا افغانې پښتو لیکوالان و هڅيرې او دې ژې ته
خدمت نوري آسان تي اوچانسونه برابر شي او د همدي ارزښتونو پر بنست
د اتیزس د منور سنګه بتره فرهنگي خېرې باندي بشپړ شوي دي

۳- ولې منور سنګه بتره ادبې، فرهنگي او هنري لیکنې کري دي؟

خواب: ددي تولوعلت دادی، چې نوموري کله چې پښتوژبه په کابل پوهنتون
کې زده کړه اووروسته له هغې یې په آل اندیاراډيو کې دنده پیدا کړه نو همدي
دندي له کبله دده مينه له پښتوژبې سره زياته شوه اوورو و روې په پښتوژبه
لیکنې او زبارې پیل کري او په هره برخه کې ده لیکنې کري دي
او خوراډ پر معلومات یې لاسته را پري دي.

٤- منوهرسنگهه بتره په کوموبخوکې آثاراولیکنې کړي دي؟

څواب: منوهرسنگهه بتره په ادبی، فرهنگی، سیاسی او تاریخي برخوکې لیکنې او آثارلیسکلې دی او پرته له دې په انگلیسي، هسپانوی، عربی او اردوژبوهم لیکنې لري همدارنګه نوموري له پښتونه انگلیسي ته هم ژبارې کړي دي، لکه: داباسین سپیدې کتاب چې دنباغلي سليمان لایق اثردی او بتره په انگلیسي ژبارلې دی بل دامیرکروپویارنه ده، چې په انگلیسي ژبه يې ژبارلې ده او د پښتونومي مجله کې چاپ شوي ده. په همدي ډول نوري ډېرې لیکنې لري، چې ټولې په همدي اثرکې ذکرشوی دي.

٥- د منوهرسنگهه بتره آثاردژې له پلوه خه بنیگنې او خه نیمگر تیاوې لري؟

څواب: د منوهرسنگهه بتره د لیکنو او آثار او رازښت او بنیگنې په دې کې ده، چې له یوې خوا د پښتوژې ادبی پانګه ده باید خوندي و ساتل شي بل دا چې دیوه هندی له خوا لیکل شوی اثردی، چې دا په خپله دا جو توي، چې پښتوژ به له هپواد خخه به رهم دېرمینه وال لري او دا په خپله د پښتوژې لوی پر مختگ ده. بل دا چې هغه موضوعات په کې خېرل شوي دي، چې دهند او افغانستان په اړه وي او زیاتره يې هغه لیکنې دی، چې ددوی په اړیکورا خېږي او د افغانستان لیکوالان او شاعران په کې یاد شوي دي.

نتیجه گیری

«دمنوهرسنگهه-بتره فرهنگی خپر» ترnamame لاندی هغه اثردی، چې دبتره پرژوند، دندو، آثار او اولیکنو باندې بشپړ شوی دی. دا ثرچې د ماستري، د کورس تیزس دی په درو ۳ خپر کوکې ليکل شوی دی په دې اثرکې دمنوهرسنگهه-بتره تول ژوند زده کړي او آثار په کې خرگند شوی دي. د هر خپر کې په سرکې داصلې موضوع په اړه یولنډ غوندي معلومات و راندې شوی دي او وروسته بیا اصلې موضوع راغلې ده.

= د موضوع په شالید (پسمندر) کې د هغوا آثار او پیژندنه راغلې ده، چې په دې اثرکې د موضوع په اړه ګتهه ترې اخښتل شوې ده. د حیړنې په پایله کې داجوته شوه، چې منځکې له دې په دې نوم کوم بل بشپړ اثرنه دی ليکل شوی، چې دمنوهرسنگهه-بتره تول ژوند او آثار په کې راغلې وي، داد نوموري په اړه یوم مکمل اثردی. په علمي منظمه او اکاډيميكه توګه ليکل شوی دي.

= دمنوهرسنگهه-بتره د پیژندنې په ترڅ کې دابنکاره شوه، چې بتره په اصل کې دراولپندۍ دی، خود هند د نیمې و چې دویش په وخت کې هند ته تللې دی.

ترلسانس پورې په اسلام آباد کې و، ليکن نور تحصيل يې په هندوستان کې بشپړ کړي دي. همدارنګه په آل انديرا راډيو کې هم د مشري په حيث يې دنده ترسره کړي او اوس مهال په جواهړلال نهرو پوهنتون کې هم درس ورکوي.

= منوهرسنگهه-بتره د آثار او په برخه کې دا خرگنده شوه، چې بتره چاپ او ناچاپ آشارلري او پرتنه له پښتو په نوروز ټبو، لکه: اردو، انگلیسي، هسپانوي او عربی ژبوهم ليکنې لري د بيلګې په توګه، لکه: دا باسين سپيدې، تشن، په افغانستان کې کړ کېچ، بزکشي، په سویلي آسياكې د افغانستان نوعيت، په هند کې دافغانانو تاريخي آثار او داسي نورو نومونه اخيسنې شو.

= دمنوهرسنگهه-بتره د ادبی او هنري ليکنو د خپر نې په برخه کې داجوته شوه، چې ددي ليکنو ترڅنګ تحقیقي ليکنې او زبارې هم لري.

= دمنوهرسنگهه بتره دليكنود كره كتنې په ترڅ کې د اخرينده شوه، چې د نوموري آثار د پښتوژبي له معياري ليکدود سره لپپ توپيرلري، چې ځينې کلمې ناسمې ليکل شوي، يعني په معياري ليکدوونه دي ليکل شوي.

= د اتیزس په پښتو ادب کې د موضوع په اړه له پخوانيو ترسره شو یو آثار و سره بشپړ توپيرلري، يعني په بشپړ دول نوبنت او نوی والي لري.

د منوهرسنگهه بتره ژوند، ادبې او تاریخي هڅې بې په منظم ډول د یوه اثر په توګه له نورو معتبر و مأخذ و نو خخه اخیستي دي او د یوې علمي او خپرنيزو اصولو په پام کې نیولو سره بې خیرنې بشپړ کړي دي.

وړاندیزونه

«د منو هر سنگه بتره فرهنگي خيره» ترname لاندي د دې تيزس د ليکلو او بشپړولو په بهيرکې زه له ډير و پيښو، فکرونوا اوستونزو سره مخامنځ شوم او د پري ستونزې مې د دې تيزس په خپر نوکې ولیدې نواوس زه غواړم، چې یو خوداني له تاسو سره شريکې کړم.

۱- بايدد تولو بهرينيو هپوا دونوليکو الان او پوهان چې پښتو ژبه ته یې کارکړي او آثارې ليکلي دي زموږ د ليکو الان نواو خپرنکوله خوارا تقول او د یوه اثرې توګه چاپ شي.

۲- هر خپرونکى چې د دې ډول پوهانو پرژوندا او آثارو ليکنې کوي پرته له دې، چې د اثرې توګه چاپ کېږي بايد په انټرنېټي سایتونو کې هم واچول شي، ځکه ئېنې د اسې کسان شته، چې کتاب ته لاس رسی نه لري نو هغوي کولی شي، چې د انټرنېټ له خوابې لاسته راوړي او یا ئېنې دي، چې د کتاب له لوري یې لاسته راوړي شي.

۳- زما بله هيله داده، چې د غه تيزس که چيرته غواړي، چې ټولو مينه والوته ورسېږي نوکه چيرته د علوموا کاډمۍ له خوا چاپ شي. ډېربه بنه وي ځکه ټولو مينه والوته به ورسېږي.

۴- بل دا چې باید د بنا غالي منو هر سنگه بتره په اړه د علمي موسسوله خوا یو خانګړي سیمینار جو پکړي شي. ځکه نوموري شخص په پښتو ژبه په هره برخه کې لکه: سیاسي، فرهنگي، تاریخي او ادبې کې کارکړي دي.

اخْحَلِيْكُونه

- ١- بتره-منوهرسنگهه .(۱۳۸۷). دنتگ او فرهنگ اتل، کابل، دافغانستان دعلومواکاپمی، دسیمه بیزو مطالعاتومرکز، اسدداش مطبعه.
- ٢- بتره-منوهرسنگهه .(۱۳۹۱). دپوهی او خپلو اکی لاروی، دافغانستان دعلومواکاپمی، دسیمه بیزو مطالعاتومرکز، اسدداش مطبعه .
- ٣- بتره-منوهرسنگهه .(۱۳۷۰). خان شهیدیاد، کابل، دسرحداتو چارو وزارت دنشرات او فرهنگی چاروریاست، دولتی مطبعه.
- ٤- بتره-منوهرسنگهه .(۲۰۰۹ ز). په افغانستان کې کړکېچ، هندوستان پنجابی تربیيون ورڅانه .
- ٥- بتره-منوهرسنگهه .(۱۹۹۶ ز). له کافرستان خخه ترنورستان پوري، هندوستان، لوی زمانه ورڅانه .
- ٦- بتره، منوهرسنگهه یادبتو نه.
- ٧- بتره-منوهر سنگهه، ناچاپ آثار.

- ۸- بینوا-عبدالروف.(۱۹۷۳ز). یویتیم ماشوم، ژبارن- منوهرسنگهه-
بتره، هندوستان، LMES ورخپانه.
- ۹- حبیبی- عبدالحی.(۱۹۷۴ز). Amir Kror، ژبارن- منوهرسنگهه-
بتره، کابل، افغانستان مجله، لو مری کنه، دولتی مطبعه.
- ۱۰- دآل انديياراډي بهرنی خانگه.
- ۱۱- دبتره رالیبل شوی ايمېل ماته.
- ۱۲- رحیم- عبدالرحیم.(۱۳۵۳ل). په خارج کښې
پښتو خپروونکي، کابل، پښتو ټولنه.
- ۱۳- زور.(۱۳۵۲ل). منوهرسنگهه- بتره، کابل «مجله»، دويمه
کنه، کابل، دافغانستان علومواکاډمي، دولتی مطبعه.
- ۱۴- ظهورالدین- ډاکټر.(۱۳۴۳ل). پيرونسان بايزيد انصاري، ژبارن-
منوهرسنگهه بتره، کابل مجله، پرله پسي ګنبي ۲-۱، کابل - پښتو ټولنه.
- ۱۵- نامعلوم اثر.
- ۱۶- نامعلوم اثر.
- ۱۷- نیازی- رفیع الله.(۱۳۹۱ل). پښتو ژبې ته دروشن لال ملهو تره
خدمتونه، (دماستري تيزس)، ناچاپ اثر.
- ۱۸- هند لید- مجله-(۲۰۱۲م). نوي ډيلي- پنځه ويستمه دوره ۱۲- ګنه.

۱۹- ہبادم مل- زلمی (۱۳۷۳)۔ پاہنہ دکی دپنے توڑبی
اوادبیات تو دایجادا وودی پروونہ، دویم چاپ، لاہور- شرکت پرنٹنگ پریس

Manohar Sing Batra, The Dawn over Abasin, Printed by - ۲۰

by M\S.Printograph,Karol Bagh, New Delhi- ۲۰۱۱, ۱۴۹ peg]

پییزه ۵

زه ماستری د کورس په لومړي تولګي کې وم، چې د تیزس د موضوع په فکر کې شوم او غونبېتل مې، چې یوه نوې، خپرنیزه او ګټوره موضوع باندي خپرنه وکړم نو همدا وه، چې د خو خوبنې کړو موضوع عگانو وروسته لزمی هېواد مل همدا موضوع (د منوهر سنګه بتره فرهنګي خبره) راته خوبنې کړه.

کله مې چې ددې موضوع سرليک ولید، نو ډېرمې خوبن شو، ځکه چې هم خپرنیزو، هم نوی او تراوسه پورې چا ورباندي کار هم نه وکړي. نو همدا وه، چې ما ژرژر ددې موضوع سرليک او لړ لیک د کابل پوهنتون علمي بورجنه واسټول. خرنګه، چې دا موضوع نوې او خپرنیزه وه او هم بل چا ورباندي کارنه وکړي. د غونډې وروسته د بورج غږيو، استازو او استادانو له خوا ومنل شو. ځکه دوي ته هم ډېرې په زړه پورې اونوې وه.

وروسته له منلو خخه مې د ټینو ستونزو او د مداد د کمبودله امله مې ونشو کولي، چې دا موضوع ژر پوره کړم، نو داده او س مې د خدای په فضل او د هېواد مل په ملتیا او د نورو همکارانو او استادانو په مرسته وشول کولي، چې دا موضوع بشپړه کړم.

ددې تیزس په بشپړ دوکې هېواد مل، عبدالغفور لېوال، رفیع الله نیازی او نورو ډېروا ستادانو او دوستانو مرسته راسره کړي ده. همدارنګه په خپله د بتره مرسته هم نه هیرې دونکې ده اوله نوموري سره په اړیکه کې هم ماخپل معلومات

لاسته راوري دي همدارازددي موضوع دخپلويه وخت کي ڏپر وکتابخانوته هم تللې يم.

که خه هم زه بایدددي موضوع دمواد او خپرنې لپاره یو خل دهندوستان هبوا د تللې واي او په خپله مې له بتره سره ليده کتنه کړي واي او هغه مهم تاريخي ئايونه چې د بتره په ليکنوکې يادشوي دي ليدلې واي: ليکن دنه امکان له مخي مې ونشوکولى، چې هندوستان ته سفروکرم. خوبیا مې هم د دوستانو له برکته وشوکولى، چې له هندوستان هبوا د خخه خپل مواد ترا لاسه کرم او تيزس مې بشپړ کرم.

نوزه له دغه قدرورې باغلو، دوستانو او استادا تو خخه ڏپرہ ڏپرہ زیاته مننه کوم، چې په دې برخه کې يې له خپل وسه پوري له دې بنده سره مرسته کړي ده اود دوى له برکته مې خپل تيزس ته دپای تکى اېښى دى او هيله لرم، چې تاسولو ستونکو ته دلو ستلورو وي او ګتھه تري واخلى.

په درنښت

مينا مسعوده (نيکيار)

لندیز

«دمنوهرسنگهه بتره فرهنگي خيره» ترnamame لاندي دتييزس دا اثر، چې یوتولنيز، تاريخي او خيرنيز اشردي. په درو ۳ څپرکويافصلونو کې بشپړ شوی دی. دا اثرله یوې او بدې خيرني خخه وروسته مکمل شواو هرڅپرکي یې بيله موضوع علري.

په لومري سركې پيليزه ده، په پيليزه کې راغلي دي، چې د ماستري د کورس په پيل کې هرزده کوونکي باید تيزس ولیکي دا موضوع د لارښودا ستاد په مرسته ليکل کېږي او د پوهنتون د بورډه لې له خوامنل کېږي.

نوددي خبرې پربنست ماهم دا موضوع د زلمي هبوا دمل په مرسته او همکاري بشپړه کړه او د مواد او په راټولولومې پيل وکړ. د دې اثرزياتره مواد په خپله هبوا دمل او رفيع النياري په مرسته مې لاسته رواري دي.

وروسته له دې مې په اصلي موضوع پيل کړي دی او ورپسي د موضوع شاليددي، په شاليد کې هغه كتابونه او لیکنې چې د منوهرسنگهه بتره دژوند په اړه معلومات په کې راغلي دي، معرفي شوي دي، لکه: په هند کې د پښتوژې او ادبیات د ايجاد او وodi پرو اوونه، داباسين سپیدې، منوهر سنگهه بتره او د اسې نورونو منه اخپستلى شو.

منوهرسنگهه بتره د هند دنوی ديلی او سبدونکي دی او په اصل کې په ۱۹۷۷ از کال کې په راولپنډي کې زې بېدلې دی او په ۱۹۴۷ زکال کې د نيمې و چې قاري دويش په وخت کې له پاکستان خخه هند ته ولاړ او ترنن ورځې پوري په نوي ديلی کې ژوند کوي.

ترلسانسه پوري په راولپندي کي و او ماستري يې له پنجاب خخه اخېستي ده. بناغلي بتره په ۱۹۲۳ زکال کي کابل ته راغى او د کابل پوهنتون دادبیاتو په پوهنهئي کي د پښتوژې زده کړه يې پیل کړه. د یوه کال د زده کړي نه وروسته بېرته ډيلې ته لارا او هلته د آل انډيا راډيو د مشريه تو ګه مقرشو.

نوموری له (جي، ان ناندا) سره په ګله د Resurgent Wide ترnamah لاندې یو کتاب ليکلی دی او همدارنګه (انګلیسي ته د پښتو شعرونو زباره) به يې ډېرژرد کتاب په بنه راوو خي ددي کتابونو ترڅنګ نوري ليکنې هم لري، لکه: پيرروسان بايزيد انصاري، دامير کرورو ډيانه، بزکشي، تشن، د هنديانو او د پښتنو ترمنځه یووالۍ، د فخر افغان خان عبدالغفار خان په ياد او ويړکي، د هنداو فن او كلتوريه ارتقا کي د پښتنو برخه، د هندا آزادي په جدا او جهد کي د پښتو او د بلوخانو برخه او داسي نورچاپ او ناچاپ آثارلري د منو هرسنګه بتره په ليکنو کي ادبی، تاریخي، فرهنگي، سیاسي او زبانې موجودې دي او د زبني ارڅ له مخي هم حئيني نيمګړتیاوي لري خود بري نه دي. د اچې منو هرسنګه بتره له تولو پښتنو لیکو الانواو خیپونکو سره مینه درلوده او غوبنسل يې، چې تولې ادبی خيري په تولو معنا و سره و پیژني، ده خپله خپنې او تحقیق پر بننسو دل او تل يې هشه کړي ده، چې د دوى په اړه خپل معلومات بشپړ او پوره کړي. مقالې او آثار او رباندي ولیکي او تولې ته يې وړاندې کړي. ترڅو و ګړي یوه ګټوره استفاده تري و اخلي.

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنگ پال شخصیت
بساغلی (عرب شاه چمتو) خخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر
چاپ ته يې او بدہ ورکړه. ملي تحریک وياري چې د علمي اثارو د چاپ
لړی يې پیل کړي ده. د الړۍ به دوام لري. موږ له تولو درنو هېوادو والو
خخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوی او مادي وس د
کتابونو د چاپ دالړۍ لا پسې وغځوي.

يو ئل بیا د دې اثر ل له ليکوالې او چاپونکي خخه د زړه له تله مننه
کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جو ګه شول.

په فرهنگي مينه

د افغانستان ملي تحریک

د (منور سنگ پنځای) فرهنگي شهره

میتا مسعوده نکیار

۱۳۹۴ لمریز کال

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لر: ۷۳

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library